

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TARİHİ YARIMADA BÖLGESİNDE BULUNAN HAMAMLARIN İNCELENMESİ

DEMET ORCAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARİ TASARIM PROGRAMI**

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. YASEMEN SAY ÖZER**

İSTANBUL, 2011

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHİ YARIMADA BÖLGESİNDE BULUNAN HAMAMLARIN İNCELENMESİ

Demet ORCAN tarafından hazırlanan tez çalışması 29.03.2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Yrd. Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Feride Önal

Yıldız Teknik Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. F. Gülşen GÜLMEZ

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

ÖNSÖZ

Hazırlamış olduğum bu çalışmada günümüzde sayıları giderek azalmakta olan hamam yapılarının mevcut durumlarına dikkat çekmeye çalıştım. Çalışma alanı olarak İstanbul'un en eski yerleşim merkezi olduğu için Tarihi Yarımada bölgesini tercih ettim.

Öncelikle bütün eğitim hayatım boyunca olduğu gibi bana maddi, manevi her türlü desteği sağlayan anne ve babama teşekkür ederim. Bu araştırma sırasında sabırla yanımda olan eşime ve kızıma, yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Ümit Kadri Yörük'e, yardımını ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Yasemen Say Özer'e, alan çalışmam esnasında bana güleryüzle yardımcı olan tüm hamam çalışanlarına en içten teşekkürlerimi sunarım.

Mart, 2011

Demet ORCAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	ix
ABSTRACT.....	xi
BÖLÜM 1	
1.1 Literatür Özeti.....	1
1.2 Tezin Amacı.....	2
1.3 Hipotez	2
BÖLÜM 2	
HAMAMIN TANIMI VE HAMAMLARIN TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE GELİŞİMİ	3
2.1 Tarihsel Gelişim	3
2.2 Roma Hamamları.....	4
2.3 Türk Hamamları	11
BÖLÜM 3	
TÜRK HAMAMLARINDA MEKAN DÜZENLEMESİ	16
3.1 Soğukluk (Soyunmalık)	17
3.2 Ilıklık.....	20
3.3 Sıcaklık.....	22
3.4 Külhan.....	23
3.5 Türk Hamamlarında Plan Tipleri.....	26
BÖLÜM 4	
TARİHİ YARIMADA BÖLGESİNDE BULUNAN HAMAMLARIN İNCELENMESİ.....	29
4.1 Tarihi Yarımada Bölgesinde Bulunan Hamamların Tarihçesi.....	30
4.2 Tarihi Yarımada Bölgesinde Bulunan Hamamların Analizi.....	34
4.2.1 Hamamların Kent İçindeki Konumları	38
4.2.2 Hamamlarda Mekan ve Mekan Elemanlarının İncelenmesi.....	40
4.2.3 Hamamlarda Cephe Düzeni	46

4.3	Katalog Çalışması	48
4.4	Alan Çalışmasına Ait Değerlendirmeler	118
BÖLÜM 5		
SONUÇ VE ÖNERİLER.....		127
KAYNAKLAR.....		130
EK-A		
HAMAM SÖZLÜĞÜ		135
ÖZGEÇMİŞ		139

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2. 1	Hypocaust (Lymra)	6
Şekil 2. 2	Pompeii Merkez Hamamları ısıtma sistemi	6
Şekil 2. 3	Roma Hamam Plan Tipleri	7
Şekil 2. 4	Stabian Hamamı, Pompeii	8
Şekil 2. 5	Caracalla Hamamı	8
Şekil 2. 6	Roma Hamamı, Ankara	9
Şekil 2. 7	La Barbier'in 'Türk Hamamı' adlı çalışması	14
Şekil 3. 1	Türk Hamamı Plan Şeması	17
Şekil 3. 2	Seki ve nişler, Ayasofya Hamamı	18
Şekil 3. 3	Cağaloğlu Hamamı Erkekler Bölümü Soyunmalığı	18
Şekil 3. 4	Haseki Hürrem Hamamı - Soğukluk Pencereleri	19
Şekil 3. 5	Soğukluk – Çatı Fenerleri	19
Şekil 3. 6	Filgözleri	20
Şekil 3. 7	Filgözü Camı	21
Şekil 3. 8	Sıcaklık Girişi, Ayasofya Hamamı	21
Şekil 3. 9	Vezneciler Hamamı Sıcaklığı	22
Şekil 3. 10	Cağaloğlu Hamamı Erkekler Bölümü Sıcaklığı	23
Şekil 3. 11	Cağaloğlu Hamamı Erkekler Bölümü Halvet Hücresi	23
Şekil 3. 12	Külhan	24
Şekil 3. 13	Ocak - Çemberlitaş Hamamı	25
Şekil 3. 14	Cehennemlik - Ağa Hamamı	26
Şekil 3. 15	Sıcaklığı haçvari dört eyvanlı ve köşe halvetli tip – Beyazıt Hamamı	26
Şekil 3. 16	Sıcaklığı yıldızvari tip – Çemberlitaş Hamamı	27
Şekil 3. 17	Kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip	27
Şekil 3. 18	Sıcaklığı çok kubbeli tip – Haseki Hamamı	27
Şekil 3. 19	Ortası kubbeli dikdörtgen sıcaklıklı çifte halvetli tip – Balat Hamamı	28
Şekil 3. 20	Ilıklık-sıcaklık ve halvetin eşit olduğu tip – Davutpaşa İskelesi Hamamı ...	28
Şekil 4. 1	Tarihi Yarımada Bölgesi	29
Şekil 4. 2	Zeuxippos Hamam Kalıntılarının Bulunduğu Sultanahmet Meydanı	30
Şekil 4. 3	Konstantinianai Hamamları'nın kalıntıları	31
Şekil 4. 4	İstanbul ve Boğaziçi – XVII. Yüzyıl	32
Şekil 4. 5	İstanbul ve Boğaziçi – Yaklaşık 1840	32
Şekil 4. 6	Prost Planı - 1936	33
Şekil 4. 7	1990 Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı	33
Şekil 4. 8	Tarihi Yarımada Bölgesinde Bulunan Hamamlar	34

Şekil 4. 9	Tarihi Yarımada Bölgesinde Bulunan Hamamlar.....	37
Şekil 4. 10	Cephelerinin Önünde Yapılaşma Olan Hamamlar	38
Şekil 4. 11	Tahtaminare Hamamı Giriş Kapıları	40
Şekil 4. 12	Girişleri Sokak Kotunun Altında Kalmış Olan Hamamlar	40
Şekil 4. 13	Balat Hamamı ve Davutpaşa İskelesi Hamamı Mekan Sıralaması	41
Şekil 4. 14	Gedikpaşa Hamamı ve Mihrimah Sultan Hamamı'nın Havuzları	41
Şekil 4. 15	Soyunma Odaları.....	42
Şekil 4. 16	Şifa Hamamı ve Cağaloğlu Hamamı'nın Şadırvanları	42
Şekil 4. 17	Soğukluktan Ilıklığa Geçiş Kapıları.....	43
Şekil 4. 18	Horhor Hamamı ve Vezneciler Hamamı Çatı Fenerleri.....	43
Şekil 4. 19	Hamamların Mekan Elemanları.....	44
Şekil 4. 20	Mihrimah Sultan Hamamı Çatısı	46
Şekil 4. 21	Küçük Hamam Çatısı	46
Şekil 4. 22	Cağaloğlu Hamamı ve Çemberlitaş Hamamı Giriş Kapıları	47
Şekil 4. 23	Haseki Hürrem Sultan Hamamı Giriş Kapısı.....	47
Şekil 4. 24	Beyazıt Hamamı Soğukluk Cephesi	48
Şekil 4. 25	Acemoğlu Hamamı Analiz Çalışması	50
Şekil 4. 26	Acemoğlu Hamamı Analiz Çalışması	51
Şekil 4. 27	Acı Hamam Analiz Çalışması	52
Şekil 4. 28	Acı Hamam Analiz Çalışması	53
Şekil 4. 29	Ağa Hamamı Analiz Çalışması.....	54
Şekil 4. 30	Ağa Hamamı Analiz Çalışması.....	55
Şekil 4. 31	Arabacılar Hamamı Analiz Çalışması.....	56
Şekil 4. 32	Arabacılar Hamamı Analiz Çalışması.....	57
Şekil 4. 33	Balat Hamamı Analiz Çalışması	58
Şekil 4. 34	Balat Hamamı Analiz Çalışması	59
Şekil 4. 35	Beyazıt Hamamı Analiz Çalışması.....	60
Şekil 4. 36	Beyazıt Hamamı Analiz Çalışması.....	61
Şekil 4. 37	Bostan Hamamı Analiz Çalışması	62
Şekil 4. 38	Bostan Hamamı Analiz Çalışması	63
Şekil 4. 39	Cağaloğlu Hamamı Analiz Çalışması.....	64
Şekil 4. 40	Cağaloğlu Hamamı Analiz Çalışması.....	65
Şekil 4. 41	Çemberlitaş Hamamı Analiz Çalışması.....	66
Şekil 4. 42	Çemberlitaş Hamamı Analiz Çalışması.....	67
Şekil 4. 43	Çinili Hamam Analiz Çalışması.....	68
Şekil 4. 44	Çinili Hamam Analiz Çalışması.....	69
Şekil 4. 45	Darüs-saade Ağası Mehmet Ağa Hamamı Analiz Çalışması	70
Şekil 4. 46	Darüs-saade Ağası Mehmet Ağa Hamamı Analiz Çalışması	71
Şekil 4. 47	Davutpaşa İskelesi Hamamı Analiz Çalışması	72
Şekil 4. 48	Davutpaşa İskelesi Hamamı Analiz Çalışması	73
Şekil 4. 49	Gedikpaşa Hamamı Analiz Çalışması.....	74
Şekil 4. 50	Gedikpaşa Hamamı Analiz Çalışması.....	75
Şekil 4. 51	Hacı Evhad Hamamı Analiz Çalışması.....	76
Şekil 4. 52	Hacı Evhad Hamamı Analiz Çalışması.....	77
Şekil 4. 53	Hacı Kadın Hamamı (Samatya) Analiz Çalışması	78
Şekil 4. 54	Hacı Kadın Hamamı (Samatya) Analiz Çalışması	79
Şekil 4. 55	Hacı Kadın Hamamı (Unkapanı) Analiz Çalışması.....	80

Şekil 4. 56	Hacı Kadın Hamamı (Unkapanı) Analiz Çalışması.....	81
Şekil 4. 57	Haseki Hürrem Sultan Hamamı Analiz Çalışması	82
Şekil 4. 58	Haseki Hürrem Sultan Hamamı Analiz Çalışması	83
Şekil 4. 59	Hoca Paşa Hamamı Analiz Çalışması.....	84
Şekil 4. 60	Hoca Paşa Hamamı Analiz Çalışması.....	85
Şekil 4. 61	Horhor Hamamı Analiz Çalışması	86
Şekil 4. 62	Horhor Hamamı Analiz Çalışması	87
Şekil 4. 63	Kadırga Hamamı Analiz Çalışması	88
Şekil 4. 64	Kadırga Hamamı Analiz Çalışması	89
Şekil 4. 65	Koca Mustafa Paşa Hamamı Analiz Çalışması	90
Şekil 4. 66	Koca Mustafa Paşa Hamamı Analiz Çalışması	91
Şekil 4. 67	Küçük Hamam Analiz Çalışması.....	92
Şekil 4. 68	Küçük Hamam Analiz Çalışması.....	93
Şekil 4. 69	Küçük Pazar Hamamı Analiz Çalışması.....	94
Şekil 4. 70	Küçük Pazar Hamamı Analiz Çalışması.....	95
Şekil 4. 71	Mahmut Paşa Hamamı Analiz Çalışması.....	96
Şekil 4. 72	Mahmut Paşa Hamamı Analiz Çalışması.....	97
Şekil 4. 73	Mihrimah Sultan Hamamı Analiz Çalışması	98
Şekil 4. 74	Mihrimah Sultan Hamamı Analiz Çalışması	99
Şekil 4. 75	Nişanca Hamamı Analiz Çalışması.....	100
Şekil 4. 76	Nişanca Hamamı Analiz Çalışması.....	101
Şekil 4. 77	Örücüler Hamamı Analiz Çalışması	102
Şekil 4. 78	Örücüler Hamamı Analiz Çalışması	103
Şekil 4. 79	Sofular Hamamı Analiz Çalışması	104
Şekil 4. 80	Sofular Hamamı Analiz Çalışması	105
Şekil 4. 81	Sultan Hamamı Analiz Çalışması	106
Şekil 4. 82	Sultan Hamamı Analiz Çalışması	107
Şekil 4. 83	Süleymaniye Hamamı Analiz Çalışması.....	108
Şekil 4. 84	Süleymaniye Hamamı Analiz Çalışması.....	109
Şekil 4. 85	Şifa Hamamı Analiz Çalışması	110
Şekil 4. 86	Şifa Hamamı Analiz Çalışması	111
Şekil 4. 87	Tahtakale Hamamı Analiz Çalışması.....	112
Şekil 4. 88	Tahtakale Hamamı Analiz Çalışması.....	113
Şekil 4. 89	Tahta Minare Hamamı Analiz Çalışması	114
Şekil 4. 90	Tahta Minare Hamamı Analiz Çalışması	115
Şekil 4. 91	Vezneciler Hamamı Analiz Çalışması.....	116
Şekil 4. 92	Vezneciler Hamamı Analiz Çalışması.....	117
Şekil 4. 93	Hamamların İşlev Durumuna Göre Dağılımı.....	118
Şekil 4. 94	Hamamların Fonksiyon Alanına Göre Dağılımı.....	119
Şekil 4. 95	Hamamların Sokağa Olan Cephe Sayısına Göre Dağılımı	120
Şekil 4. 96	Hamamların Türüne Göre Dağılımı	121
Şekil 4. 97	Hamamların Sıcaklık Plan Tipine Göre Dağılımı	122
Şekil 4. 98	Hamamların Genel Analizi	123

TARİHİ YARIMADA BÖLGESİNDE BULUNAN HAMAMLARIN İNCELENMESİ

Demet ORCAN

Mimarlık Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yr. Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Tarihi Yarımada Bölgesi, Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları'nın başkentliğini yapmış olan İstanbul'un en eski yerleşim merkezidir. Bölgede hüküm sürmüş olan üç imparatorluk da, kendi dönemleri içinde hamam yapılarını inşa etmişlerdir. Ancak günümüze ulaşabilen sadece Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılmış olan hamamlar olmuştur. Çalışma kapsamında bölgede tespit edilmiş olan 45 adet hamamdan, özgün işlevini sürdüren veya herhangi farklı bir işlev verilmiş olan 34 adet hamamın kent içindeki konumları ve mekansal özellikleri incelenmektedir.

Birinci bölümde, çalışmanın amacı ve kapsamı açıklanmakta, araştırma yöntemi hakkında bilgi verilmektedir.

İkinci bölümde, hamamların tarihsel süreç içinde gelişimleri incelenmiştir. Roma İmparatorluğu döneminde hamam kültürü hakkında bilgi verilmiştir. Bugün hamam kültürünün tek sürdürücüsü olan Türk Hamamlarının gelenekleri anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde, genel olarak soğukluk, ılıkılık, sıcaklık ve külhan olmak üzere dört ana bölümden oluşan Türk Hamamlarının mimarisi hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca Türk Hamamları için yapılmış olan sıcaklık tiplerine göre sınıflandırılma sisteminden bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde, çalışma alanı olarak seçilen Tarihi Yarımada Bölgesinin tarihsel olarak gelişimi anlatılmıştır. Bölgede incelenmek üzere seçilen 34 adet hamam yazılı ve görsel veriler ile tek tek incelenmiştir. Hamamlar, kent içindeki konumları, yakın çevreleri ile olan ilişkileri, mekan ve cephe özellikleri açısından incelenmiştir. Çalışma kapsamında olan her hamam için, hamam hakkındaki genel bilgilere, mevcut durum planlarına, eski dönem haritalarına, hava fotoğraflarına ve alan çalışmasında elde edilmiş olan görsel verilere yer verilen kataloglar hazırlanmıştır.

Beşinci bölümde, yapılan çalışmaların sonucunda elde edilen veriler ışığında genel bir değerlendirme yapılmakta, hamamların günümüzde yaşamakta olduğu sorunlar ile çeşitli çözüm önerileri dile getirilmektedir

Anahtar Kelimeler: Hamam, Roma Hamamları, Türk Hamamları, Tarihi Yarımada Bölgesi

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE BATHS ON THE HISTORICAL PENINSULA

Demet ORCAN

Department of Architecture
MSc. Thesis

Advisor: Yr. Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Historical Peninsula Region is the oldest settlement center in İstanbul which served as the capital of the Roman, Byzantine and Ottoman Empires. All of the empires ruled on the region has built hammams. But only the ones that has been built by the Ottoman Empire has survived. On the scope of this thesis, 45 Turkish Baths have been detected, of which the 33 of them has still some practical usage, is investigated by their locations and spatial properties in the city.

In the first section, the purpose and scope of the study is being described and information about the research method is being given.

In the second section, historical development of the turkish baths are being examined. The culture about the baths on the Roman Empire is being examined. The cultural information about the Turkish Bath, which is the only surviving hammam culture today, has been given.

In the third section, general architectural information is being given about the Turkish Baths which are composed of four main sections : frigidarium, caldarium, tepidarium, hypocaust. In addition, the Turkish Bath classification system according to the temperature is being mentioned.

In the fourth section, The history of the historical peninsula is being explained. The selected 34 Turkish Baths are introduced with images and general written information about them. The baths are being investigated about their spatial properties in the city, the relationship with their surroundings, space and facade properties. A catalog has been prepared for all the Turkish baths. For all of the hammams which are on the scope of this work, the general information, current [durum planı], historical maps, photos from air and the photos taken during the field work are being presented with separate catalogs.

In the fifth section, with the study results of this work, a general evaluation is being made and solutions are being offered about the problems that the Turkish Baths are facing today.

Keywords: Hammam, Roman Hammams, Turkish Baths, Historical Peninsula Region

GİRİŞ

1.1 Literatür Özeti

Araştırmanın ilk aşamasına hamam kültürünün tarihçesi ve hamam mimarisi incelenerek başlanmıştır. Kütüphaneler taranarak kaynaklar tespit edilmiş ve incelenmiştir.

Tarihi Yarımada Bölgesinde bulunan hamamların tespiti için M. Nermi Haskan'ın "İstanbul Hamamları", Ekrem Hakkı Ayverdi'nin "19. Asırda İstanbul Haritası", Jacques Pervititch'in "Sigorta Haritalarında İstanbul" adlı çalışmalarından yararlanılmıştır. Tespit edilen hamamlar hakkında daha detaylı bilgi için Tarihi Yarımada Bölgesi ve hamamlarla ilgili yapılmış olan tezler, hamamlarla ilgili yazılmış olan makaleler, İstanbul Ansiklopedisi incelenmiştir. Ayrıca tespit edilmiş 45 adet hamamla ilgili internet ortamında kapsamlı araştırma yapılmıştır.

Araştırmanın bir diğer önemli safhası da Tarihi Yarımada Bölgesinde tespit edilen hamamlar üzerinde yapılan alan çalışmasıdır. Bölgede tespit edilen 45 adet hamam önceden elde edilmiş yazılı ve görsel verilerle birlikte yerlerinde analiz edilmiştir. Bu analizler fotoğraflar ile görsel olarak desteklenmiştir. Alan çalışmasının sonucunda hamamların genel olarak kent içindeki konumları, mimari olarak durumları ve mevcut işlevleriyle ilgili veriler toplanmıştır. Çalışmanın içinde yer alan, kaynak belirtilmeyen şekiller tarafıma aittir.

Yapılan alan çalışmasının yöntemi, ilgili bölümde detaylı olarak açıklanmıştır. Bütün bu çalışmalar sonucunda elde edilmiş olan veriler, araştırmanın sonunda yer alan “Sonuç” başlıklı bölümde değerlendirilmiştir.

1.2 Tezin Amacı

Hamam yapılarının Türk mimarisinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde imparatorluk sınırları içerisinde çok sayıda hamam yapılmıştır.

Hamamlar Türkler için İslam dininin temizliğe verdiği önemi yansıtmayı dışında, estetiğin, sağlığın, ruhsal arınmanın da merkezi olmuş, hatta sosyal ilişkilerin geliştirildiği bir mekan olarak önemini 20.yüzyıla kadar korumuştur.

Günümüzde en küçük arsa parçasından bile rant elde edilmeye çalışılan İstanbul’da, Tarihi Yarımada bölgesi en değerli bölgelerin başında gelmektedir. Bu bölgede bulunan hamamlar hem gösterişli mimarisiyle, hem de geniş mekanlarıyla sadece turizmin gelir getiren bir unsuru değil yeni kuşaklara tanıtılması gereken bir unsur olmalarına rağmen, birçoğu bugün terk edilmiş durumdadır.

Çalışmanın amacı, Tarihi Yarımada Bölgesinde günümüze kadar ayakta kalabilmiş olan hamamların mevcut durumlarını tespit edip, mimari olarak analizlerinin yapılmasıdır.

1.3 Hipotez

Bugünkü yapılarda banyoların kişiselleşmesi, hamam geleneğimizin yavaş yavaş sona ermesine, yeni kuşakların bu ritüeli hiç tanınamasına neden olmuştur. Artık hamamlar, genellikle turistlerin rağbet ettiği, batı dünyasında olmayan hamam kültürünü tanımak için gidilen tarihi yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kendine özgü bir kimliğe sahip olan hamam mimarisi giderek yok olmaktadır. Çalışan hamam sayısı talep olmadığı için her geçen gün azalmaktadır. Hamam yapılarının zaman içinde tamamen yok olmaması için önlemler alınması gerekmektedir.

HAMAMIN TANIMI VE HAMAMLARIN TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE GELİŞİMİ

İnsanlar, tarih boyunca temizlenmek, serinlemek, sağlık veya dini emirlere uymak gibi amaçlarla yıkanmışlardır. Birçok toplumda, çok eski çağlardan bu yana suda, günahları ve kötülükleri giderici gizli bir kuvvetin olduğuna inanılmıştır. Çeşitli inançlara göre suyu taşıyan nehirler Tanrı'nın temsilcisi kabul edilip, kutsal sayılmaktadır (Ganj, Nil...).

Eski dönemlerden itibaren çeşitli medeniyetlerde hamam yapılarına rastlanmaktadır. Hamam yapıları en çok Roma İmparatorluğu döneminde yaygınlaşmıştır. Bu dönemde hamamlar yıkanmanın dışında sosyal ve kültürel içerikli aktivitelerin yapıldığı yerler haline gelmiştir.

İslam dininde temizliğe verilen önemden dolayı Türkler de hamam yapılarına büyük önem vermişlerdir. Hamamlar özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde sosyal hayatın önemli bir parçası olmuşlardır.

Hamam kelimesi Arapça'da "ısıtmak, sıcak olmak" anlamına gelen *hamm* kökünden türemiştir. Türkçe'de hamam kelimesinin sözlük anlamı "yıkılacak yer, yunak, ısıdam; para karşılığında yıkanma işinin yapıldığı yer." şeklinde tanımlanmıştır [1].

Anadolu'nun bazı yörelerinde hamam kelimesinin karşılığı olarak ısı, ısıcak, ısıdam, ısık, isik gibi kelimeler de kullanılmaktadır [2].

2.1 Tarihsel Gelişim

Yıkanmak için yapılan kapalı mekanların ilk izlerine antik dönemlerde yaşamış toplumlara ait yerleşim kalıntılarında rastlanmaktadır.

Fırat Nehri ve kolları Asur toplumunda kutsal sayılırdı. Eski Mezopotamya'da yapılan kazılarda, Asur hükümdarlarına ait bir yıkanma tesisi bulunmuştur. Dicle kıyısındaki Asur'da, Kral III. Salmanasar'ın (M.Ö.859-824) hamamı, dünyanın en eski hamamı olarak kabul edilmiştir [3].

Antik Yunan döneminde yıkanma eylemi daha çok önem kazanmış ve yaygınlaşmıştır. Yunan şehirlerinde, çeşitli sporların yapıldığı gymnasiumların bir parçası olarak sporcuların yıkanmaları hamam yapılarını inşa etmişlerdir.

İçi ısıtılan ve sıcak su akan hamamlara ilk olarak M.Ö. 5. yy'da Atina'da rastlanmaktadır. Bu hamamların plan şeması daire planlı bir oda ile yanındaki dikdörtgen odalardan oluşmaktadır. Bu plan tipi uzun yıllar hamam mimarisinde kullanılmıştır. Zaman içinde hamamların sayısı artmış, ısıtma sistemleri gelişmiştir. Olympia'daki hamamın ilk evresinde (M.Ö. 5. yy sonu), soba ile ısıtılan bir sistem, 4. evresinde ise (M.Ö. 2. yy sonu), hypocaust sistemi (yerden ısıtma sistemi) ortaya çıkarılmıştır [4].

2.2 Roma Hamamları

Hamam yapılarında ilk adımı Yunanlıların atmasına rağmen, bağımsız hamam yapılarının gelişimi Roma İmparatorluğu ile başlamıştır.

Roma Hamamları, alttan ısıtmalı sistemleri, anıtsal mimarileri ve bezemeleri ile dünya sanat tarihinde özel bir yere sahiptirler. Roma İmparatorluğu'nun yayıldığı bütün coğrafyalarda halk hamamlarına ve zenginlerin evlerinde özel hamamlara rastlanırdı.

Roma hamamları birbirine açılan çok sayıda, farklı ısılardaki mekanlardan oluşmaktadır. Hamam binasının önünde, etrafı sütunlu revaklarla (porticus) çevrili "palaestra" adı verilen bir avlu bulunur. Bu avluda çeşitli spor oyunları yapılır.

Avludaki ana girişten ilk olarak "apoditerium" adı verilen mekana girilir. Apoditerium soyunma yeri olarak kullanılır. Büyük hamamlarda birden fazla apoditerium bulunur. Buranın köşesinde hizmet odaları; duvarları boyunca da sedirler mevcuttur.

Apoditeriumdan sonra gelen mekan "frigidarium" adı verilen soğuk su ile yıkanma mekanıdır. Bu büyük ve gösterişli mekanın ortasında bazen yüzülebilecek kadar geniş ölçülerde bir havuz (natatio) bulunur ve duvarların önlerinde de heykeller sıralanır.

Burayı ılık olan “tepidarium” kısmı takip eder. Tepidarium soğuk bir mekan frigidarium ve sıcak bir mekan olan caldariumun arasında yer alır. Bu mekanda hafif olarak terlenilir ve yağlarla masaj yaptırılır.

Hamamın en sıcak kısmı “caldarium”dur. Caldariumun etrafında özel küçük odalar yer alır. “Laconicum” veya “Sudatorium” adı verilen bu odalar özel terleme odaları olarak kullanılır. Bir Roma hamamında laconicum ve sudatorium arasındaki farkın ne olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Vitruvius’un bu konuda yaptığı tanımlamada; laconicum olarak adlandırılan mekana “kuru sıcak” veya “kuru buhar” odası, sudatorium ise “ıslak sıcak” veya “ıslak buhar” odası olarak açıklanmaktadır [5].

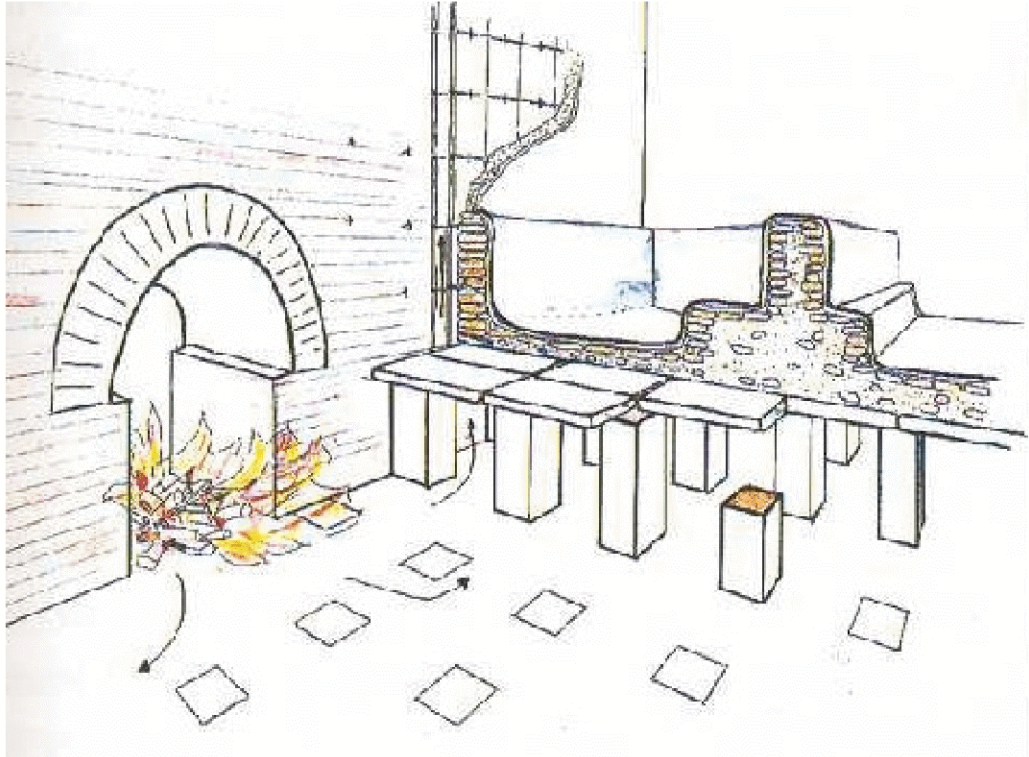
Bunlardan başka büyük hamamlarda sırf lüks ve rahatlık için bekleme holleri, konuşma salonları, lokantalar, dükkanlar gibi sosyal amaca hizmet eden mekanlar bulunmaktadır.

Roma hamamları ilk dönemlerde su kaynaklarının yanında inşa edilmişlerdir. Daha sonraları hamamların yaygınlaşmasıyla birlikte hamamlara su sağlamak için su köprüleri kullanılmaya başlanmıştır. İmparator Valens zamanında yapılmış olan İstanbul’daki Bozdoğan Kemerı de bu tip yapıların geç örneklerinden biridir.

Roma Hamamlarının gelişmiş bir ısıtma sistemleri vardır. Hamamlarda sıcak hava ile merkezi ısıtma sistemi, ilk kez Romalılar döneminde kullanılmıştır. Hypocaust adı verilen bölümde yanan ateşin üzerinde kaynayan suyun buharı, döşemelerin altında ve duvarlarda, toprak künkler yardımıyla, dolaştırılarak merkezi ısıtma sağlanmıştır (Şekil 2. 1). Tüm ısıtma sisteminin kalbi olan ocağa “praefurnium” adı verilir. Fırın, alçak bir tuğla kemerin doğrudan ısıtılacak odanın tabanının altındaki boşluğa açılması ile meydana gelir. Yakıt koyma açıklığı, küçük, kare şeklinde, taştan, lentosu olan bir deliktir (Şekil2. 2) [5].

Şekil 2. 1 Hypocaust (Lymra) (Özer)

Şekil 2. 2 Pompeii Merkez Hamamları ısıtma sistemi, havuzdan şematik kesit [6]

Alman mimar Profesör Daniel Krencker, Roma hamamlarını plan tiplerine göre sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma genel olarak en çok kabul edilen sınıflandırma şeklidir. Krencker, hamamları dolaşım modeline ve kullanım sıralamasına göre kategorilere ayırmıştır. Roma yıkanma geleneği soğuktan, ılık ve sıcak mekanlara doğru ilerlemeyi ve son olarak da frigidarium'daki soğuk havuza dalmak üzere soğuk tarafa geri dönmeyi gerektirir. Dolaşım modeli temel alınarak yapılan sınıflamaya göre plan tipleri

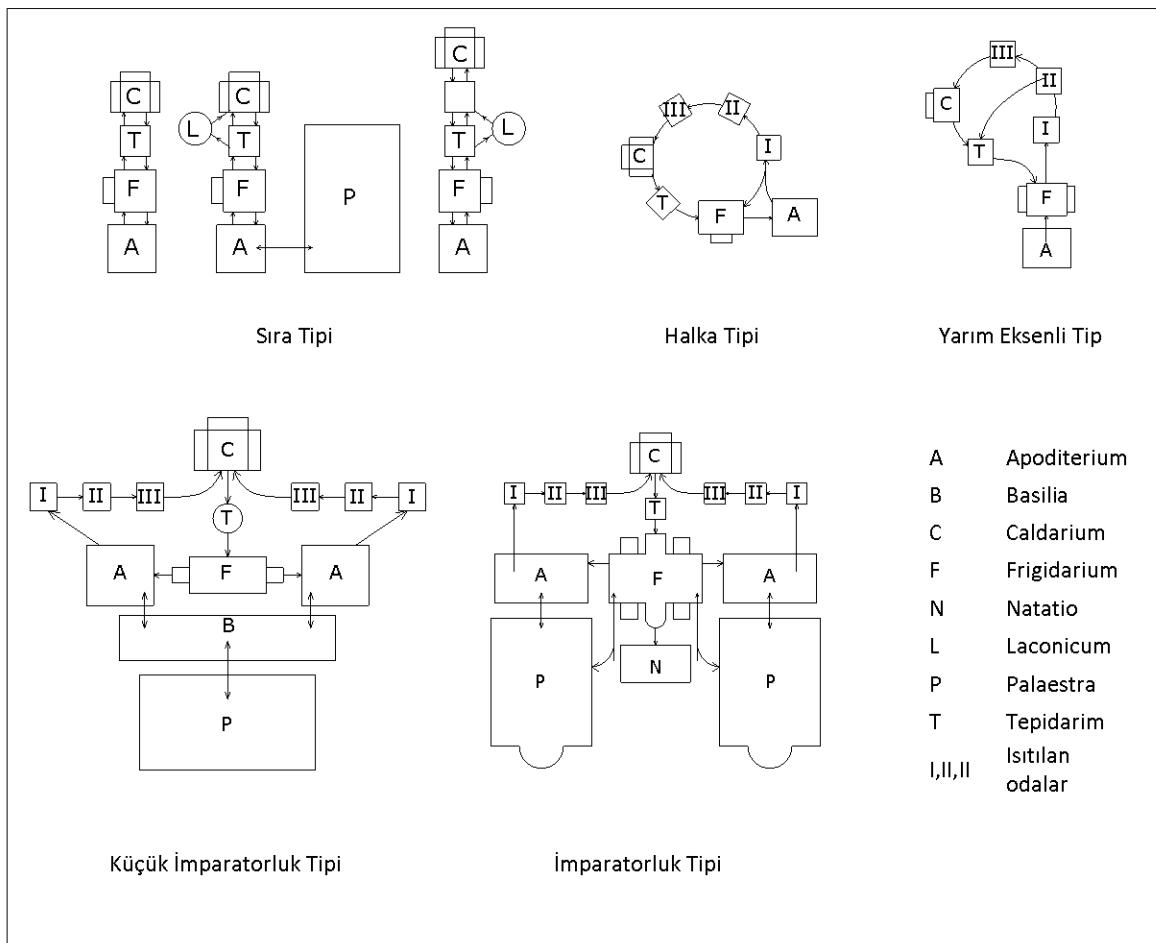
a – Sıra Tipi

b – Halka Tipi

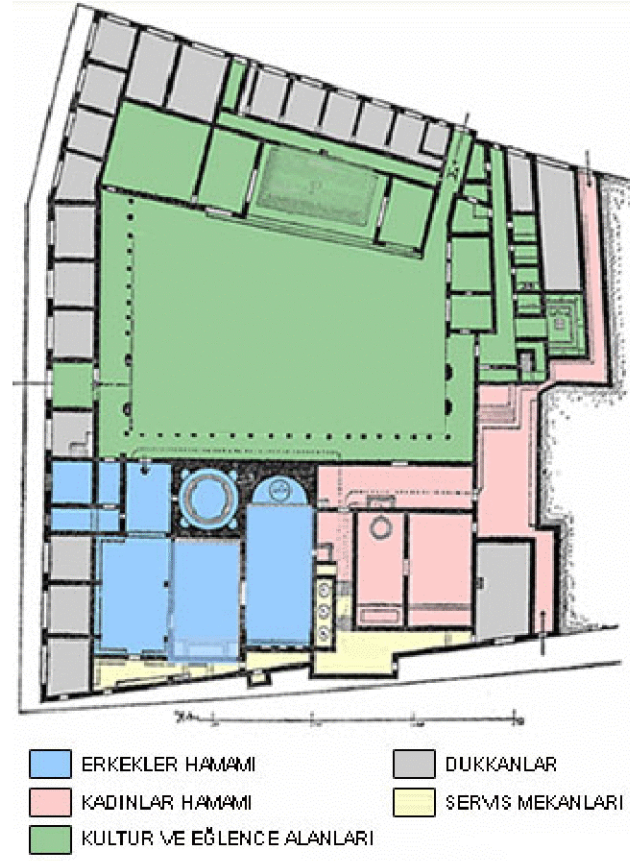
c – Yarım Eksenli Tip

d – Küçük İmparatorluk Tipi

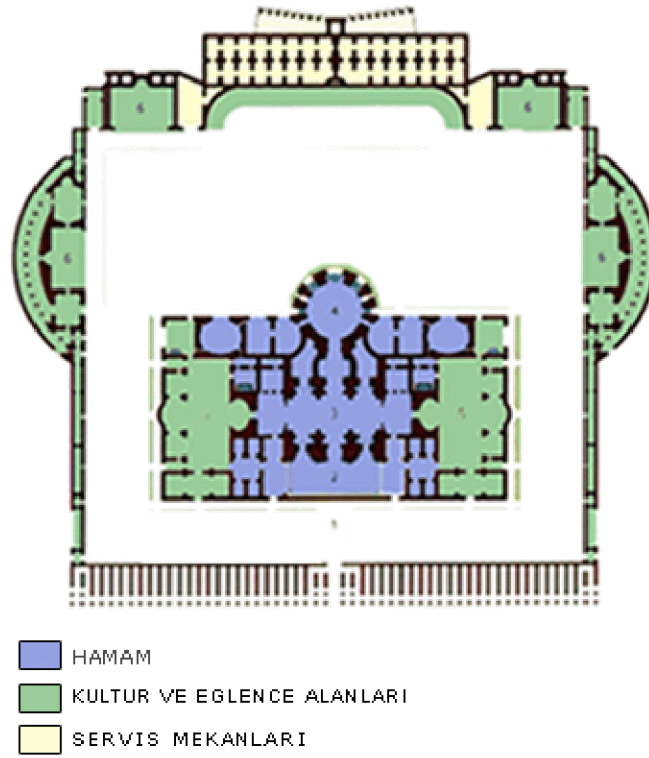
e – İmparatorluk Tipi şeklinde adlandırılmıştır (Şekil 2. 3) [5].

Şekil 2. 3 Roma Hamam Plan Tipleri [5]

Şekil 2. 4 Stabian Hamamı, Pompeii [7]

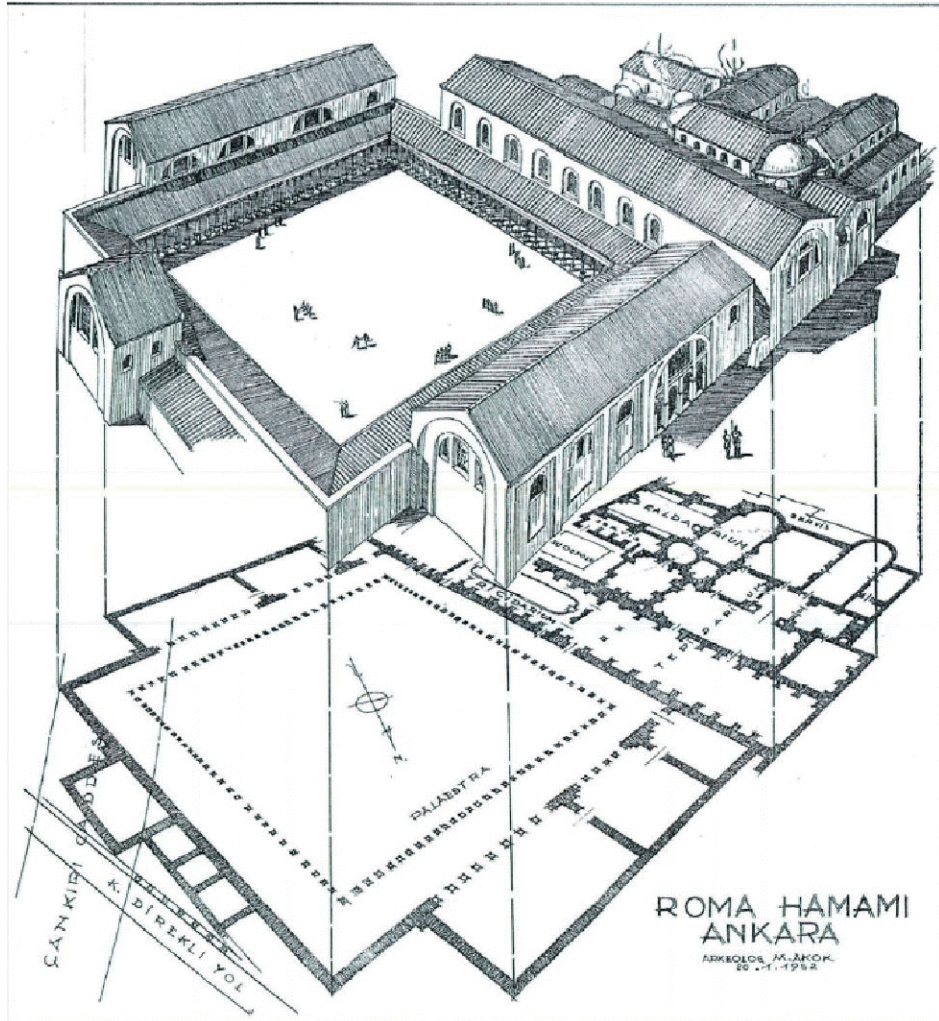

Şekil 2. 5 Caracalla Hamamı [8]

Pompei'deki Stabia Hamamı bilinen ilk genel Roma hamamıdır. M.Ö. 150 yılına doğru inşa edilmiştir. Daha sonraları çeşitli eklerle genişletilmiştir (Şekil 2. 4).

Roma İmparatorluğunun en büyük hamamlarından biri olan Caracalla Hamamının (M.S. 206-217) önemli bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Aynı anda 1600 kişi alabilen, 11 hektar alana yayılmış olan hamamın boyutları, 220x114 metredir (Şekil 2. 5) [9].

Ankara'da, Ulus Meydanı'nda, 1939-1943 yıllarında yapılan kazılarla ortaya çıkarılan Roma hamamı 3.yüzyılda Roma İmparatoru Caracalla tarafından yaptırılan bir diğer hamamdır. VII. yüzyılda geçirdiği bir yangın sonucu tahrip olan yapının, kazılar sırasında ele geçen sikkelerden, yaklaşık beş yüz yıllık bir süre ile kullanıldığı ve zaman zaman onarıldığı anlaşılmaktadır. Ankara Roma Hamamı ören yeri, günümüzde Açık Hava Müzesi olarak kullanılmaktadır (Şekil 2. 6) [10].

Şekil 2. 6 Roma Hamamı, Ankara [11]

İmparatorluk döneminde Roma Hamamları büyük ölçülerde ve gösterişli yapılardı. Döşeme, duvar ve tavanları, mozaik ve mermer kaplamalarla bezenmişti. Hamamlar; yıkanma eyleminin dışında eğlenilen, spor müsabakaları yapılan, büyük salonlarında filozofların, şairlerin, dinleyicilerin bir araya geldiği sosyal bir odak noktası haline gelmişti. İmparatorlar tarafından yaptırılan hamamlar çok büyük ve ihtişamlı yapılardı. Büyük hamamlar, heykellerle dolu geniş bir bahçenin çevresine yerleştirilmiş dükkanlar, yemekhaneler, kütüphaneler, ders salonları ve okuma odaları gibi yıkanma dışında eylemlerin gerçekleştiği mekanları da içerirlerdi [9]. Bu yapılar imparatorun gücünün, zenginliğinin ve cömertliğinin bir simgesi olarak görülürdü. Bu sebepten devlet ve sistem için iyi bir propoganda aracı olmuşlardır.

Roma hamamları cinsiyet, renk, din ayrımı yapmadan herkese açık olan yapılardı. Roma toplumunda hamama gitmek günlük bir alışkanlık halini almıştır. Roma hamamlarında kadın ve erkekler için ayrı mekanlara sahip hamamlar son derece azdır. Genel olarak hamamlardan kadınlar sabah saatlerinde, erkekler ise öğleden sonraları faydalanırlardı [12].

Bir Romalının hamam ritüeli yanında eşyalarını taşıyan hizmetli ya da kölesiyle birlikte hamama gitmesiyle başlar. Hamama giriş ücreti ödendikten sonra soyunup, eşyalarını bırakır. Bunu özel bir odada yağ ile yapılan masaj, ter banyosu, sıcak küvete giriş, soğuk havuza giriş, vücudu strigilis yardımıyla sıyırma ve bir yardımcı eşliğinde havlu ile iyice kurulama takip eder. Daha sonra giyinen kişi hamam sahibine banyo için teşekkür eder [5].

Roma İmparatorluğu'nda 7. ve 8. yüzyıldan sonra hamam yapılarında azalma görülmektedir. Bu tarihlerden sonra Roma hamamları Klasik Dönemdeki anlam ve özellikleri ile hiçbir zaman geri dönememişlerdir [5]. Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra batı toplumunda hamam kültürü yok olmuştur. Veba ve zührevi hastalıklar gibi salgınların yaygınlaşması ortak banyo alanları tehlikeli bulunmasına neden olmuştur.

2.3 Türk Hamamları

İslam ülkelerindeki ilk hamamlar VIII. Yüzyılda Emeviler döneminde yapılmıştır. Bu dönemde yapılan Kusayr-Amra, Sarakh, Sercilla, Ruhayba'da ve Kubbet el Kebir gibi hamamların planlarında antik devir geleneklerinin devam ettiğı görölmektedir [13].

İslamın şartı olan temizlik ve yıkanma, Orta Asya'dan beri Türk yaşantısının bir parçasıdır. Bu dönemde sadece siviller için değıl, askerler için de “çerge” adı verilen seyyar çadır hamamlarının bulunduğı bilinmektedir. Türkler bu dönemlerde kendi anlayışlarına göre hamamlar yapmışlardır, ancak ne çeşit hamamlar inşa ettiklerine dair yeterli bilgi bulunmamaktadır [2].

Anadolu'da bulunan ilk Türk Hamamı örnekleri Artuklulara (1108-1409) aittir. XII. yy. başlarında Mardin'de inşa edilen Maristan Hamamı'nın Anadolu'daki en eski tarihli Türk Hamamı olduğı kabul edilir. Oktay Aslanapa'nın yaptığı kazılarda, 1220-1222 tarihlerinde Diyarbakır'da yaptırılan Artuklu sarayında altın mozaik bezemelerle süslü bir hamam ortaya çıkarılmıştır. Anadolu Selçukluları döneminden günümüze çok az sayıda hamam ulaşmıştır. Kölük Kümbet Hamamı (Kayseri), Sultan Hamamı (Kayseri), İçkale Hamamı (Alanya), Alara Kalesi Hamamı (Alanya) diğere önemli örneklerdir.

Osmanlı Dönemi'nde yapılan ilk hamam, Bursa'da 1. Murad tarafından Christodulos adındaki Rum bir mimara Bizans yapısının malzeme kalıntılarıyla yaptırılmıştır [14].

Osmanlılar hamam yapılarına çok önem vermişlerdir. Osmanlı Devleti sınırları içinde bir çok hamam inşa edilmiştir. Osmanlıların hamamlara bu kadar önem vermesinin sebeplerinden bir tanesi hamamların iyi gelir getiren kurumlar oldukları için hayır amaçlı olarak vakfedilmeleridir. İkinci sebep ise, ait oldukları yapı topluluğunun merkezi olan camilere cemaat çekmek istenmesidir. Hamamlar gelir getirdiğı süre içinde kullanılmışlardır. Ancak zaman içinde gelir sağlayıcı özellikleri azaldığı için yıkılmışlardır. Bu sebepten birçok hamam günümüze ulaşamamıştır.

Türk hamamlarını kullanım durumlarına göre üç sınıfa ayrılabilir. Bunlar;

1. Özel Hamamlar
2. Genel Hamamlar
3. Kaplıcalar

1. Özel Hamamlar: Bu tip hamamlar genel hamamlara göre daha küçük boyutlardadır. Ev, konak, saray, , kervansaray, tekke, kışla gibi yapıların içinde yer alan hamamlardır. Bu tür hamamlar bazen müstakil yapı gibi düşünülmüş, bazen de büyük yapı kütesinin içinde yer alan hacimler olarak planlanmıştır.

Genellikle ev veya konak hamamlarında kullanan sayısı az olduğu için bazen soğukluk, bazen de ılıklik bölümleri bulunmaz. Sıcaklık bölümlerinde temiz suyun geldiği kurnalar bulunur. Külhan basit bir ocak ve su haznesinden meydana gelmektedir. Buradan gelen sıcak hava tuğla kanallar ile hamama dağıtılarak ısıtılması sağlanır. Bahçede yer alan bu hamamlara, “limonluk” da denen bir geçit ile geçilir. Bugün bu hamamlardan çoğu yapılarıyla beraber yok olmuş veya başka işlevlerde kullanılarak özgünlüğünü kaybetmişlerdir [2].

2.Genel Hamamlar: Herkese açık olan ve semt içinde bulunan bu hamamlara çarşı hamamı veya halk hamamı denir. Bu hamamlar vakıf hamamı ya da bir külliyeinin bir parçası olarak da yapılmış olabilirler. Çarşı hamamları çifte hamam veya tek hamam olarak yapılmışlardır.

Yarısı kadınlara, yarısı erkeklere hizmet veren hamamlara çifte hamam denir. Çifte hamamlar aynı külhandan ısınırlar.

Sadece kadınların veya sadece erkeklerin kullandıkları, ya da dönüşümlü olarak kullanılan hamamlara tek hamam denir. Dönüşümlü kullanım kadınların ve erkeklerin kullanacakları günleri ve saatleri ayarlayarak yapılır. Kadınların sabah, erkeklerin öğleden sonra kullandığı tek hamamlara “ kuşluk hamamı “adı verilir.

3.Kaplıcalar: İnsanlar kaynak sularının iyileştirici özelliklerinden faydalanmak için önceleri açık havada biriktirdikleri kaynak sularının içine girmişlerdir. Daha sonraları bu kaynak sularının çıktığı yerlere kapalı tesisler yapmışlardır. Bu tesislere kaplıca denmektedir [2].

Hamamlarda su ateş yardımıyla ısıtılırken, kaplıcalar sıcak mineralli su kaynaklarına kuruldukları için buna ihtiyaç duyulmamıştır. Kaplıcaları hamamlardan ayıran diğer bir özellik ise kaplıcaların içinde havuz olmasıdır. Bu havuzlara su bir menfezden girer diğer bir menfezden çıkar. Bu havuzlara girmeden önce vücut temizliği yapmak gerekmektedir.

Geleneksel Türk hamamları, Antik Çağ'ın Roma hamamlarının devamı olarak sayılabilir. Türk hamamları, uzun bir geçmişe sahip olan hamam ve hamam kültürünün tek sürdürücüsü niteliğindedir [5]. Ancak Türk toplumu ve Roma toplumu arasındaki kültürel ve geleneksel farklılıklardan dolayı hamam mimarileri arasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Roma geleneğinden farklı olarak hamama gitmek Türk hamam kültüründe her gün yapılan bir eylem değildir. Ancak hamama gidildiğinde uzun süre kalınır ve temizlik sağlanır.

Roma hamamlarında yağ masajı ve parfümlerle yapılan işlemler, Türk hamamlarında yerini sabun köpüğü ve keseyle yapılan masaja bırakır. Türk hamamında masaj, sıcaklıkta bulunan göbek taşında yapılır [5].

Hamamdaki yıkanma eylemleri ve sırası sağlık açısından önemlidir. Müşteri soğuklukta soyunup hazırlandıktan sonra sıcak bölümde sabun sürünmeden, sıcak su dökünüp, göbek taşına yatar ve terler, derideki gözenekler açılncaya kadar bekler. Sonra yün kese ile keselenerek ölmüş derileri soyulur. Buna halk arasında "kir dökmek" denir. Vücudu su ile temizlenip bu kez sabunla köpürtülmüş lif veya örgü sabunluklar ile sabunlanıp masaj yapılır. Yıkanması biten kişi ılıkığa geçip abdest alırken vücudun sinir merkezleri uyarılıp metabolizma hızlandırılmış ve sıcak vücut serinletilerek soğukluk bölümünün soğuk havasına alıştırmış olur. Ilıklıkta ıslak peştamallar çıkarılıp sıcak havlularla vücut ve baş sarılır. Soğuklukta bir saat kadar dinlendikten sonra giyinilir. Susuzluğu gidermek için çok sıcak veya çok soğuk olmayan alkolsüz içecekler içilir [2].

Türk hamamlarında genel görgü kurallarına uyulmasına çok önem verilir. Hamamın temiz tutulması, suyun israf edilmemesi, yıkanırken diğer kişilere su sıçratılmaması, yüksek sesle veya çok konuşulmaması, hamam kalabalık iken beklenip yıkanmada sıra gözetilmesi, hamam adabına uymayanların uyarılması bunlardan başlıcaları olmuştur [2].

Hamam edep ve adabı, genel ahlak kaidelerine uyulması şeklindedir. Osmanlı kanunnamelerinde hamamlar için düzenlenmiş maddelere rastlanmaktadır. Hamamların temizliğine verilen önem bu kanunnamelerde yer alan maddelerde görülebilmektedir [15].

Kadın hamamlarında müşterilere hizmet edenlere genel olarak “*natır*” denilir. Erkek hamamlarında yıkayıcıya “*tellâk (dellâk)*” denir. Erkek hamamlarında ayrıca *külhancı*, *meydancı*, *peştamalcı*, *çıkmacı*, *kahveci* gibi isimler ile anılan ve genel olarak “*hamam uşakları*” denilen hizmetliler bulunur.

Türk hamamları, özellikle kadınların toplum içindeki mahremiyetinden dolayı, kadınlar için en önemli eğlence yeri olmuştur. Kadınlar, topluca gidilen hamamlarda, yıkanmanın, saç ve vücut bakımlarını yapmanın yanı sıra eğlenceler düzenlemişlerdir. Evlerinde hazırlayıp getirdikleri yiyecekler bir arada yenilmiş; zaman zaman da şarkı ve türkülerle eğlenilmiştir. 1717 yılında İngiliz büyükelçisinin eşi olan Lady Montagu mektuplarında kadınlar hamamının her çeşit şehir dedikodusunun yapıldığı birer kadınlar kahvesi sayılabileceğini yazmıştır [16].

Oluşan bu hamam kültürü içinde önemli yeri olan ve gelenek haline gelmiş hamam kutlama ve seremonileri de vardır. Bunlardan bazıları; gelin hamamı, damat hamamı, kırk hamamı (loğusa Hamamı), sünnet hamamı, asker hamamı, adak hamamı, bayram hamamı, tulumbacılar hamamıdır (Şekil 2. 7).

Şekil 2. 7 La Barbier’in ‘Türk Hamamı’ adlı çalışması [17]

Halk arasında, özellikle mübarek sayılan yatırıların bulunduğu semtlerdeki hamamların suyunun bazı hastalıklara ve dertlere iyi geldiğine inanılırdı. Bu hamamlarda yıkanmak, suyundan içmek vb. yöntemlerle şifa bulunacağına inanılırdı.

Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde hamamlardan bahsederken her hamam için belli kesimden müşteri grubundan bahsetmiştir. Çelebi'ye göre; Bostan Hamamı bostancılara, Çinili Hamam nakkaşlara, Balat Hamamı şarkıcılara, Beyazıt Hamamı velilere, Sultan Süleyman Hamamı şairlere, Kadırga Hamamı gemicilere ayrılmıştır [18].

Türk hamam kültüründe ortaya çıkan kavramlardan bir tanesi de, kabaca kabadayı sözcüğüyle eş anlamlı olan “Külhanbeyi” dir. Hamamların ısıtma merkezi olan külhan bölümünde çalışan kişiye külhancı denir. Külhancılar işlerinde yardımcı olmaları için, bazen de acıdıkları için kimsesiz çocukları yanlarına yardımcı olarak almışlardır. Külhanlara alınacak çocuklar bir çeşit sınavdan geçirilip ona göre kabul edilmişlerdir. Külhancının yönettiği külhanda yaşayan bu kişiler bir tekke gibi örgütlenmiş, kendi aralarında bazı kurallar koymuşlardır [17].

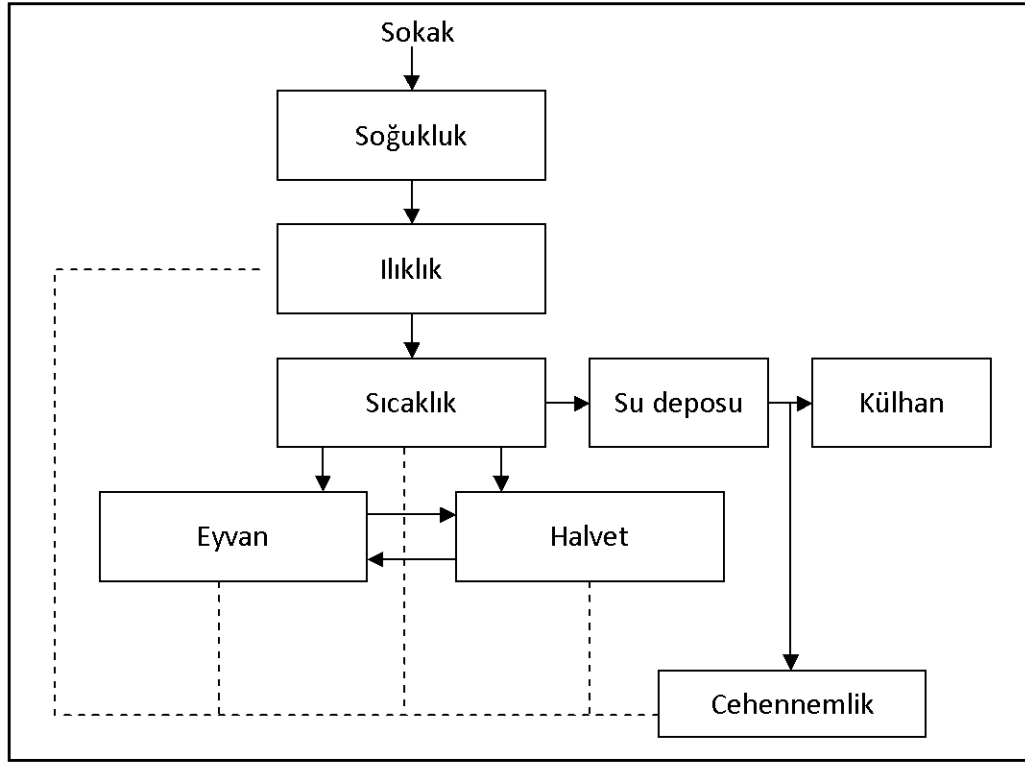
Bütün bu özellikleri hamamın Türk yaşamında kendine önemli bir yer edinmesini sağlamıştır. Ancak birçok eski geleneğimiz ve alışkanlığımız gibi hamam sefaları da zaman içindeki değişimden etkilenmiş, özellikle büyük kentlerde hamamlar daha çok turistik amaçla kullanılır olmuştur. Anadolu'da ise, ilk zamanlarındaki gibi olmasa da kısmen bu gelenek ve alışkanlıklar devam etmektedir.

TÜRK HAMAMLARINDA MEKAN DÜZENLEMESİ

Türk hamamları genel olarak; soğukluk, ılıklik, sıcaklık ve külhan olmak üzere dört ana bölümden meydana gelir. Anadolu Selçuklu döneminde yapılan hamamlarda soyunmalık ve ılıklik arasında yer alan aralık adı verilen bir bölüm daha görölmektedir. Ancak zaman içinde aralık adı verilen bölüm yok olmuştur.

Hamamlarda birbiri ardına sıralanmış olarak tasarlanan bu mekanların sıcaklıkları da kademeli bir şekilde artar. Böylece kişi hamamın en sıcak mekanına sıcaklığa alışmış olarak ulaşır. Hamamda bulunan bu bölümlerin her biri hem işlevi hem de mekansal özellikleri ile birbirlerinden farklılık gösterir.

Osmanlı hamamlarında, Roma hamamının ısıtma sistemi aynen kullanılmıştır. Ancak diğer mekanlar açısından, Roma Hamamı'ndan farklı bir hamam mimarisi ortaya çıkmıştır. Temel farklılıklardan biri, İslam dini gereği temizliğin ancak akarsuda yapılabileceği inancıdır. Bu nedenle Osmanlı hamamında soğuk ve sıcak su havuzları bulunmaz. Diğer bir fark ise, Roma hamamının açık ve kapalı alanlarının büyüklüklerine hiçbir zaman ulaşılmamasıdır. Ayrıca Roma hamamlarının süslü ve boşluklu cephelerine karşılık Osmanlı hamamlarının cepheleri genellikle yapılarla çevrilidir.

Şekil 3. 1 Türk Hamamı Plan Şeması

3.1 Soğukluk (Soyunmalık)

Soğukluk, Farsça ‘elbise soyunulan yer’ anlamına gelen camegah sözcüğünden gelen ‘camekan’ olarak da adlandırılır. Türk hamamlarına, Roma hamamlarında olduğu gibi özel bir giriş mekanı olmaksızın doğrudan soyunma mekanından girilir. Soğukluk bütün bir sıcaklık mekanına eşdeğer büyüklüktedir. Türk hamamlarının ilk bölümü olan soğukluk, eski Roma hamamlarında Apodyterium adı verilen mekana eşdeğerdir.

Türk hamam mimarisinin en büyük hacimli mekanı olan soğukluk, genellikle kare veya kareye yakın dikdörtgen planı olan bir mekandır. Etrafında 100-120 cm yükseklikte, 150-250 cm genişlikte taştan veya ahşaptan bir seki vardır. Bu sekinin üzerinde ise soyunma hacimleri yer alır. Bu sedirlerin altında nalınları koymak için nişler vardır (Şekil 3. 2). Girişin kenarında hamamcıya ait bir hücre bulunur [14]. Seki ve nişlerin yerlerini zaman içinde ahşap soyunma kabinleri yer almıştır (Şekil 3. 3).

Soğukluk bölümünün ortasında genellikle mermerden yapılmış fiskiyeli bir havuz bulunmaktadır. Bazı hamamların soğukluk bölümünde ahşap sütunların taşıdığı, ahşap merdivenle çıkılan, “şirvan” adı verilen galeri katı mevcuttur (Şekil 3. 3) [19].

Şekil 3. 2 Seki ve nişler, Ayasofya Hamamı

Şekil 3. 3 Cağaloğlu Hamamı Erkekler Bölümü Soyunmalığı

Türk hamamlarının soğukluk bölümünde bulunan pencereler dışarıdan içerisi görülemeyecek yükseklikte yerleştirilmişlerdir. 15. yüzyıldan itibaren duvarlara daha fazla pencere açılmaya başlanmış, 16. yüzyılda ise altı üstlü iki veya üç sıra halinde kurgulanmış pencereler görülmektedir [20]. Duvarda iki sıra pencerenin olduğu durumlarda, üst sıradakiler renkli alçı pencere olur ve mekana renk katar (Şekil 3. 4) [2]. Soğukluk bölümünün kubbesinde yer alan çatı feneri de bu bölüme aydınlık sağlamanın yanında havalandırılmasına da katkıda bulunur (Şekil 3. 5).

Soğukluğun ısıtma sistemi ve sıcak su tesisatı bulunmamaktadır. Çatı feneri bulunan hamamlarda, mekandaki buhar bu pencereler yardımı ile dışarı atılmaktadır. Kış mevsiminde bu bölümde ısıtma mangallar vasıtasıyla sağlanmaktadır.

Şeki 3. 4 Haseki Hürrem Hamamı - Soğukluk Pencereleri [21]

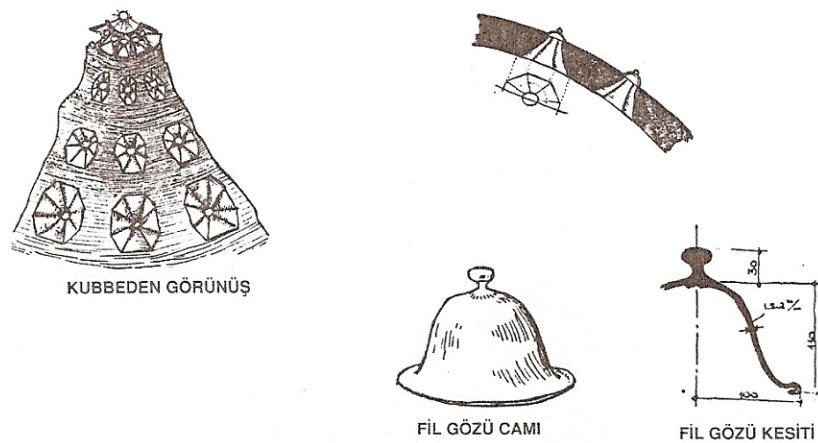
Şekil 3. 5 Soğukluk – Çatı Fenerleri [17]

3.2 ılıklik

ılıklik, soğukluk ve sıcaklık arasında bir geçiş mekanı gibidir. Roma hamamlarında “tepydarium” adı verilen bölümle aynı işleve sahiptir. Ancak Roma hamamlarında tepydariumdan önce frigidarium adı verilen soğuk su ile yıkanma mekanı bulunmaktadır. Bu bölüm Türk hamamlarında yoktur. ılıklik, genellikle sıcaklığa geçmeden önce vücudu sığağı alıştırmak için kullanılır. Bu bölümde de mermer sekiler ve kurnalar bulunur. Sığağı fazla dayanamayan kişiler burada yıkanır.

Tuvaletlerin ve usturalığın (ot odası) bulunduğu bölmeler de ılıklığa bağlıdır. Usturalık hamam müşterilerine vücutlarına bakım uygulamaları için mahremiyet sağlayan, tek kurnası olan bir bölümdür. Usturalığın daima kapalı tutulan ahşap kapısında kilit bulunmaz. Buranın meşgul olduğunu belirtmek için kapının üzerine peştamal asılır [2].

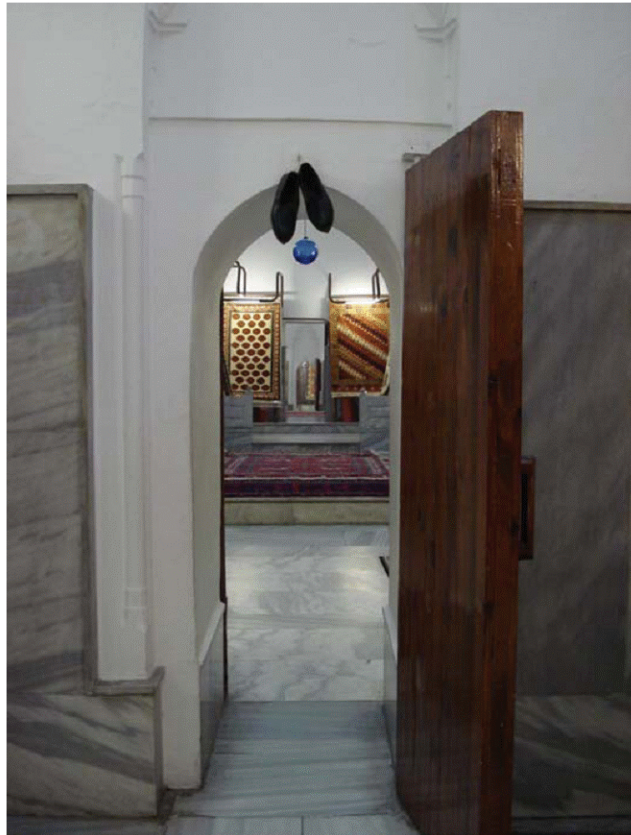
ılıklığın aydınlatması kubbe veya tonozların üzerine yerleştirilen fil gözleri ile sağlanır (Şekil 3. 6) (Şekil 3. 7). ılıklikten sıcaklığa geçiş genellikle dar ve kemerli bir kapıdan sağlanır. Isı kaybını önlemek amacıyla, ahşap olan bu kapının arkasında ağırlık yapması için demir bir tokmak bulunmaktadır. Bu tokmak kapı açıldığı zaman ağırlık yaparak kapının kendi kendine kapanmasını sağlar (Güvenç,1997) (Şekil 3.8). Ayrıca kapının üzerinde, ılıklik tarafında, yarım koni biçiminde kagir bir külâh bulunur. Bu külâha “buhar yaşmağı” denir. Buhar yaşmağı ılıklikten çıkan buharı, ılıklikta buğı yapmaması için toplayıp dışarı atmak üzere yapılmıştır (Taşcıoğlu,1998).

Şekil 3. 6 Filgözü Camı [14]

Şekil 3. 7 Filgözleri [22]

Şekil 3. 8 Sıcaklık Girişi, Ayasofya Hamamı [21]

3.3 Sıcaklık

Sıcaklık, Türk hamamlarındaki esas yıkanma yeridir. Roma hamamlarında caldarium adı verilen bölümle aynı işleve sahiptir.

Sıcaklık, “halvet” ve “eyvan” adı verilen bölümlerden oluşur. Halvetler tek kişilik yıkanma hücreleridir (Şekil 3. 11). Bu hücrelerin kapıları yoktur. Genelde girişleri peştamal ile örtülür. Eyvan ise halvetler arasında kalan, döşemesi hamam zemininden bir iki kademe yüksek, kemerli ya da tonozlu niş şeklinde olan genel yıkanma bölümleridir. Halvetlerde ve eyvanlarda duvar boyunca uzanan, yerden yaklaşık 20cm yüksekte olan, 70-100cm genişliğinde mermer sekiler bulunur. Bu sekilerin üzerine belirli aralıklarla kurnalar yerleştirilmiştir. Duvarların içinden geçirilen kurşun borularla, hem soğuk hemde sıcak su kurnalara getirilir. Sekilerin kenarı boyunca döşemede hafif eğimli olarak yapılmış dereler sayesinde pis su ılıkliğin tuvaletine akıtılır [15].

Sıcaklığın ortasında, yerden 40-50 cm yükseklikte, çokgen şeklinde, mermer döşemeli olan göbek taşı bulunur. “Hamamın kalbi” tabirinin de kullanıldığı göbek taşında dinlenmek için yatılır ve masaj yaptırılır (Şekil 3. 9).

Şekil 3. 9 Vezneciler Hamamı Sıcaklığı

Şekil 3.10 Cağaloğlu Hamamı Erkekler Bölümü Sıcaklığı [17]

Şekil 3.11 Cağaloğlu Hamamı Erkekler Bölümü Halvet Hücresi [17]

Sıcaklık bölümünün zemini tamamen mermer döşelidir. Duvarlar ise hamamın önemine göre kısmen ya da tamamen mermer kaplı olabileceği gibi sadece sıvalı da olabilir.

Hamamın en sıcak bölümü olan sıcaklıkta ısı 30-35 oC civarındadır. Halvetlerde ise 40 oC'ye kadar yükselir. Külhan duvarına bitişik olan halvetlerde ise ısı 40 oC'yi geçer [15].

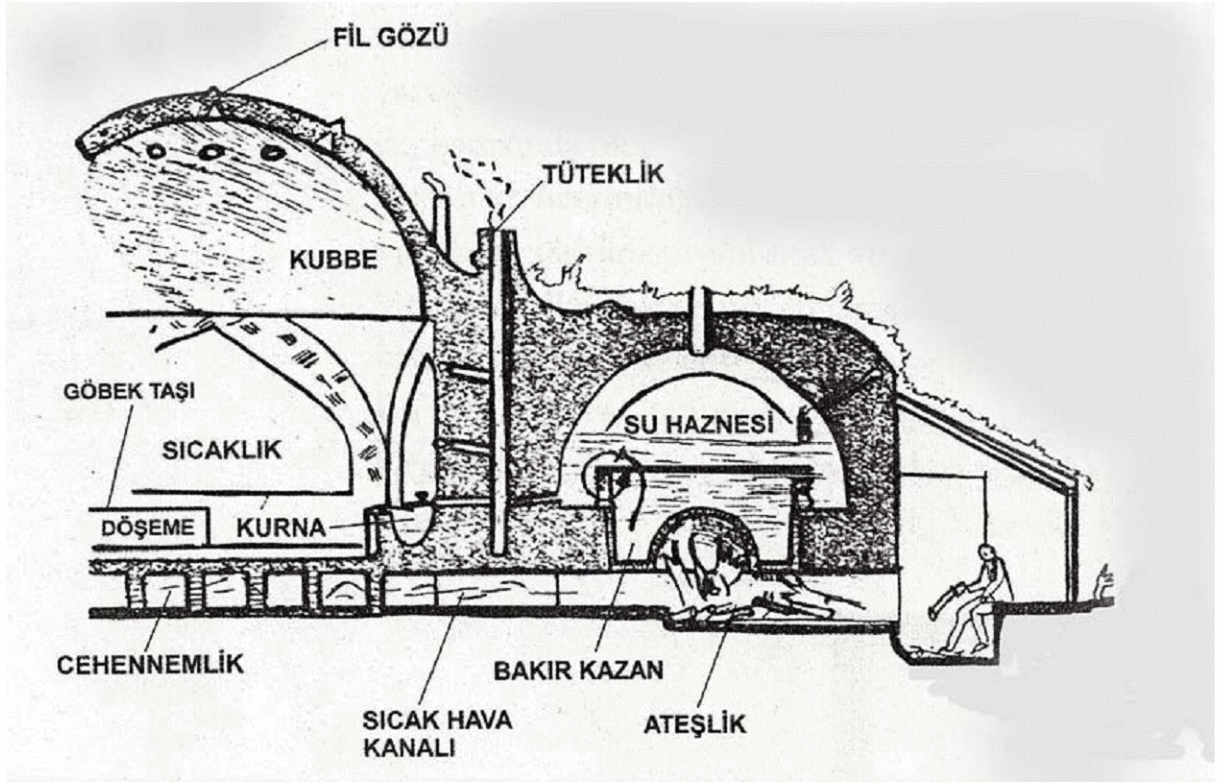
Sıcaklık bölümünün aydınlatması da ılıkılıkta olduğu gibi, kubbe veya kubbeler üzerinde bulunan filgözleri ile sağlanır.

3.4 Külhan

Hem hamamın hem de suyunun odun yakılarak ısıtıldığı, ocak ile odun deposunun bulunduğu servis mekanına külhan adı verilir. Roma hamamlarında Hypocaust adı verilen kısımdır. Türk hamamlarının ısıtma sistemi ile Roma hamamlarının ısıtma sistemleri aynıdır.

Külhan hamamın arka kısmında yer alır. Bu bölüme içeriden bağlantı yoktur, dışarıdan ayrı bir girişi bulunur. Külhan genellikle beşik tonozla örtülür. Aydınlatması ise tonozda

açılan kare veya dairesel ılıklıkla sağlanır. Bu bölümde bulunan döşeme seviyesi hamamın döşeme seviyesinden daha aşağıda bulunur. Külhan ocağında küreğin daha rahat kullanılabilmesi için ocağın önüne bir iki basamakla inilir (Şekil 3.12)

Şekil 3. 12 Külhan [14]

Külhan ocağı su deposunun altında yer alır. Ocak kısmı 1,80-3,50 m arasında değişen boyutlarda, fırına benzeyen dairesel şekilde inşa edilir. Ocağın üzerinde dökme bakırdan bir suyun ısıtıldığı bir kazan bulunur. Bakır sıcaklığı muhafaza ettiği için tercih edilir.

Hamamın döşemesinin altında bulunan, sıcak hava dumanının sıcaklık, halvetler ve ılıklik tabanının ısıtılması için oluşturulmuş kanallara cehennemlik denilir. Ocakta yakılan ateşin dumanları bu kanallarda dolaşarak döşeme taşlarını ısıtır. Hamam döşemeleri 0.20/0.20 m, 0.25/0.25 m boyutlarında, yüksekliği 0.70-1.50 m olan kemerler üzerine oturur. Böylece mermer döşeme plakaları sıcak havayla doğrudan temas etmez (Şekil 3.14) [14].

su boruları

Şekil 3.13 Ocak - Çemberlitaş Hamamı

Cehennemlik adı verilen kanallardan geçen sıcak hava, duvarların içine yerleştirilmiş, 10 cm genişlikte ve yukarı doğru gittikçe küçülen “tüteklik” adı verilen, pişmiş toprak borular vasıtasıyla hamamın üst örtüsünden dışarı çıkar.

Suyun ısıtılması için kullanılan bakır kazan, tonoz ile örtülmüş olan sıcak su deposuna bağlıdır. Sıcak su deposu yanında bulunan soğuk su deposundan daha yüksekte bulunmaktadır. Böylece sıcak su ve soğuk su arasında devamlı bir akış sağlanır. Böylece su deponun her yerinde eşit sıcaklıkta bulunur [15].

Sıcak su deposu ve hamamın arasındaki tek bağlantı ilişkisi tamir ve kontrol için sıcaklık döşemesinin 2.00-2.50 m üzerinden bırakılan bir menfezdır. Bunun dışında hamam ile su deposunun ilişkisi yoktur. Sıcak suyun buharının sıcaklığa geçmesini de sağlayan bu pencereye “buhar penceresi” denir [14].

Osmanlı döneminde bir hamamın büyüklüğüne göre su ihtiyacı 1,5 – 2 masura olarak tespit edilmiştir. Günümüz ölçüsüyle 1,5 masura su 14,5m³ suya eşittir. Bugün de hamamlarda su sarfiyatından hakları olan 14,5 m³ suyu düşmektedir.

Şekil 3.14 Cehennemlik - Ağa Hamamı

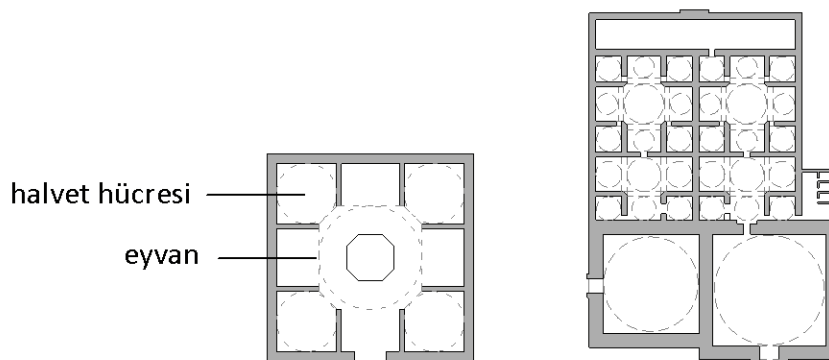
3.5 Türk Hamamlarında Plan Tipleri

Türk hamamları için ise en çok kabul gören sınıflandırma biçimi, Prof. Dr.Semavi Eyice'nin hamamın sıcaklığına göre yapmış olduğu sınıflandırmadır.

Prof.Dr. Semavi Eyice, Türk Hamam Mimarisi'nde sıcaklık planlarını 6 farklı biçimde gruplandırmıştır.

A Tipi - Sıcaklığı haçvari dört eyvanlı ve köşe halvetli tip:

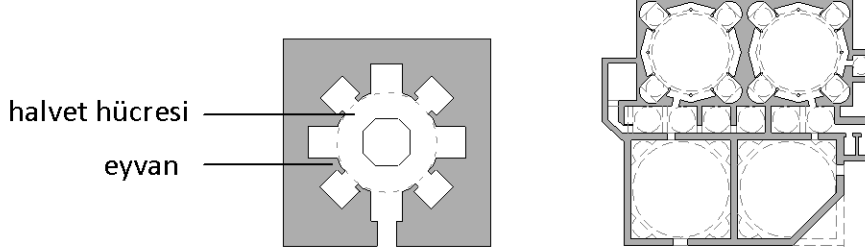
Sıcaklığın dört tarafında eyvanların bulunduğu tiptir. Köşeler halvet hücrelerine ayrılmıştır. Eyvanlardan bir tanesi giriş kısmını oluşturur. Hamamın ölçülerine göre halvet hücrelerinin sayısı düşebilir. Örneklerine çok sık rastlanan bir tiptir (Şekil 3.15).

Şekil 3.15 Sıcaklığı haçvari dört eyvanlı ve köşe halvetli tip – Beyazıt Hamamı

B Tipi - Sıcaklığı yıldızvari tip:

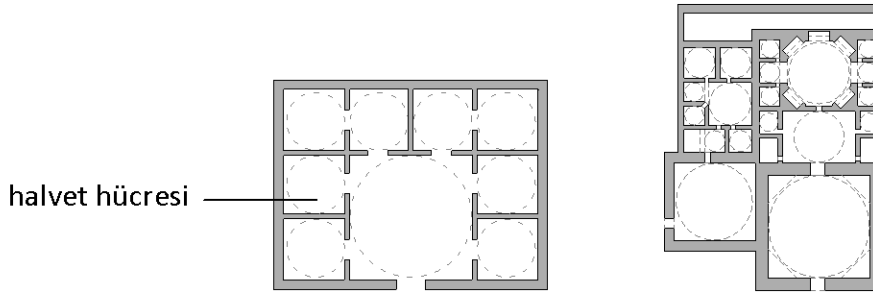
Sıcaklığı yıldızvari tip, kenar sayısı değişebilen çokgen bir plana sahiptir. Çokgenin etrafında duvar kalınlığı içinde tonozlu eyvan ve halvetler sıralanır (Şekil 3.16) .

Şekil 3.16 Sıcaklığı yıldızvari tip – Çemberlitaş Hamamı

C Tipi - Kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip:

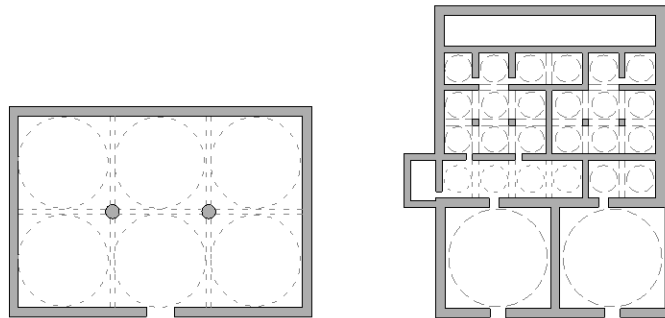
İlk iki plan tipine göre daha sadedir. Kare veya dikdörtgen sıcaklığın bir, iki veya üç kenarında sıralanan halvet hücreleri vardır (Şekil 3.17).

Şekil 3.17 Kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip – Tahtakale Hamamı

D Tipi - Sıcaklığı çok kubbeli tip:

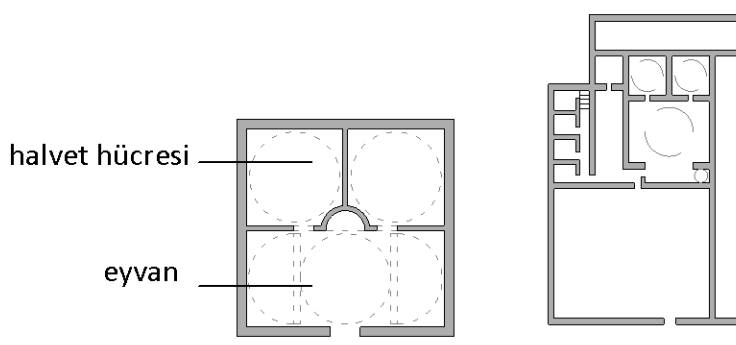
Sıcaklık kemerlerin yardımıyla eşit bölümlere ayrılmıştır. Ortadaki kemerleri iki sütun taşır ve göbek taşı yoktur. Örneğine sık rastlanan bir tür değildir (Şekil 3.18).

Şekil 3.18 Sıcaklığı çok kubbeli tip – Haseki Hamamı

E Tipi - Ortası kubbeli dikdörtgen sıcaklıklı çifte halvetli tip:

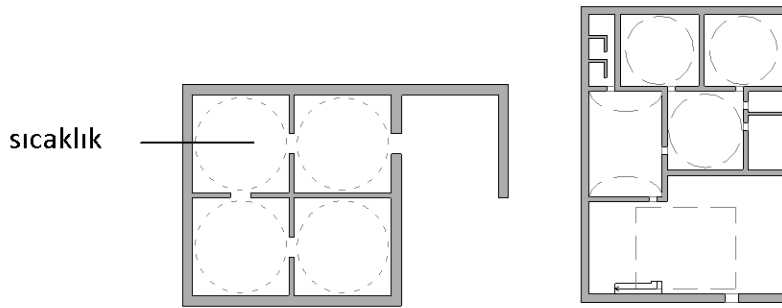
Sıcaklığı dar ve enlemesine uzanan dikdörtgen bir mekandır. Üç bölümden meydana gelir. Orta bölümü kubbeli, yan bölümleri düz tonozla örtülüdür. Orta bölümden yan yana kubbeli iki oda halindeki halvet hücrelerine geçilir. Bu iki hücre kapıları arasında kalan duvarda mihrap biçiminde birer niş bulunur (Şekil 3.19).

Şekil 3. 19 Ortası kubbeli dikdörtgen sıcaklıklı çifte halvetli tip – Balat Hamamı

F Tipi - ılık-ılık ve sıcaklık ve halvetin eş odalar halinde olduğu tip:

ılık, sıcaklık ve halvet mekanları yaklaşık aynı büyüklükte olur. Mekanlar birbiriyle bağlantılıdır. Bu tipe küçük ölçekli hamamlarda daha çok rastlanır (Şekil 3.20).

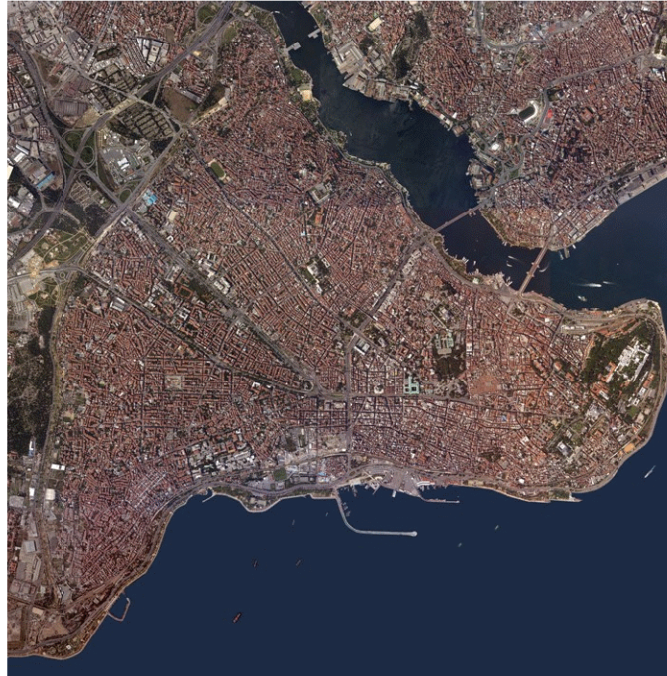

Şekil 3. 20 ılık-ılık ve sıcaklık ve halvetin eş olduğu tip – Davutpaşa İskelesi Hamamı

Osmanlı hamamlarında bu 6 tip dışında, daha küçük yerlerde yapılmış, sade planlı çarşı hamamları da vardır. Bu hamamların soyunmalık bölümü ahşaptandır. Soyunmalıktan ılıklığa geçmek için helaların bulunduğu koridor kullanılır. Dikdörtgen formdaki ılıklıktan, kare formu ve kubbeli sıcaklığa geçilir. Sıcaklıklarda halvet hücreleri bulunmaz.

TARİHİ YARIMADA BÖLGESİNDE BULUNAN HAMAMLARIN İNCELENMESİ

Bizans döneminden kalma şehir surlarının batı sınırını oluşturduğu, Haliç ve Marmara'nın çevrelediği bölgenin içinde kalan alana Tarihi Yarımada Bölgesi denmektedir. Tarihi Yarımada Bölgesi İstanbul'un en eski yerleşim bölgesidir. 2009 yılında Fatih ve Eminönü ilçelerinin birleşmesiyle tüm bölge Fatih Belediyesine bağlanmıştır [23]. Fatih Sur içi, günümüzde önemli bir kentsel merkez ve İstanbul'un ilçelerini birbirine bağlayan bir köprü durumundadır. Tamamı sit alanı olan bölgenin batısı yani eski Eminönü ilçesi bugün turizm ve ticaret; kuzey ve doğu tarafı ise sağlık donatılarının yer aldığı, önemli ulaşım akslarını içerisine alan yerleşim bölgesidir.

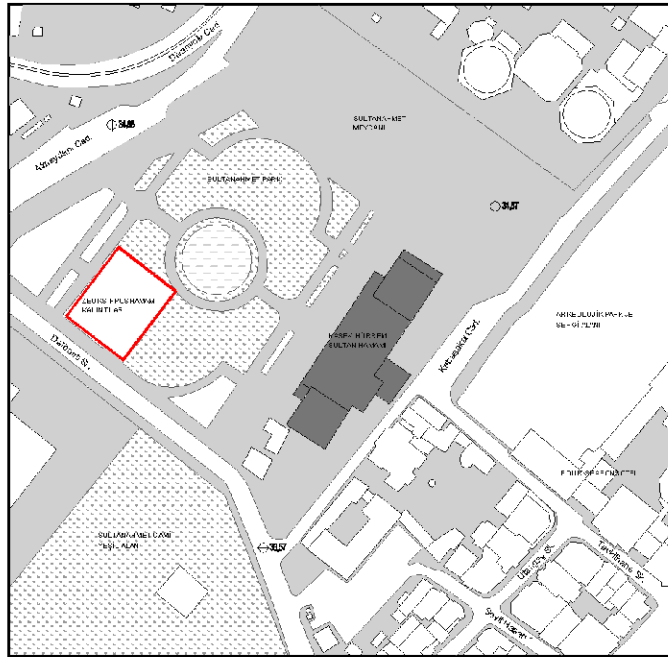
Şekil 4. 1 Tarihi Yarımada Bölgesi [23]

4.1 Tarihi Yarımada Bölgesinde Bulunan Hamamların Tarihçesi

Tarihi yarımada bölgesi, Paleolitik, Neolitik ve Tunç çağlarından itibaren çeşitli yerleşimlere ev sahipliği yapmıştır. Bölgenin tarihi ile ilgili ilk buluntular MÖ 6500 yıllarına denk gelen Neolitik çağa ait buluntulardır. Sarayburnu ve Sultanahmet Meydanı'nın altında yapılmış olan kazılarda ise MÖ 5000-3000 yıllarına tarihlenen buluntular ortaya çıkarılmıştır. Bu bulgular ışığında bölgenin yaklaşık 8500 yıldır yerleşim yeri olduğu söylenebilir.

Tarihi yarımada bölgesinde kurulan ilk önemli uygarlık İ.Ö. 695 yılında Megara'dan gelen Yunanlılar tarafından bugünkü Sarayburnu'nda Byzantion adıyla kurulmuştur. Byzantion da öbür Yunan kentleri gibi heykellerle ve anıtlarla donatılmıştı. Kentte bulunan hamamların en ünlüsü Ahilleus Hamamı idi [24].

Byzantion, MS 196'da Roma İmparatoru Septimius Severus tarafından alınmıştır. Septimius Severus şehri bir Roma kenti görüntüsünde yeniden inşa ettirmiştir. Bugün kalıntılarının üzerinde Haseki Hürrem Hamamı ve Sultanahmet Parkı'nın bulunduğu Zeuksippos Hamamı bu dönemde yapılmıştır (Şekil 4. 2). Hamam kalıntılarının bölgenin imar planı haritasında gözükmesine rağmen, mevcut durumda kalıntılar gözükmemektedir.

Şekil 4. 2 Zeuksippos Hamam Kalıntılarının Bulunduğu Sultanahmet Meydanı

Şehre her imparator döneminde yeni yapılar eklenmiştir. Bunların birçoğu yok olurken, günümüze kadar ulaşabilenler de vardır. Bugün Bozdoğan Kemerli olarak bilinen yapı, İmparator Valens tarafından, Romalıların çok önem verdikleri, şehirlere akarsu getirme politikasının bir uygulaması olarak 368–378 yılları arasında yapılmıştır. II. Theodosius (408–450) devrinde bugün hala genel çehresini koruyabilmiş olan surlar yapılmıştır. Ayasofya Kilisesi ise İmparator Justinianus döneminde inşa edilmiştir [25].

Bizans İmparatorluğu döneminde şehre irili ufaklı birçok hamam yapısı da yapılmıştır. “Notitia Urbis Constantinopolitanae” olarak adlandırılan 5.yüzyıl sayımında kentte 8 büyük hamam ve 153 küçük hamam yer almaktadır [5]. Bu hamamlardan günümüze ulaşabilen olmamıştır.

Bozdoğan Kemerli ve Kalandarhane Camii arasındaki bölgede 1955-1956 yılları arasında Konstantinianai Hamamları’nın bazı kalıntıları bulunmuştur. Ancak bu kalıntıların üzerleri sonradan tekrar doldurulmuştur (Şekil 4. 3) [26].

Şekil 4. 3 Konstantinianai Hamamları’nın kalıntıları [26]

Fatih Sultan Mehmet'in 1453'te Bizans İmparatorluğu'na son vermesi ve İstanbul'u fethetmesi ile şehrin tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. İstanbul'un Türkleşmesi için yapılan çalışmalar arasında bulunan vakıf sistemi sayesinde pek çok cami, medrese, sübyan mektepleri oluşturulmuştur. Bu vakıflara gelir getirmesi için çok sayıda hamam yapılmıştır.

III. Mustafa, 1768’de İstanbul’un su ve odun ihtiyacı nedeniyle şehrin içinde yeni hamam inşa ettirilmesini yasaklamıştır. İstanbul’da inşa edilen son büyük çarşı hamamı Tarihi Yarımada bölgesinde bulunan Cağaloğlu Hamamı’dır.

Fatih, Osmanlı Dönemi’nin en önemli yerleşim bölgesidir. Eminönü’nün kent yönetim merkezi olması Fatih’i yerleşim yeri olmasına neden olmuştur. Bizans’tan kalan eski yapılar ile Osmanlı Dönemi yapılarıyla ilçe İstanbul’un tüm tarihsel geçmişini taşımaktadır.

Şekil 4. 4 İstanbul ve Boğaziçi – XVII. Yüzyıl [27]

Şekil 4. 5 İstanbul ve Boğaziçi – Yaklaşık 1840 [29]

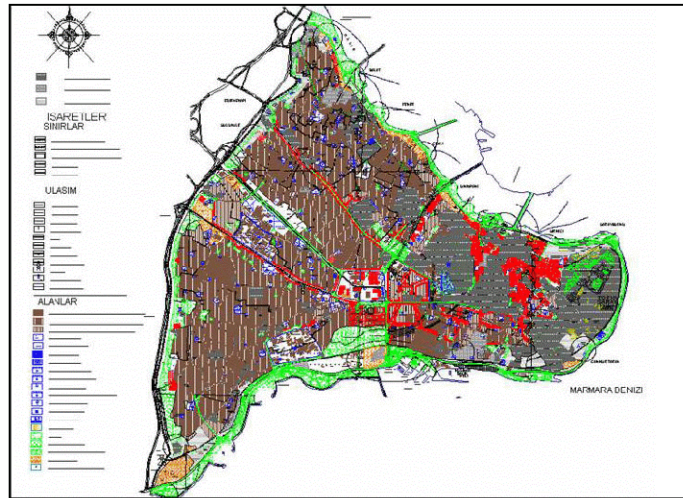
Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte İstanbul’dan Ankara’ya taşınan başkentlik görevi, kentte kısa süreli bir durgunluğa neden olmuştur. Cumhuriyet’in ilk yıllarında planlı bir gelişme hedeflenmiştir. 1933 yılında Elgötz planı, 1936’da Prost Planı ile Tarihi yarımada Haliç kıyıları sanayi görevini üstlenmiştir (Şekil 4. 6).

Şekil 4. 6 Prost Planı - 1936 [25]

1950'li yıllarda ülke politikaları sonucunda, kırdan-kente göç başlamış, kentleşme tahmin edilemeyecek ölçütlerde hızlanmış ve tarihi çekirdek için yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde, Menderes yıkımlarının tarihi dokuyu oldukça zedelediği belirtilmektedir. Bu yıkımlardan çok sayıda hamam da etkilenmiştir.

1986 yılında Tarihi Yarımada'nın UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmiştir. Bu tarihten itibaren yeni planlama kararlarıyla etkilenen ilçenin tamamı, 1995 yılında sit alanı ilan edilmiştir. Bölge, 1990 tarihli "Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı", 1/50 000 Ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt bölge Nazım Planı, 1/5000 Koruma Amaçlı İmar Planı, 1/1000 Tarihi Yarımada Uygulama İmar Planı ve 1/100.000 planıyla mekansal gelişimine devam etmektedir.

Şekil 4. 7 1990 Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı [29]

4.2 Tarihi Yarımada Bölgesinde Bulunan Hamamların Analizi

Tarihi Yarımada Bölgesinde yapılmış olan hamamlardan sadece Osmanlı dönemine ait olanlardan bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmişlerdir.

Hamamlar her ne kadar kamu yararına yapılmış yapılar olsalar da aynı zamanda gelir getiren yapılar olduğu ticaret yapısı olarak da görülebirlirler. Osmanlı İmparatorluğu döneminde vakıf olarak yaptırılan hamamların büyük bir kısmı I. Dünya Savaşı sırasında mali sıkıntı içerisinde giren Vakıflar İdaresi tarafından satışa çıkarılmış ya da çok uzun süreli kiraya verilmişlerdir. Dolayısıyla şahıs mülkiyetine geçmiş olan hamamlar hakkında geniş bilgi kaynakları bulunmamaktadır. Tarihi Yarımada Bölgesinde Osmanlı dönemine yapılmış olan 102 adet hamam tespit etmiştir. Bugün bu hamamlardan sadece 45 tanesi ayakta kalabilmiştir (Şekil 4. 8 ve Şekil 4. 9)[30].

Osmanlı döneminde İstanbul'a yapılan ilk hamam, Evliya Çelebi'nin seyahatnamesine göre 15.yüzyılda Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Irgat Hamamı'dır [17]. Bu hamamın bugüne ulaşan hiçbir kalıntısı bulunmamaktadır. İstanbul'da yapılmış olan son hamam ise 1741 yılında yapılmış olan Cağaloğlu Hamamı'dır.

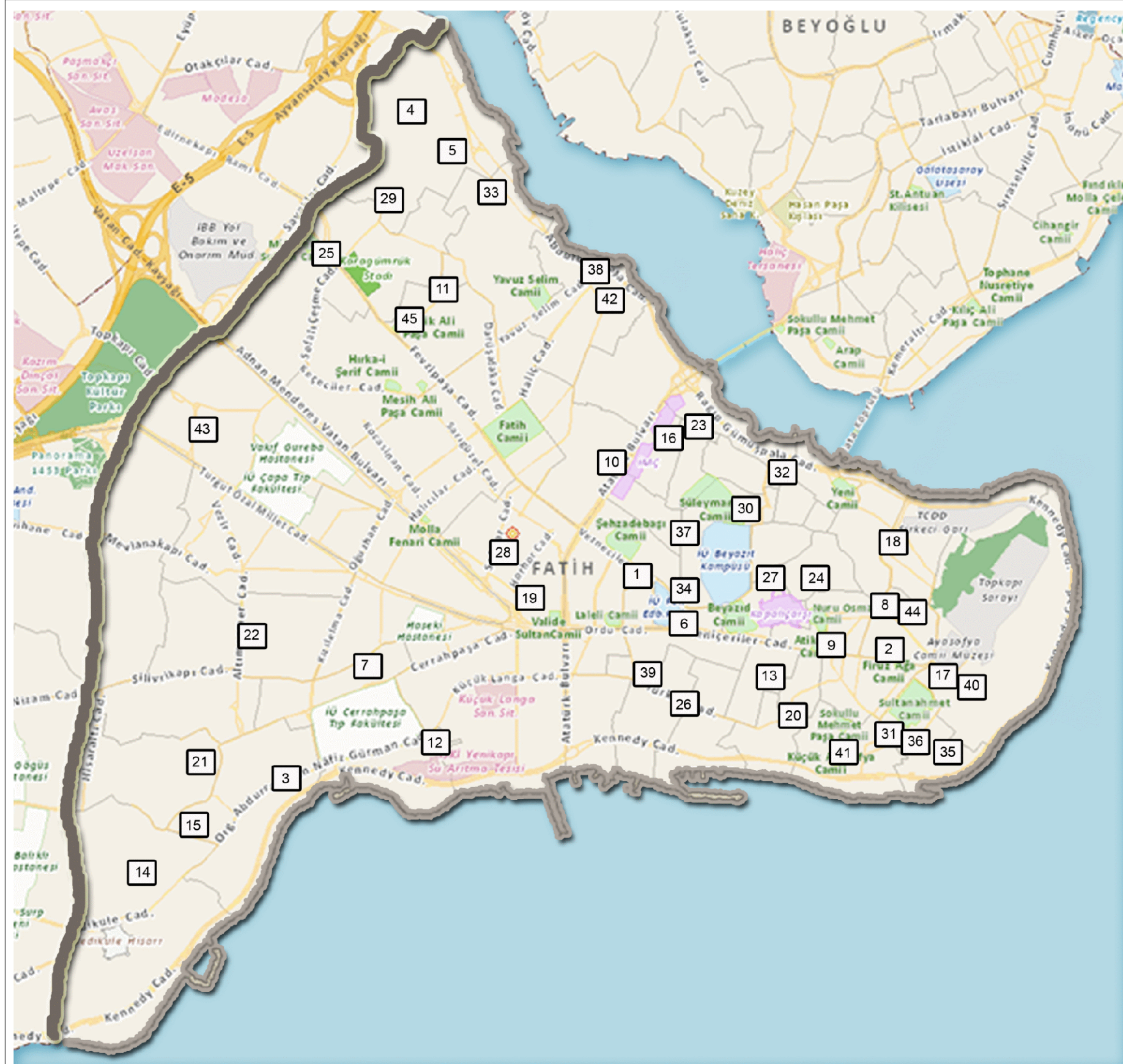
Bugün Tarihi Yarımada Bölgesinde ayakta kalabilmiş olan 45 adet hamamdan 11 tanesi harap veya boş durumdadır. Mahmutpaşa Hamamı, Hoca Paşa Hamamı ve Tahtakale Hamamı ise hamam dışında işlevlerle kullanılmaktadır. Haseki Hürrem Sultan Hamamı tekrar orjinal işlevine kavuşması için restore edilmektedir. Ağa Hamamı, Beyazıt Hamamı ve Çinili Hamam'ın restorasyonu devam etmektedir. Harap veya boş durumda olan hamamların içine girilemediği ve alan çalışmasında yeterli veri toplanamadığı için çalışma kapsamına alınmamışlardır. Çalışmanın bu bölümünde harap durumda olan hamamlar dışında kalan 34 adet hamam, yazılı ve görsel veriler ile beraber incelenmektedir.

TARİHİ YARIMADA BÖLGESİNDE BULUNAN HAMAMLAR				
	HAMAMIN ADI	YAPIM TARİHİ	SEMT	İŞLEV
1	Acemoğlu Hamamı	15.yy	Beyazıt	Hamam
2	Acı Hamam (Sultanahmet Hamamı)	17.yy	Sultanahmet	Hamam
3	Ağa Hamamı	16.yy	Samatya	Restorasyon
4	Arabacılar Hamamı	15.yy	Balat-Eğrikapı	Hamam
5	Balat Hamamı (Çavuş Hamamı)	18.yy	Balat	Hamam
6	Beyazıt Hamamı	16.yy	Beyazıt	Restorasyon
7	Bostan Hamam	16.yy	Haseki	Hamam
8	Cağaloğlu Hamamı	18.yy	Cağaloğlu	Hamam
9	Çemberlitaş Hamamı	16.yy	Çemberlitaş	Hamam
10	Çinili Hamam	15.yy	Zeyrek	Restorasyon
11	Dar'üs-sa'ade Ağası Mehmed Ağa Hamamı	16.yy	Çarşamba	Hamam
12	Davutpaşa İskelesi Hamamı	15.yy	Cerrahpaşa	Hamam
13	Gedikpaşa Hamamı	15.yy	Beyazıt	Hamam
14	Hacı Evhad Hamamı	16.yy	Yedikule	Hamam
15	Hacı Kadın Hamamı		Samatya	Hamam
16	Hacı Kadın Hamamı	15.yy	Unkapanı	Hamam
17	Haseki Hürrem Sultan Hamamı (Ayasofya Hamamı)	16.yy	Sultanahmet	Restorasyon
18	Hoca Paşa Hamamı	15.yy	Sirkeci	Farklı işlev
19	Horhor Hamamı	16.yy	Aksaray	Hamam
20	Kadırga Hamamı		Kadırga	Hamam
21	Koca Mustafa Paşa Hamamı	15.yy	Kocamustafapaşa	Hamam
22	Küçük Hamam (Çukurbostan Hamamı)	16.yy	Kocamustafapaşa	Hamam
23	Küçük Pazar Hamamı (Rum Mehmed Paşa Hamamı)	15.yy	Unkapanı	Hamam

Şekil 4. 8 Tarihi Yarımada Bölgesinde Bulunan Hamamlar

	HAMAMIN ADI	YAPIM TARİHİ	SEMT	İŞLEV
24	Mahmud Paşa Hamamı	15.yy	Eminönü	Farklı işlev
25	Mihrimah Sultan Hamamı	16.yy	Edirnekapı	Hamam
26	Nişancı Paşa Hamamı	15.yy	Kumkapı	Hamam
27	Örücüler Hamamı (Sirt Hamamı)	15.yy	Beyazıt	Hamam
28	Sofular Hamamı		İskenderpaşa	Hamam
29	Sultan Hamamı	15.yy	Edirnekapı	Hamam
30	Süleymaniye Hamamı (Dökmeciler Hamamı)	16.yy	Süleymaniye	Hamam
31	Şifa Hamamı (Hekimbaşı Ömer Efendi Hamamı)		Sultanahmet	Hamam
32	Tahtakale Hamamı		Tahtakale	Farklı işlev
33	Tahta Minare Hamamı	18.yy	Balat	Hamam
34	Vezneciler Hamamı	16.yy	Beyazıt	Hamam
35	Akbıyık Hamamı	18.yy	Ahırkapı	Boş
36	Arasta Hamamı (Sipahiler Hamamı)	15.yy	Sultanahmet	Boş
37	Ayşe Kadın Hamamı	18.yy	Süleymaniye	Boş
38	Havuzlu Hamam (Ayakapı Hamamı)	16.yy	Ayakapı	Boş
39	Havuzlu Hamam	16.yy	Kumkapı	Boş
40	İshak Paşa Hamamı		Sultanahmet	Boş
41	Küçük Ayasofya Hamamı (Çardaklı Hamam)	16.yy	Kadırga	Boş
42	Küçük Mustafa Paşa Hamamı	15.yy	Ayakapı	Boş
43	Safa Hamamı (Topkapı Hamamı, Ahmed Efendi Hamamı)		Topkapı	Boş
44	Şengül Hamamı	15.yy	Cağaloğlu	Boş
45	Zincirlikuyu Hamamı	16.yy	Karagümrük	Boş

Şekil 4. 8 Tarihi Yarımada Bölgesinde Bulunan Hamamlar

- 1 Acemoğlu Hamamı
- 2 Acı Hamam
- 3 Ağa Hamamı
- 4 Arabacılar Hamamı
- 5 Balat Hamamı (Çavuş Hamam)
- 6 Beyazıt Hamamı
- 7 Botan Hamam
- 8 Cağaloğlu Hamamı
- 9 Çemberlitaş Hamamı
- 10 Çnili Hamam
- 11 Dar'üs-sa'ade Ağası Mehmed Ağa Hamamı
- 12 Davutpaşa İskeleyi Hamamı
- 13 Gedikpaşa Hamamı
- 14 Hacı Evhad Hamamı
- 15 Hacı Kadın Hamamı
- 16 Hacı Kadın Hamamı
- 17 Haseki Hürrem Sultan Hamamı
- 18 Hoca Paşa Hamam
- 19 Horhor Hamamı
- 20 Kadirga Hamamı
- 21 Koca Mustafa Paşa Hamamı
- 22 Küçük Hamam
- 23 Küçük Pazar Hamamı
- 24 Mahmud Paşa Hamamı
- 25 Mihrimah Sultan Hamamı
- 26 Nişancı Paşa Hamamı
- 27 Örücüler Hamamı (Sırt Hamamı)
- 28 Sofular Hamamı
- 29 Sultan Hamamı
- 30 Süleymaniye Hamamı
- 31 Şifa Hamamı
- 32 Tahtakale Hamamı
- 33 Tahta Minare Hamamı
- 34 Vezneciler Hamamı
- 35 Akbıyık Hamamı
- 36 Arasta Hamamı
- 37 Ayşe Kain Hamamı
- 38 Havuzlu Hamam
- 39 Havuzlu Hamam
- 40 İshak Paşa Hamamı
- 41 Küçük Ayasofya Hamamı
- 42 Küçük Mustafa Paşa Hamamı
- 43 Safa Hamamı
- 44 Şengül Hamamı
- 45 Zincirlikuyu Hamamı

Şekil 4. 9 Tarihi Yarımada Bölgesinde Bulunan Hamamlar

4.2.1 Hamamların Kent İçindeki Konumları

Kentler bir ticaret merkezi çevresinde, topografyaya uygun bir biçimde oluşan, mahallelerden meydana gelmiştir. Cami, kilise, mescit gibi ibadethanelerle, medrese, han ve hamam gibi sosyal yapılar bu doku içerisinde herkesin rahatlıkla ulaşabileceği şekilde inşa edilmiştir.

Bölgede ticaret, konut ve turizm gibi işlev alanlarının tümünde hamam yapıları mevcuttur. Ancak günümüze ulaşan hamam sayısı, bölgenin batısında yani eski Eminönü ilçesinin olduğu alanda daha yoğun olarak bulunmaktadır.

1950 yılından sonra kentte nüfusun hızla artması ve çarpık kentleşme, bölgenin tarihi dokusunu ve sivil mimarisini zedelemiştir. Bu plansız yapılaşmanın sonucunda sivil mimarinin dokusu değişime uğramış, iki veya üç katlı ahşap veya kagir yapıların yerlerini yüksek katlı betonarme apartmanlar almıştır. Bu değişim sonucunda bölgede bulunan küçük ölçekli bazı hamamlar binaların arasında iyice kaybolmuşlardır. Bu tip hamamlara binaların altında bulunan koridorlardan geçerek girilebilmektedir. Cepheleri diğer yapılarla kapanmış olan küçük ölçekli hamamların sokaktan algılanması ancak tabela yardımıyla olmaktadır. Bu da kent estetiği açısından kötü bir görüntü oluşturmaktadır. Cepheleri kapanmış büyük ölçekli hamamların kubbeleri ve cephelerinin bir kısmı gözüktüğü için sokaktan algılanmaları küçük hamamlara göre daha kolay olmaktadır (Şekil 4.10).

Şekil 4.10 Cephelerinin Önünde Yapılaşma Olan Hamamlar

Bölgede incelenen hamamların tamamının yakınında cami bulunmaktadır. Bunun sebebi Osmanlı döneminde yeni yerleşilen bölgelerde ilk olarak inşa edilen camii gibi dini amaçlı yapılara, zamanla zanaat ve ticaret yapıları ile toplumsal ve kültürel yapılar da eklenmesidir. Gelişen kent bu yapılar çevresinde şekillenmiştir. Hamam yapıları da bu oluşum içinde; abdest alma, temizlik gibi dini bir gerekliliği temsil etmiş ve aynı zamanda hayır kurumlarına gelir getirmişlerdir. Hamamların bir bölümü yakınında bulunduğu camiinin vakfiyesi olarak inşa edilmişlerdir. Ancak başka semt veya şehirdeki yapıların vakfiyesi olarak yapılmış olan hamamlar da bulunmaktadır.

Hamamların sokaktan girişleri, bulundukları bölgelere, hamamın tipine ve kullanım şekline göre değişmektedir. Sokak yapı ilişkisi kurulurken, hamama sokaktan bir rüzgarlık veya koridor ile ya da doğrudan hamamın soğukluk mekanına girilmektedir. Çifte hamamlarda, hamamın erkekler bölümünün girişi caddeye doğru açılırken, kadınlar kısmının girişi, erkekler kısmından görülmeyecek konumda, yan sokağa açılacak şekilde tasarlanmışlardır. Ancak günümüzde Cağaloğlu Hamamı, Çemberlitaş Hamamı, Gedikpaşa Hamamı gibi ağırlıklı olarak turistlere hizmet veren hamamlarda kadınlar girişi kullanılmamaktadır. Bu hamamların tüm müşterileri, erkekler bölümünün girişini kullanmaktadır. Kadınlar bölümüne erkekler bölümünün soğukluğundan geçerek girilmektedir.

Bölgede bulunan tek hamamlardan sadece Tahtaminare Hamamı kuşluk hamamı olarak hizmet vermektedir. Hamamın yan cephesinden kadınlar için ayrı bir giriş yapılmıştır. Kadınlar saatinde hamamın ön cephesinde bulunan kapı kilitlenmektedir. Bu uygulama yaşanabilecek bir karışıklığı önlemek için yapılmaktadır (Şekil 4.11).

Hamamların yapıldıkları dönemden bugüne bulundukları sokak kotlarında değişiklikler olmuştur. Sokak kotlarında olan bu değişikliklerden dolayı hamamların bazılarının girişi yol kotunun altında kalırken, bazılarının girişi ise yol kotunun üzerinde kalmıştır. Bu durumda olan hamamlarda merdiven çözümüne gidilmiştir (Şekil 4.12).

Bölgede bulunan bazı hamamlar bulundukları sokaklara ve semtlere isimlerini vermişlerdir. Mehmet Ağa Hamamı, Paşa Hamamı, Havuzlu Hamam, Kadirga Hamamı, Küçük Hamam, Sultan Hamam bunlardan bazılarıdır.

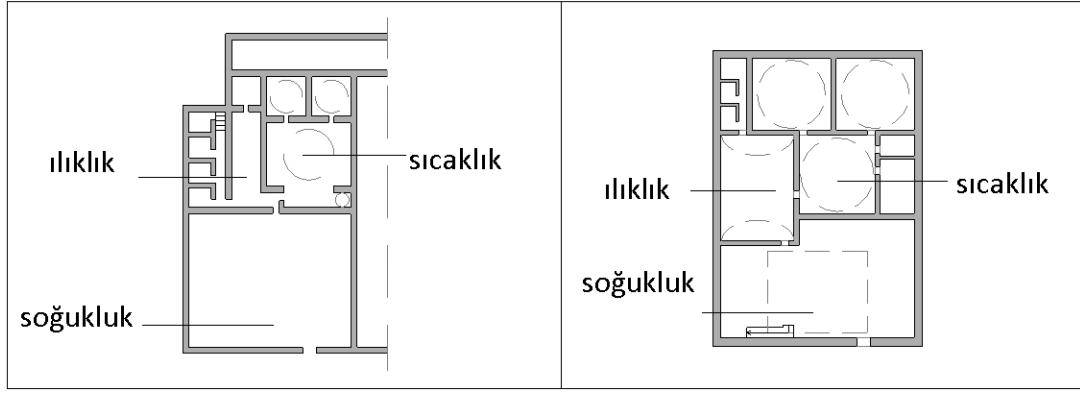
Şekil 4.11 Tahtaminare Hamamı Giriş Kapıları

Şekil 4.12 Girişleri Sokak Kotunun Altında Kalmış Olan Hamamlar

4.2.2 Hamamlarda Mekan ve Mekan Elemanlarının İncelenmesi

Hamam yapılarının karakteristik özelliklerden bir tanesi kendilerine özgü plan tipleridir. Gerek tek, gerekse çifte hamamlarda soğukluk, ılıkılık, sıcaklık, su deposu ve külhan mekanlarının sıralamasıyla oluşturulan planlama anlayışı hakimdir. Hamam yapıları tasarlanırken işlevsellik ön planda tutulmuştur. Bölgede incelenen hamamların dikdörtgen veya kare formu yapıları oldukları tespit edilmiştir. Büyük ölçekli hamamlarda mekanlar aynı aks üzerinde arka arkaya sıralanmışlardır. Küçük ölçekli hamamlarda arazinin büyüklüğüne ve şekline bağlı olarak mekanlar aynı aks üzerinde arka arkaya olmayabilirler. Ancak mekanların geçiş sıralaması aynıdır (Şekil 4.13).

Şekil 4. 13 Balat Hamamı ve Davutpaşa İskelesi Hamamı Mekan Sıralaması

Bölgede bulunan hamamların planlama tipine tarihi süreç içinde sadık kalınmıştır. Ancak günümüzde ticari kaygılardan dolayı hamamlara yapılan müdahaleler planlarda deformasyona yol açmıştır. Sultanahmet bölgesinde bulunan ve tek hamam olan Acı Hamam'ın sıcaklık mekanı ikiye bölünmüştür. Ayrıca hamam işlevi dışında ek olarak sauna ve havuz eklenen hamamlar bulunmaktadır. Sauna hizmeti veren hamamlar, sauna odası olarak halvet hücrelerinden birini ya da ılıkliğin bir bölümünü kullanmaktadırlar. Havuz eklenen hamamlarda, havuzun büyüklüğüne göre havuzun yapıldığı yer değişmektedir. Küçük ölçekli olan havuzlar için yine halvet hücreleri tercih edilmiştir. Ancak Mihrimah Sultan Hamamı'nda hamamın içine eklenen havuz oldukça büyük ölçeklidir. Mihrimah Sultan Hamamı'nda kadınlar bölümü soğukluğu galeri katından bölünerek iki katlı bir mekan haline getirilmiştir. Alt kat havuz için ayrılmıştır. Hamamın kadınlar bölümü girişi üst kattan verilmiştir. Soğukluğu üst katta kalan kadınlar bölümünde soğukluktan yıkanma mekanlarına geçmek için tekrar aşağıya inmek gerekmektedir (Şekil 4. 14).

Şekil 4. 14 Gedikpaşa Hamamı ve Mihrimah Sultan Hamamı'nın Havuzları

Hamam yapıları tek katlı yapılardır. Ancak arazinin durumuna göre Hacı Kadın Hamamı ve Horhor Hamamı'nda olduğu gibi hamam mekanları arasında iki, üç basamaklı merdivenler olabilir. Ancak bu sık rastlanan ve tercih edilen bir durum değildir.

Soyunma odaları, zaman içinde soyunmak için kullanılan seki ve nişlerin yerini almıştır. Dar'üs-sa'ade Ağası Mehmed Ağa Hamamı'nın kadınlar bölümü hariç bölgede incelenen hamamların hepsinde soyunma odaları mevcuttur. Soyunma odaları genellikle şirvan adı verilen galeri katında iki katlı olarak bulunmaktadır (Şekil 4. 15).

Şekil 4. 15 Soyunma Odaları

Şadırvan, soğukluk bölümünün ortasında genellikle mermerden yapılmış, değişik şekil ve boyutlarda bulunan fiskiyeli havuzdur. Bölgede incelenen hamamların 12 tanesinin soğukluk bölümünde şadırvan mevcuttur. Bu şadırvanların bir kısmı hamamın orjinal halinde mevcuttur, bir kısmı da hamam sahipleri tarafından sonradan eklenmiştir (Şekil 4. 16).

Şekil 4. 16 Şifa Hamamı ve Cağaloğlu Hamamı'nın Şadırvanları

Hamamların iç mekan kapıları basık, beşik veya sivri kemerler içerisinde oturtularak veya kasasız, kapak şeklinde duvara çivi veya demir kenetlerle bağlanan ahşap malzemeden yapılmıştır. Günümüzde iç mekan kapılarında PVC veya alüminyum malzemeler kullanılmaktadır (Şekil 4. 17).

Şekil 4.17. Soğukluktan ılıklığa Geçiş Kapıları

Göbektaşları, sıcaklığın plan şemasına uygun olarak dikdörtgen, daire ya da çokgen olarak çeşitli şekillerde yapılmışlardır. Sıcaklığı küçük olan hamamlarda göbek taşı dikdörtgen şeklinde ve bir kenarı duvara bitişik olarak bulunmaktadır.

Aydınlatma, soğukluk bölümlerinde, kubbenin ortasında bulunan çatı fenerleri ile sağlanmaktadır. ılıklık ve sıcaklık bölümlerinde ise kubbelerinde bulunan filgözleriyle ışık almaktadırlar. Çatı fenerleri ahşap veya kargirden yapılmış olup, dairesel, altıgen ve sekizgen prizma biçimindedirler. Dairesel formlardaki fenerler ise üçgen prizma şeklinde yapılmıştır. Soğukluk çatısı yenilenip betonarme çatı yapılan hamamlarda çatı feneri yerine günümüz modern ışıklıklar yapılmıştır (Şekil 4.18).

Şekil 4. 18 Horhor Hamamı ve Vezneciler Hamamı Çatı Fenerleri

	HAMAMIN ADI	MEKAN ELEMANLARI						
		Kitabe	Erkekler B.			Kadınlar B.		
			Şıvan	Şadıvan	Çatı Feneri	Şıvan	Şadıvan	Çatı Feneri
1	Acemoğlu Hamamı	-	-	-	-	-	-	-
2	Acı Hamam	○	●	○	●			
3	Ağa Hamamı	○						
5	Arabacılar Hamamı	○	○	○	○	○	○	○
8	Balat Hamamı	○	●	○	●	●	○	○
9	Beyazıt Hamamı	○			●			●
10	Bostan Hamamı	○	●	○	○	○	●	●
11	Cağaloğlu Hamamı	●	●	●	●	●	●	●
12	Çemberlitaş Hamamı	●	●	○	●	●	●	●
13	Çinili Hamam	○	●	●	○	●	○	○
14	Dar'üs-sa'ade Ağası Mehmet Ağa H.	○	●	○	○	●	○	●
15	Davutpaşa İskelesi Hamamı	○	●	○	○	●	○	●
16	Gedikpaşa Hamamı	○	●	●	●	○	○	●
17	Hacı Evhad Hamamı	○	●	○	●			
18	Hacı Kadın Hamamı (Samatya)	○				●	○	○
19	Hacı Kadın Hamamı (Unkapanı)	○	●	○	●			
20	Haseki Hürrem Sultan Hamamı	●	●	●	●	●	●	●
23	Hoca Paşa Hamamı	○			●			●

Şekil 4. 19 Hamamların Mekan Elemanları

	HAMAMIN ADI	MEKAN ELEMANLARI						
		Kitabe	Erkekler B.			Kadınlar B.		
			Şivan	Şadıvan	Çatı Feneri	Şivan	Şadıvan	Çatı Feneri
24	Horhor Hamamı	○	●	○	●			
26	Kadırga Hamamı	○	●	●	●	●	●	●
27	Koca Mustafa Paşa Hamamı	○	●	●	●	○	●	○
29	Küçük Hamam	○	●	○	●	●	○	○
31	Küçük Pazar Hamamı	○	●	○	●			
32	Mahmut Paşa Hamamı	●			●			
33	Mihrimah Sultan Hamamı	○	●	○	●	○	○	●
34	Nişancı Paşa Hamamı	○	●	●	●	○	●	●
35	Örücüler Hamamı	○	●	○	●			
37	Sofular Hamamı	○	●	●	●	●	○	○
38	Sultan Hamamı (Paşa Hamamı)	○	●	○	●			
39	Süleymaniye Hamamı	○	●	○	●			
41	Şifa Hamamı	○	●	●	○			
42	Tahtakale Hamamı	○			●			
43	Tahtaminare Hamamı	○	●	○	●			
44	Vezneciler Hamamı	○	●	○	●			
		4	26	9	25	11	7	12

Şekil 4. 19 Hamamların Mekan Elemanları

4.2.3 Hamamlarda Cephe Düzeni

Hamamlar işlevlerinden dolayı içe dönük yapılar olduğundan dolayı için cephe düzenleri oldukça sadedir. Isı kaybını minimum tutmak amacıyla genellikle etraflarında başka yapılar bulunması tercih edilmiştir. Ancak zaman içinde sivil mimarinin değişmesi ve plansız yapılaşmadan dolayı birçok hamamın sokaktan algılanması iyice zorlaşmıştır.

Hamamlarda, üst örtünün biçiminden iç mekanların yerleri anlaşılabilir. Giriş kapısının hemen yakınında kubbe ve fener ile soğukluk, devamında düşük kotta ılıklik ve soğukluk kubbesinden daha küçük ancak ılıklik kubbesinden büyük sıcaklik kubbesi, devamında düz dam olan su deposu ve külhan bulunmaktadır. Kubbe kaplama malzemesi olarak kurşun veya sıva kullanılmaktadır (Şekil 4.20 ve Şekil 4.21).

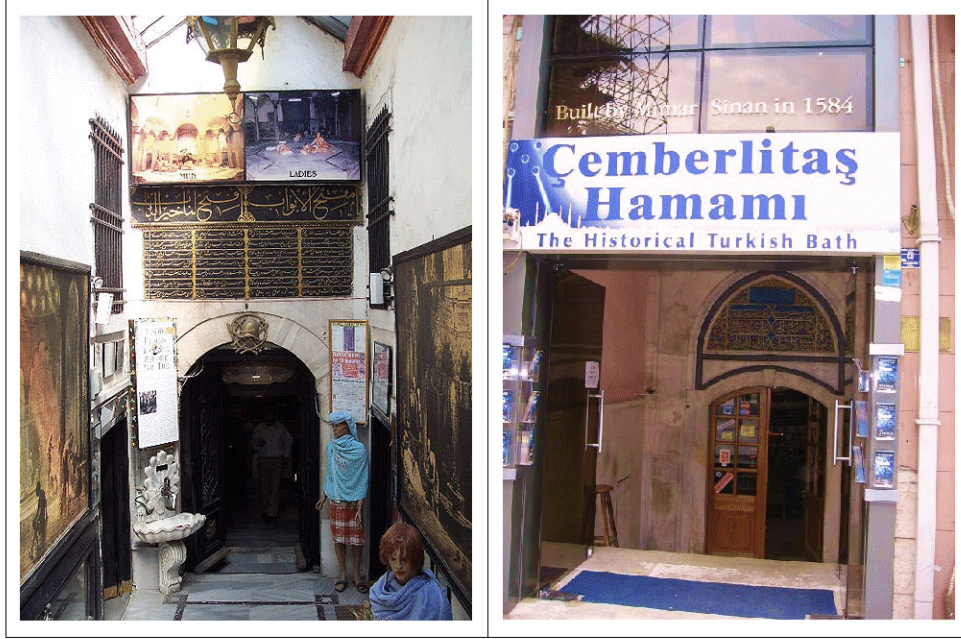

Şekil 4. 20 Mihrimah Sultan Hamamı Çatısı

Şekil 4. 21 Küçük Hamam Çatısı

Hamamların giriş cepheleri diğer cephelerle karşılaştırıldığında genellikle daha özenli yapılmıştır. Hamam giriş kapılarının bazıları basık veya sivri kemerli nişler içinde yer alırken, bir kısmı da düzdür. Çalışılan örneklerde fazla rastlanmamakla birlikte, genellikle giriş kapısının üzerinde yapım, onarım tarihi, yapıyı yaptıran veya yapan kişinin yer aldığı bilgilerin bulunduğu kitabeler de bulunmaktadır (Şekil 4. 22).

Şekil 4. 22 Cağaloğlu Hamamı ve Çemberlitaş Hamamı Giriş Kapıları

Şekil 4. 23 Haseki Hürrem Sultan Hamamı Giriş Kapısı [31]

Bölgede bulunan hamamlar arasında sadece Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nın giriş cephesinde revak bulunmaktadır (Şekil 4. 23).

Hamamların bir diğer girişi olan külhan kapıları ise genellikle giriş kapısını görmeyecek şekilde yerleştirilmiştir. Külhan kapıları bir veya iki kanatlı, sade kapılardır.

Hamamlar işlevleri gereği, ısı kaybının minimum tutulmasını gerektiren dışa kapalı yapılardır. Bu nedenle pencereler soğukluk ve külhan duvarlarında yer alır. Yüksek duvarlı cephelerde, büyük gösterişli soğukluk kubbesi, fener ve az sayıda soğukluk duvarında yer alan pencereler ile hareketlilik sağlanmıştır (Şekil 4. 24).

Hamamların cephelerinde bulunan pencereler, düz, kemerli ve dairesel olarak görülmektedir. Pencereler tek sıra olduğu gibi, alt ve üstte olmak üzere bir veya iki sıra halinde uygulanmıştır. Alt pencereler, dikdörtgen biçiminde, kemerli veya düz olmak üzere dıştan demir parmaklıklı olarak yapılmıştır.

Şekil 4.24 Beyazıt Hamamı Soğukluk Cephesi [32]

4.3 Katalog Çalışması

Tarihi Yarımada Bölgesinde bulunan hamamların halen hamam işlevini sürdüren 27, restorasyon süreci devam etmekte olan 4 ve hamam dışında işlev verilmiş olan 3 tanesi çalışma kapsamı içine alınmıştır. Çalışma kapsamında, hamam olarak veya farklı bir amaçla kullanılmakta olan hamamlar da bulunmaktadır. Boş veya harap durumda olan

hamamların içine girilemediği için, bu hamamlar çalışma kapsamı dışında bırakılmışlardır.

İncelenen hamamlar hakkında daha detaylı bilgi verebilmek amacıyla her hamam için iki sayfa olan analiz tabloları hazırlanmıştır. Tabloların ilk sayfasında hamamın kimlik bilgileri, hamam ile ilgili bilgiler, vaziyet planı, Pervititch veya Ayverdi haritalarındaki konumu, ulaşılabilmişse hamamın planı ve hava fotoğrafları bulunmaktadır. İkinci sayfada ise hamamın fotoğraflarına yer verilmiştir.

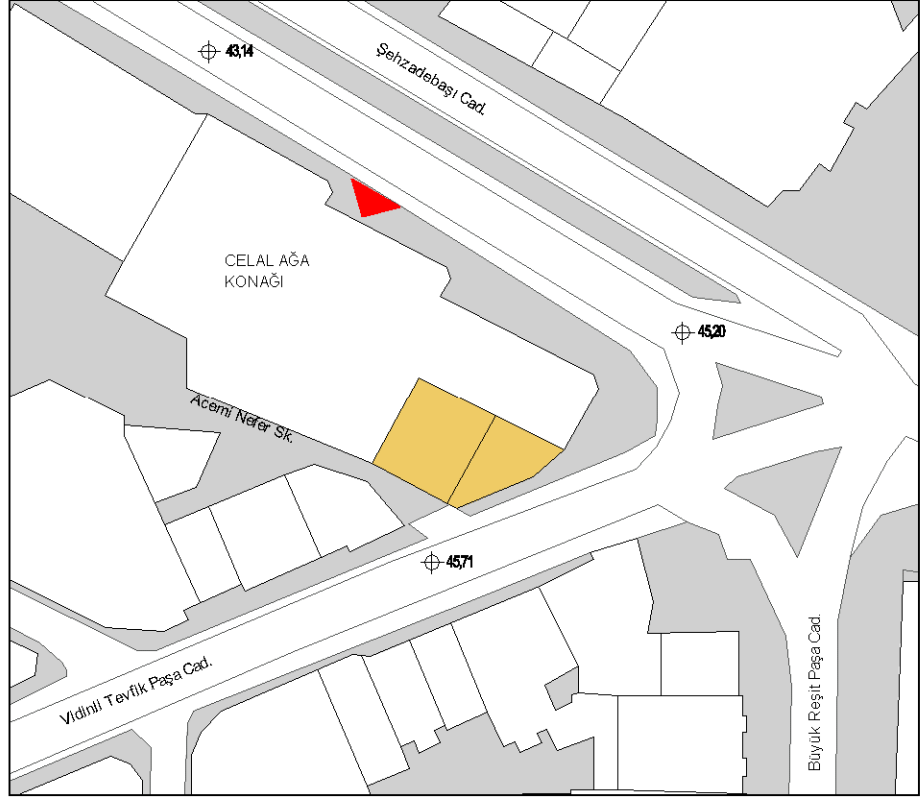
Analiz tablolarında künye bilgilerinde bulunan alanlar vaziyet planlarının üzerinden ölçülmüş yaklaşık bilgileridir. Tablolardaki tüm harita ve planlar kuzey yönüne bakmaktadır. Haritalar 1/1000 ölçekle çizilmiştir. Tablolarda bulunan eski dönem haritalarının ve hava fotoğraflarının ölçeği 1/1000'dir [33].

19. yüzyılda, sık sık yangınların yaşandığı İstanbul'da, özellikle 1870 Beyoğlu yangınından sonra, bu felakete karşı farklı önlem modelleri sonucunda yabancı sigorta şirketleri İstanbul'da şube açmış, kentin yangın riskini gösteren haritaların çizimini üstlenmiştir. Charles Edward Goad, 1904-1906 yılları arasında, merkezi Londra'da bulunan şirketine Kadıköy, Pera, Galata ve Eminönü civarına ilişkin çizimler yaptırmıştır. İstanbul'un hemen hemen tamamını kapsayan ikinci harita çalışması, Goad'un girişiminin bir devamı olarak, Türkiye Sigortacılar Daire-i Merkeziyesi adına Jacques Pervititch tarafından 1922-1945 yılları arasında yapılmıştır. 1945 yılına dek süren Pervititch çizimleri, Beşiktaş, Beyazıt, Üsküdar, Kadıköy, Taksim, Beyoğlu, Eminönü gibi alanları kapsamaktadır. Bu çalışmaya Suat Nirven tarafından devam edilmiştir. Mühendis ve mimarlık tarihçisi Ekrem Hakkı Ayverdi'nin, XIX. Asırda İstanbul Haritası (1958, yb 1978) başlıklı kitabı, sur içi İstanbulu'na ait çizimleri kapsamaktadır [34].

Eski dönem haritaları için öncelikle Pervititch Haritalarına başvurulmuştur [35]. Ancak Pervititch Haritaları Tarihi Yarımada bölgesinin tamamını kapsamadığından dolayı eksik olan bölgeler için Ekrem Hakkı Ayverdi haritaları kullanılmıştır [36].

Adres	: Sehzadebasi Cad. Beyazıt
Yapım Yılı	: 15. yy
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Bilinmiyor
Türü	: Tek Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 234,4 m ²

- Hamam, Acemioğlanlar Kışlası'nın hamamı olarak yapılmıştır. 1826'da Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile çarşı hamamı olarak hizmet vermeye devam etmiştir.
- 2008 yılında hamamın bulunduğu arazi 2. dereceden ticaret alanına dönüştürülmüştür. Hamamın etrafına ve bir kısmına otel inşa edilmiştir.
- Günümüzde hamam Celal Ağa Konağı otelinin hamamı olarak çalışmaktadır. Hamamın sadece sıcaklığı bulunmaktadır.

Mevcut Durum Planı

*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Hava Fotoğrafı

Pervititch Haritası

Şekil 4.25 Acemoğlu Hamamı Analiz Çalışması

Hamamın Otel İnşaatı Yapılmadan Önceki Durumu

Hamamın Cephesi [37]

Sıcaklık

Şekil 4.26 Acemoğlu Hamamı Analiz Çalışması

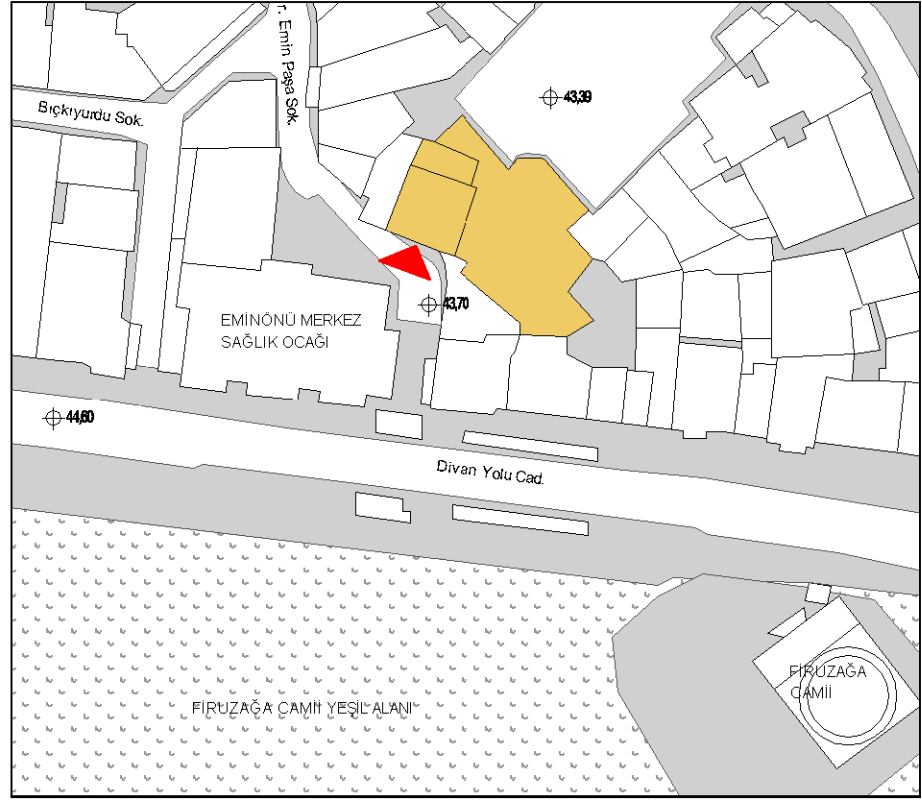
Adres	: Dr.Eminpaşa Sok. No:10 Sultanahmet
Yapım Yılı	: 17. Yüzyıl
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Molla Fenari Alaeddin Ali Efendi
Türü	: Tek Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 450 m ²

- Hamam, günümüzde Sultanahmet Hamamı adı altında hizmet vermektedir.
- Hamam, tek hamam olarak yapılmış olmasına rağmen, çifte hamam olarak çalışmaktadır. Hamamın sıcaklık kısmı sonradan ikiye bölünmüştür. Bölünen kısımlardan bir tanesi kadınlar hamamı, diğeri de kadın erkek karışık olarak hizmet vermektedir.
- Hamamın soyunmalık bölümü kadın erkek karışık olarak hizmet vermektedir. İki katlı soyunma odaları bulunmaktadır. Burada şadırvan mevcut değildir.
- Hamamın ılıklik bölümü bulunmamaktadır.
- Soyunmalık bölümünün kubbesinde çatı feneri mevcuttur. Ancak kubbenin iç tarafından kapatılmıştır.

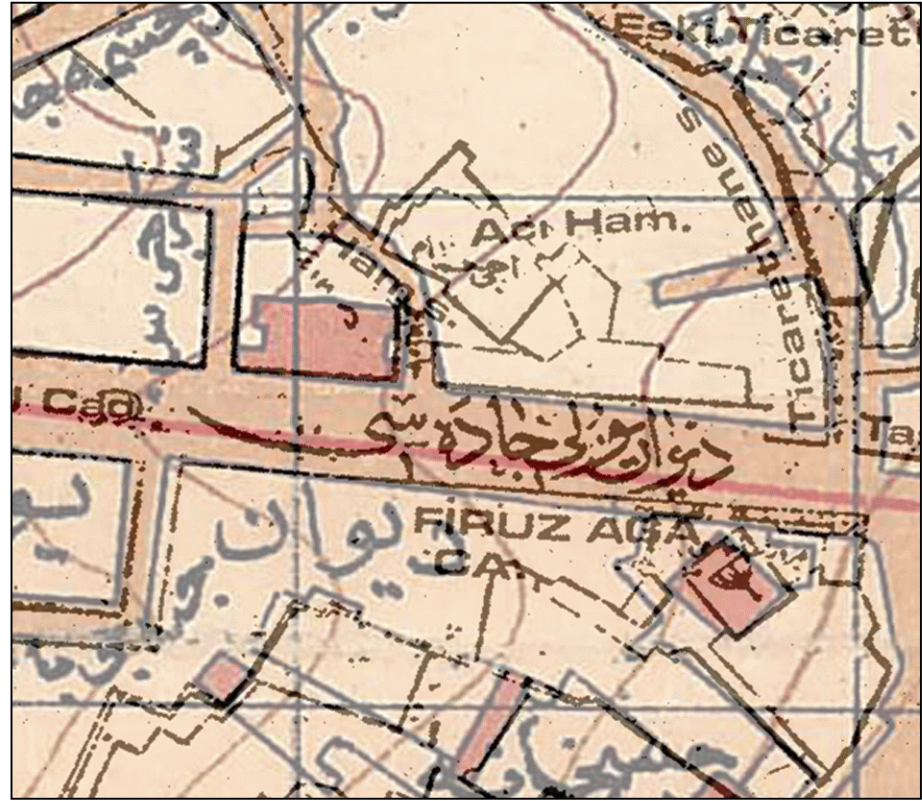
*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Hava Fotoğrafi

Mevcut Durum Planı

Ayverdi Haritası

Şekil 4.27 Acı Hamam Analiz Çalışması

Giriş Kapısı

Soyunmalık

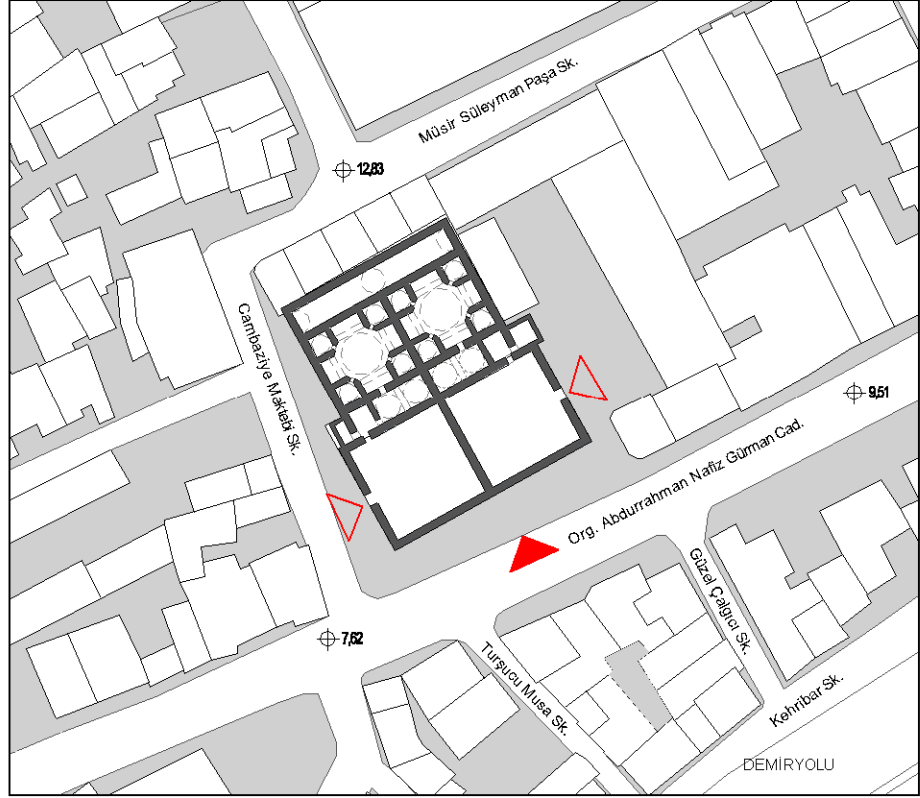

Şirvan (Galeri Katı)

Şekil 4. 28 Acı Hamam Analiz Çalışması

Adres	: Org.Abdurrahman Nafiz Gürman Cad. Samatya
Yapım Yılı	: 1545
Mimarı	: Mimar Sinan
Yaptıranı	: Kapağası Yakup Ağa
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Restorasyonda
Alanı	: 900 m ²

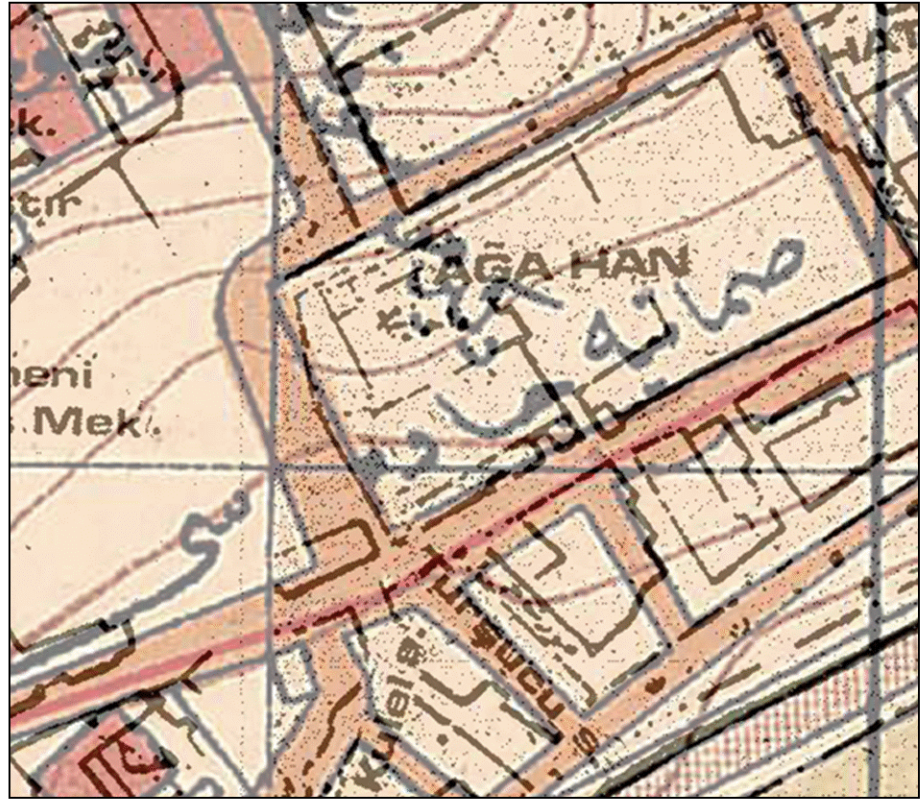
- Yapıdaki en önemli değişiklik 1910 yılında olmuştur. Aksaray-Samatya yolunun yapımı sırasında hamamın ön cephesi yıkılarak döneme uygun bir cephe yapılmış ve hamam imalathaneye çevrilmiştir.
- 1990 yılında Halil Onur ve İlban Öz tarafından hamamın restorasyon projesi hazırlanmıştır. Bu projede hamam çarşı ve lokanta olarak işlevlendirilmiştir.
- Hamamın restorasyon projesinde günümüze kadar ulaşabilen kısımlar restore ederek korunmuş, yeni yapılan bölümler ise günümüzde yapıldığını gösterecek şekilde tasarlanmıştır.
- Yeni proje kapsamında soğukluklar lokanta, ılıklik ve sıcaklık bölümleri çarşı olarak işlevlendirilmiştir. Hamamın soğukluk bölümünün altında yol kotundan dolayı kazanılan bodrum ise markettir. Soğukluk bölümüne betonarme ara katlar eklenmiştir.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafi

Ayverdi Haritası

Şekil 4.29 Ağa Hamamı Analiz Çalışması

Soğukluk Bölümüne Yapılan Betonarme Ara Katlar

Sıcaklık ve Ilıklığa Geçik Kapıları

Hamamın Yeni Cephesi

Şekil 4.30 Ağa Hamamı Analiz Çalışması

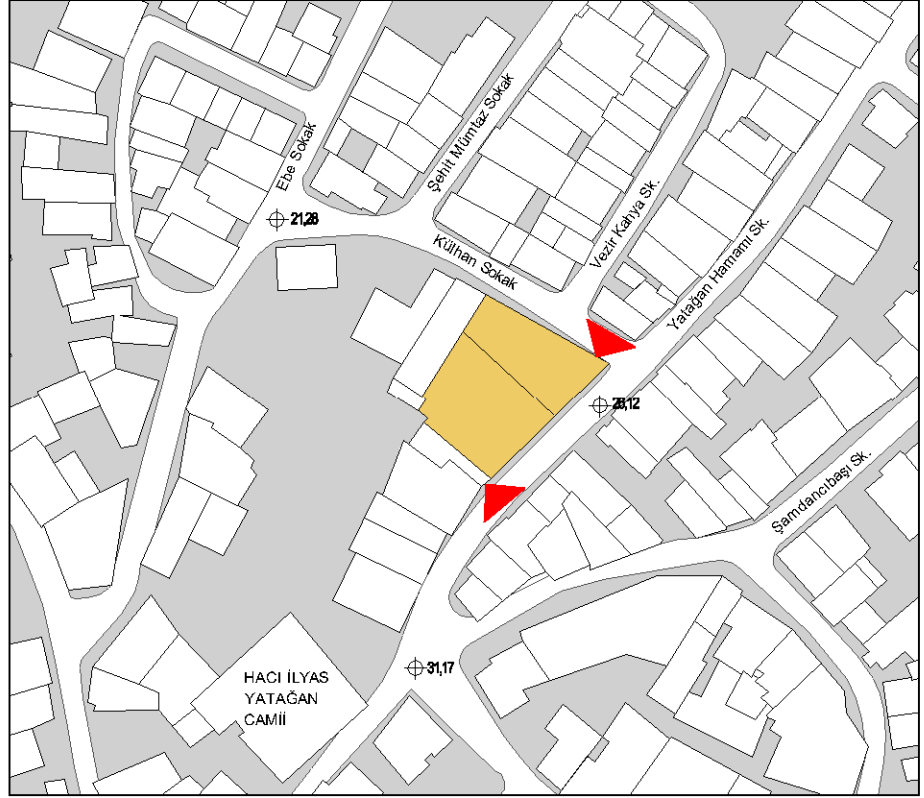
Adres	: Yatağan Hamamı Sokak Ayvansaray
Yapım Yılı	: yaklaşık 1700
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Fatma Hanım
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Restorasyonda
Alanı	: 900 m ²

- Hamam, 1938 yılında kapatılmış ve bir dokuma atölyesi haline getirilmiştir. 1953 yılında onarılarak tekrar hamam olarak faaliyete geçmiştir. Orjinalinde tek hamam olan yapı bugün çifte hamam olarak hizmet vermektedir. Ancak hamam çok bakımsız ve pis durumdadır.
- Bugün erkekler hamamı olarak hizmet veren kısım orjinalinde kadınlar kısmının soğukluk bölümüdür. Erkekler kısmına, dar bir koridordan geçip, merdivenlerden inerek ulaşılmaktadır. Buranın önünde küçük bir avlu bulunmaktadır.
- Hamam tek hamam olarak yapıldığı halde çifte hamama çevrildiği için hamamın mekanları deformasyona uğramıştır. Erkekler bölümünün soyunmalığı uzun bir koridor şeklindedir.

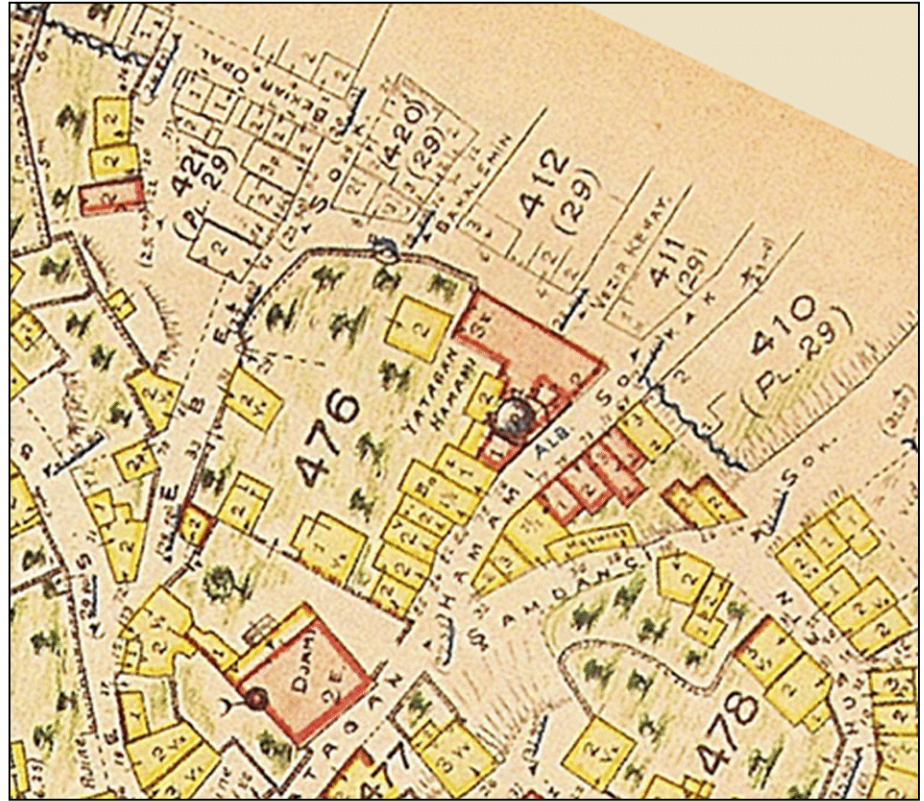
*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Hava Fotoğrafi

Mevcut Durum Planı

Pervititch Haritası

Şekil 4.31 Arabacılar Hamamı Analiz Çalışması

Hamamın Erkekler Bölümünün Girişi

Hamamın Kadınlar Bölümünün Girişi

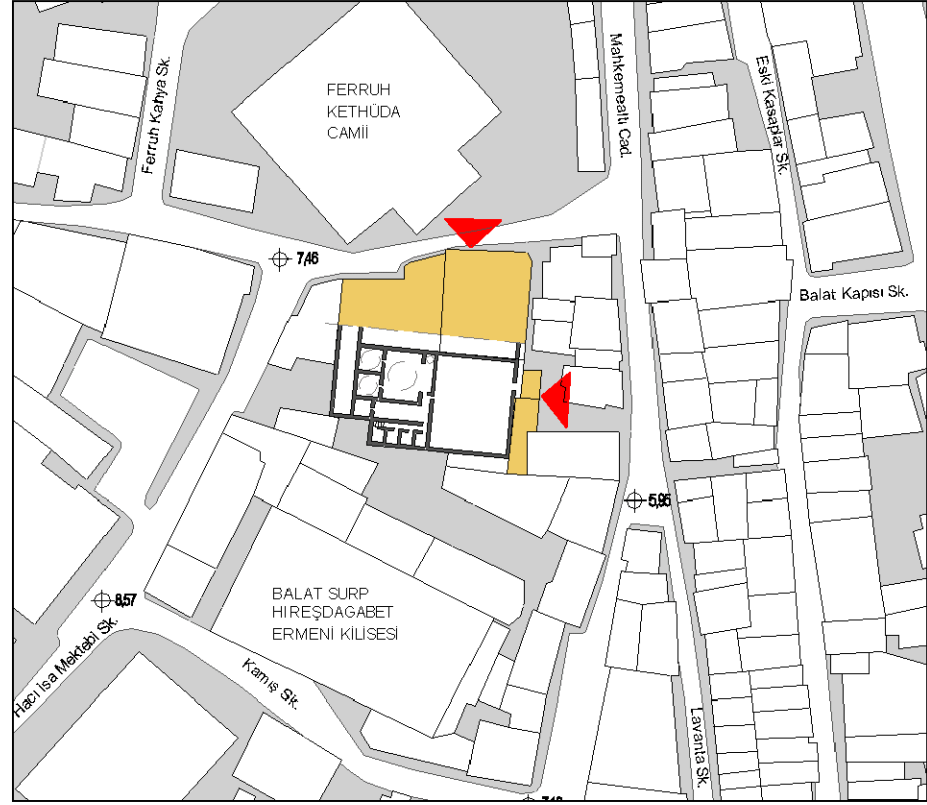

Hamamın Kadınlar Bölümünün Girişi

Şekil 4.32 Arabacılar Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Mahkemelâti Cad. Balat
Yapım Yılı	: 15.Yüzyıl
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: II.Beyazid
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 641 m ²

- Erkekler bölümünün giriş kapısında ahşap bir sundurma bulunmaktadır.
- Erkekler ve kadınlar soğukluğunda iki katlı soyunma odaları bulunmaktadır.
- Hamamın erkekler bölümünün sıcaklığının yanında helaların bulunduğu dar bir koridor bulunmaktadır. Bu koridorun sonunda bulunan dar bir taş merdivenle sadece bu hamam özgü olan dört köşeli bir havuza çıkılır.Üzeri tonos örtülü olan bu havuza "Yahudi Batağı" adı verilmektedir. Bu bölüm yalnızca Museviler tarafından kullanılmaktadır.
- Hamam şu an satılığa çıkarılmıştır. Maddi imkansızlıklar yüzünden oldukça bakımsız durumdadır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Pervititch Haritası

Şekil 4.33 Balat Hamamı Analiz Çalışması

Hamamın Sıcaklık Kubbeleri

Erkekler Bölümü Soyunmalığı

Kadınlar Bölümü Soyunmalığı

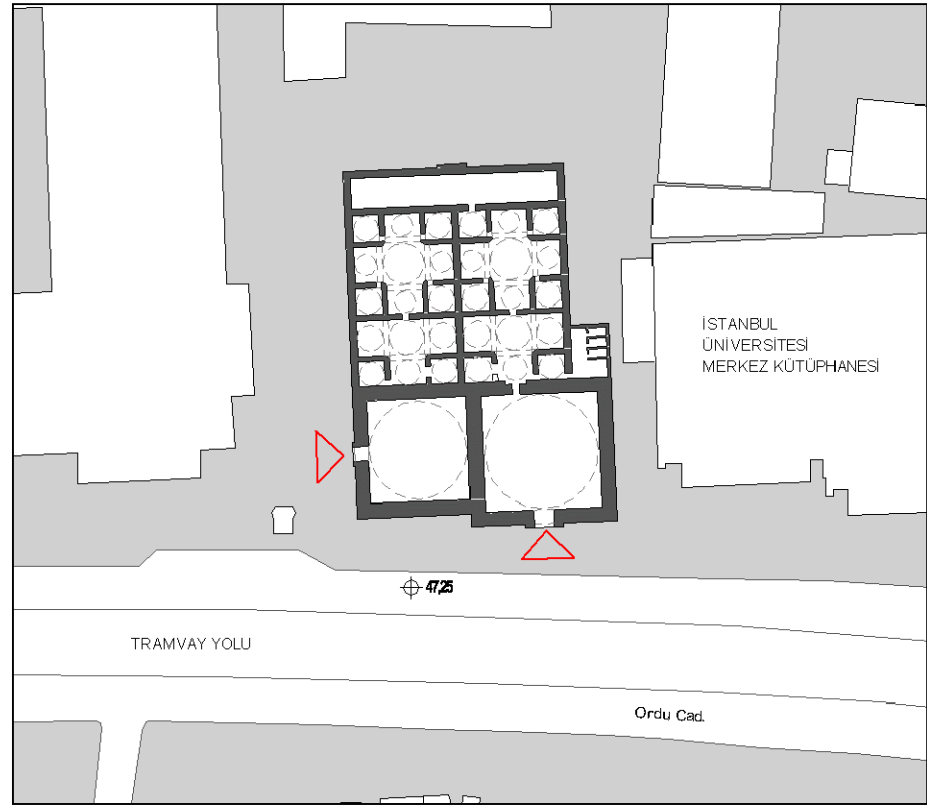
Şekil 4.34 Balat Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Ordu Caddesi Beyazıt
Yapım Yılı	: 15.Yüzyıl
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Ayşe Gülbahar Sultan
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Restorasyonda
Alanı	: 1487 m ²

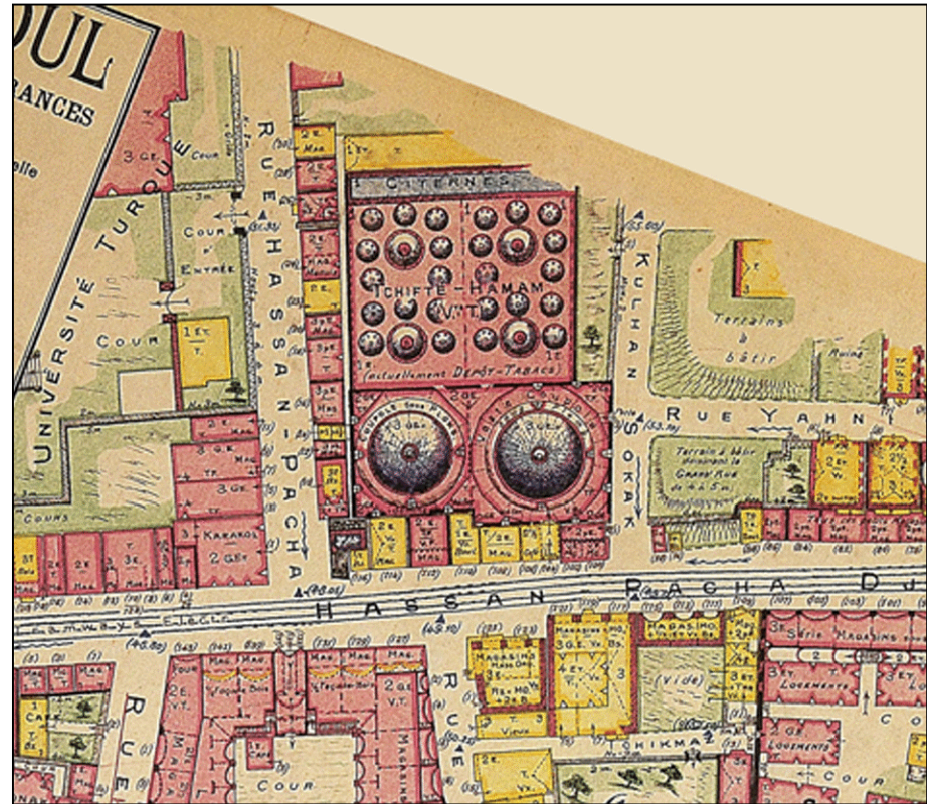
- Hamam, 1930 yılında kapatılarak depo olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu işlev yapıya çok zarar vermiştir. Hamam 2000 yılında İstanbul Üniversitesi'nin mülkiyetine geçmiştir.
- Restorasyon çalışmaları 2006 yılında başlayan hamamın restorasyonu halen devam etmektedir. Hamamın planetarium ve kültür merkezi olması planlanmıştır.
- Hamamın önünden geçen yol seviyesi yaklaşık 3m aşağıya düşürüldüğü için hamamın temelleri ortaya çıkmıştır. Açığa çıkan temellerde Zafer Takı'na ait parçaların kullanıldığı görülmüştür. Yeni işlevlendirme sonrasında bu antik taşların hamamın içinde sergilenmesi planlanmıştır.
- Hamamın genelinde döşemeler yer yer parçalanarak açıldığı için hipokost bölümü ortaya çıkmıştır. Bu bölümün de onarıldıktan sonra cam ile kapatılıp sergilenmesi planlanmaktadır.

Hava Fotoğrafi

Mevcut Durum Planı

Pervititch Haritası

Şekil 4.35 Beyazıt Hamamı Analiz Çalışması

Ön Cephe [38]

Sıcaklık Kubbeleri [38]

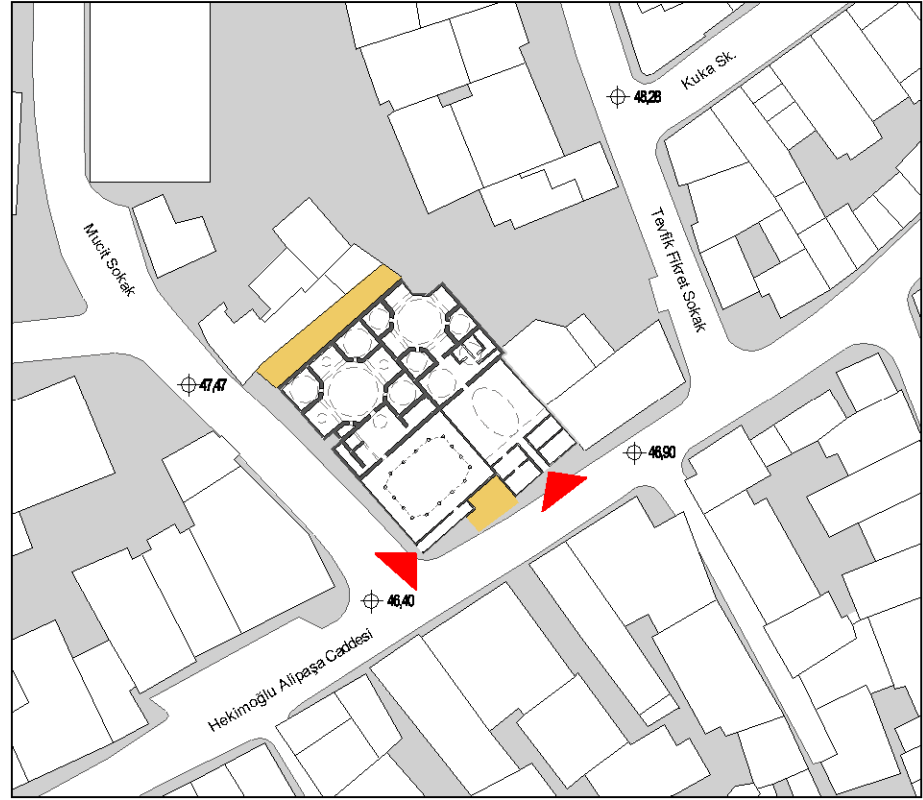

Hamamın Temelinde Bulunan Zafer Takı'na Ait Parçalar [38]

Şekil 4.36 Beyazıt Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Hekimoğlu Ali Paşa Cad. Haseki
Yapım Yılı	: 1550
Mimarı	: Mimar Sinan
Yaptıranı	: Kanuni Sultan Süleyman
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 763 m ²

- Hamamın orjinal çatısı çöktüğü için çatı betonarme olarak yeniden yapılmıştır. Yeni yapılan çatıda kadınlar kısmının soğukluk çatısına çatı feneri yapılmıştır. Ancak erkekler bölümü soğukluğunda çatı feneri bulunmamaktadır.
- Hamamın İstanbul Ansiklopedisi'nde erkekler bölümü olarak belirtilen bölümü günümüzde kadınlar hamamı olarak kullanılmaktadır.
- Kadınlar bölümü soğukluğunda tek katlı soyunma odaları, erkekler bölümü soğukluğunda iki katlı soyunma odaları bulunmaktadır.
- Kadınlar bölümü soğukluğunda bulunan mermer şadırvanın orjinali eskidiği için atılarak yerine yenisi yapılmıştır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafi

Ayverdi Haritası

Şekil 4.37 Bostan Hamamı Analiz Çalışması

Erkekler Bölümü Giriş Kapısı

Kadınlar Bölümü Giriş Kapısı

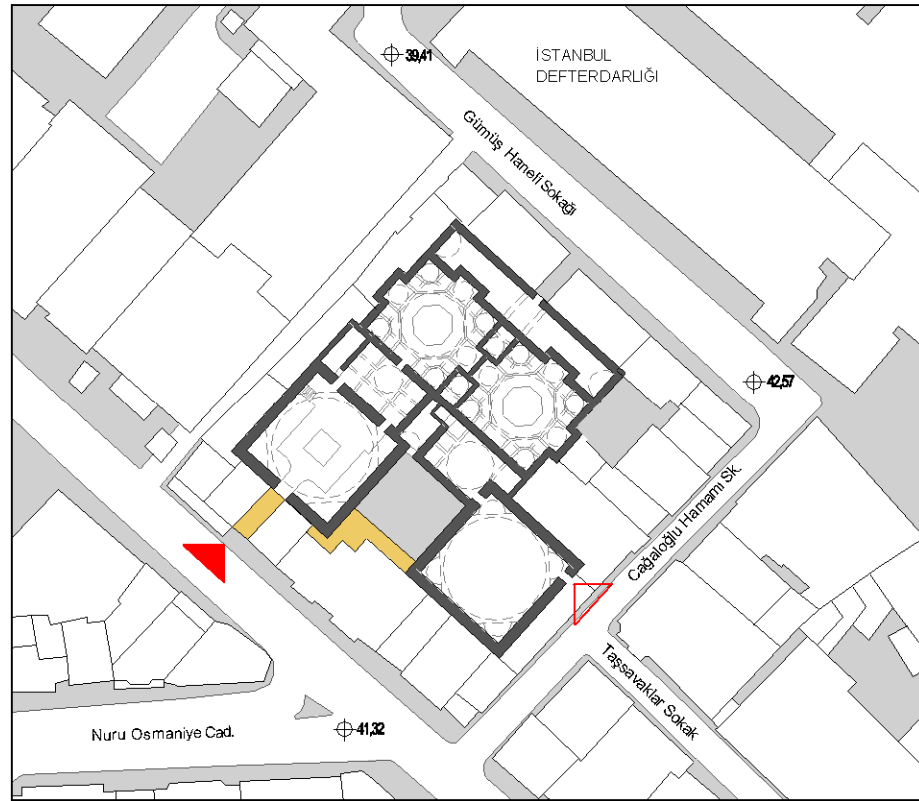

Kadınlar Bölümü Soğukluğu

Şekil 4.38 Bostan Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Prof. Kazım İsmail Gürkan cad. No:34 Cağaloğlu
Yapım Yılı	: 1741
Mimarı	: Süleyman A.- Abdullah A.
Yaptıranı	: Sultan I. Mahmud
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 1716 m ²

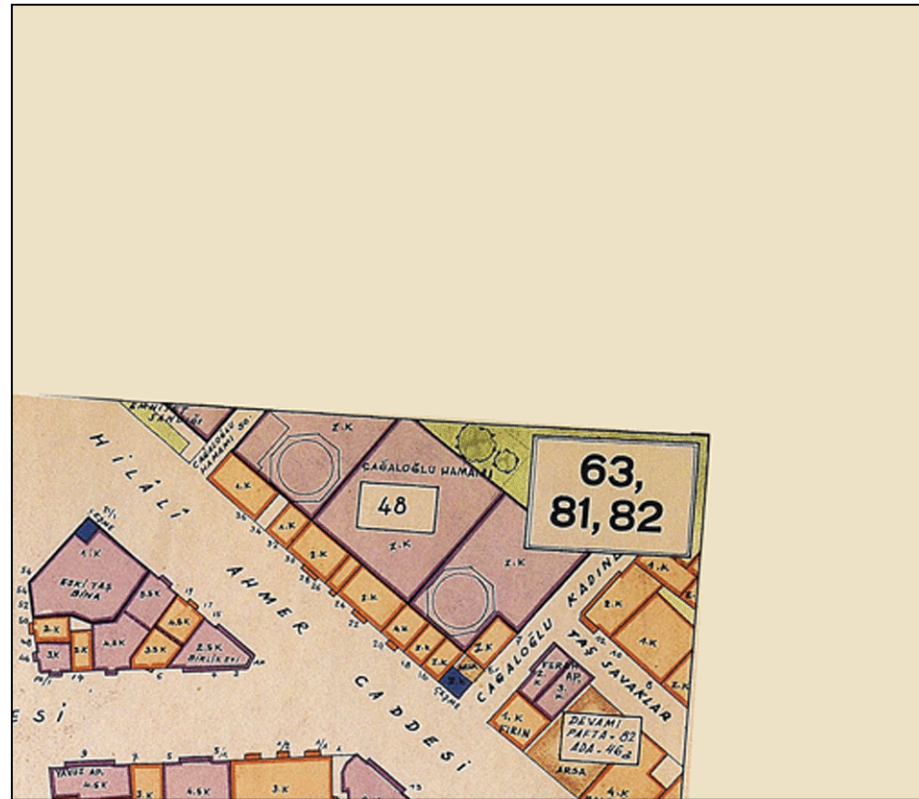
- İstanbul'da yapılmış olan son hamamdır ve barok tarzındadır.
- Hamam yapıldığı dönemdeki gibi çifte hamam olarak hizmet vermektedir. Günümüzde hamamın kadınlar bölümünün kapısı kullanılmamaktadır.
- Hamamın giriş kapısının üzerinde 7 sıra 28 mısradan oluşan kitabesi bulunmaktadır.
- Hamamın erkekler bölümü soğukluğunda mermer bir şadırvan bulunmaktadır. Erkek ve kadınlar bölümü soğukluk kubbelerinde çatı feneri mevcuttur.
- Hamamın etrafında başka yapılar bulunduğu için hamamın cephesi gözükmemektedir.
- New York Times'ın "Ölmeden Önce Görülmesi Gereken 1000 Yer" listesinde yer almaktadır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Nirven Haritası

Şekil 4.39 Cağaloğlu Hamamı Analiz Çalışması

Giriş

Erkekler Bölümü Soğukluğu

Kadınlar Bölümüne Geçiş Koridoru

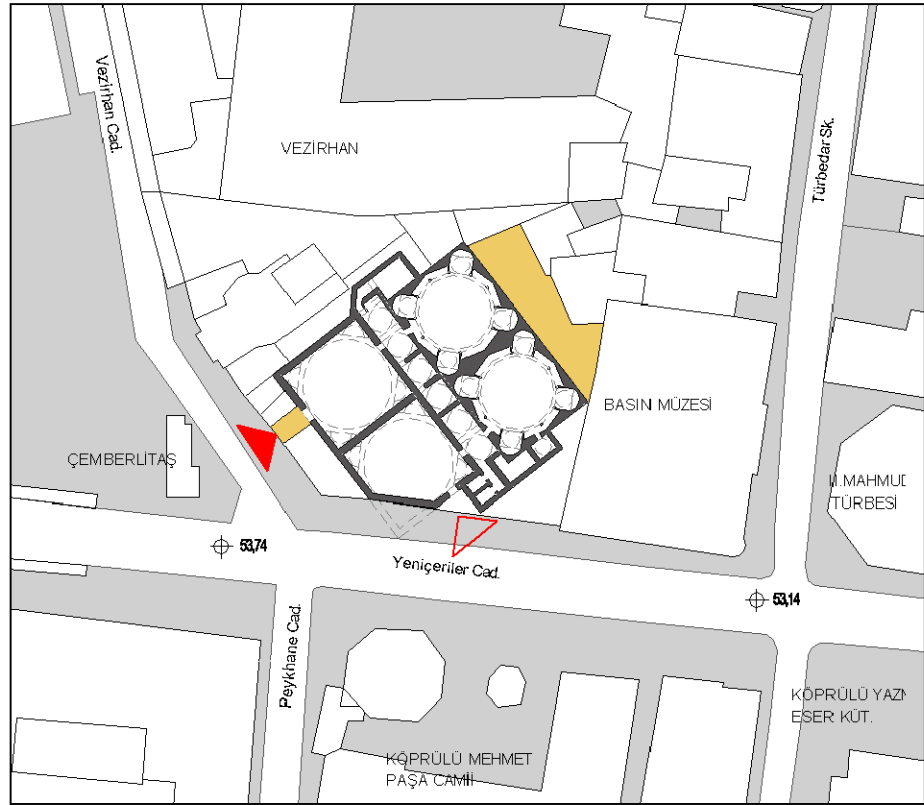
Şekil 4.40 Cağaloğlu Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Divanyolu Cad. Çemberlitaş
Yapım Yılı	: 1584
Mimarı	: Mimar Sinan
Yaptıranı	: Nurbanu Sultan
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 1096 m ²

- Hamamın kapısının üzerinde üç sıra altı mısradan oluşan bir kitabe bulunmaktadır.
- Kadınlar ve erkekler bölümün planları aynıdır. Kadınlar hamamının soğukluğunun bir bölümü 1868 yılında yolun genişletilmesi sırasında bir miktar kesilmiştir. Kesilen kısım altta dikdörtgen, üstte yıldız biçiminde pencereleri olan bir duvarla kapatılmıştır.
- Hamamın kadınlar kısmının soğukluğu bir dönem önce börekçi, sonra kağıt deposu olarak faaliyet göstermiştir. Hamam, 1988 yılında restore edilmiş ve ziyaretçilere açılmıştır.
- Her iki bölümün soğukluğunda üç kat soyunma odaları bulunmaktadır.
- Kadınlar kısmının giriş kapısı kapatılmıştır. Kadınlar kısmına erkekler bölümü soyunmalığından açılan bir koridorla ulaşılmaktadır.

Hava Fotoğrafı

Mevcut Durum Planı

Pervititch Haritası

Şekil 4.41 Çemberlitaş Hamamı Analiz Çalışması

Kadınlar Bölümü Soyunmalık Cephesi

Soğukluk ve Sıcaklık Kubbeleri

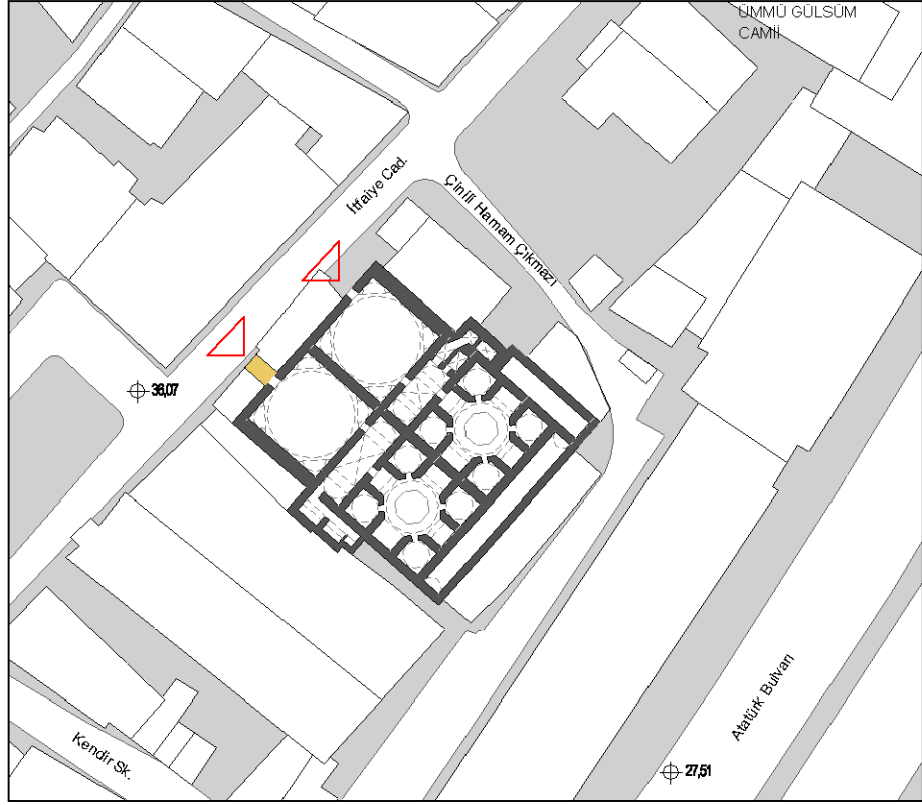

Erkekler Bölümü Soyunmalığı

Şekil 4.42 Çemberlitaş Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: İtfaiye Cad. Çinili Hamam Sok. Zeyrek
Yapım Yılı	: 1534-1546
Mimarı	: Mimar Sinan
Yaptıranı	: Barboros Hayrettin Paşa
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Restorasyonda
Alanı	: 1148 m ²

- Hamam, 2009 yılının yazının başından beri hamam olarak hizmet vermemektedir. 2010 yılının başında Kiska Holding'e satılmıştır. Hamam restore edilerek etkinlik ve davet mekanına dönüştürülmesi planlanmaktadır.
- 1945 yılından sonra yol seviyesi yükseltildiği için hamama merdivenden inilerek girilebilmektedir.
- Erkekler bölümü soğukluğunda İran Şahı'nın hediyesi olan fiskiyeli bir havuz bulunmaktadır.
- Hamama Çinili Hamam ismini verdiren 16.yüzyıl çinilerinden hiçbirisi kalmamıştır.
- Erkekler bölümünün halvet kapılarının üzerinde çini pano ve çini kitabeler bulunmaktadır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Pervititch Haritası

Şekil 4.43 Çinili Hamam Analiz Çalışması

Giriş Cephesi

Erkekler Bölümü Soyunmalığı [15]

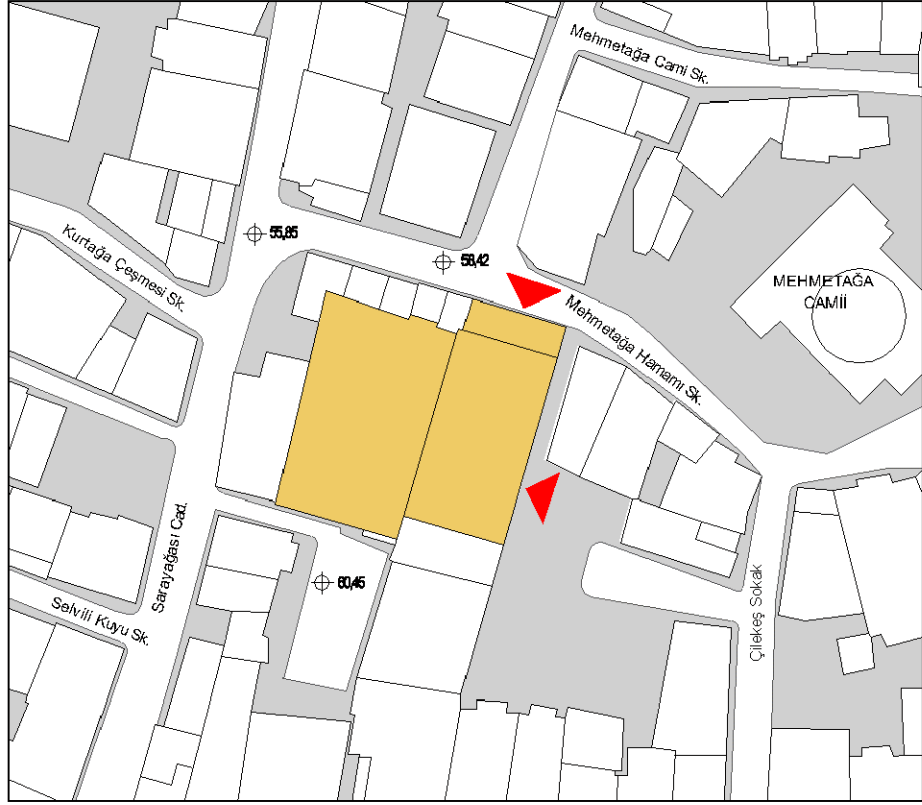

Erkekler Bölümü Sıcaklığı [27]

Şekil 4.44 Çinili Hamam Analiz Çalışması

Adres	: Sarayağası Cad.Mehmetağa Hamamı Sok. Çarşamba
Yapım Yılı	: 1586
Mimarı	: Davut Ağa
Yaptıranı	: Mehmet Ağa
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 903 m ²

- Hamamın kapısının üzerinde 1586'da hazırlanmış dört sıra halinde bir kitabe vardır.
- Hamamın girişi ve cephesi fayanslarla kaplanarak eski özelliği yok edilmiştir.
- Erkekler ve kadınlar bölümü soğukluklarının kubbeleri orjinal şekilde muhafaza edilmiştir. Kubbede dairesel çatı fenerleri bulunmaktadır.
- Erkekler bölümü soğukluğunda iki katlı soyunma odaları bulunmaktadır. Kadınlar bölümü soğukluğunda soyunma odası bulunmamaktadır. Soyunma kabini yerine sedirler bulunmaktadır.

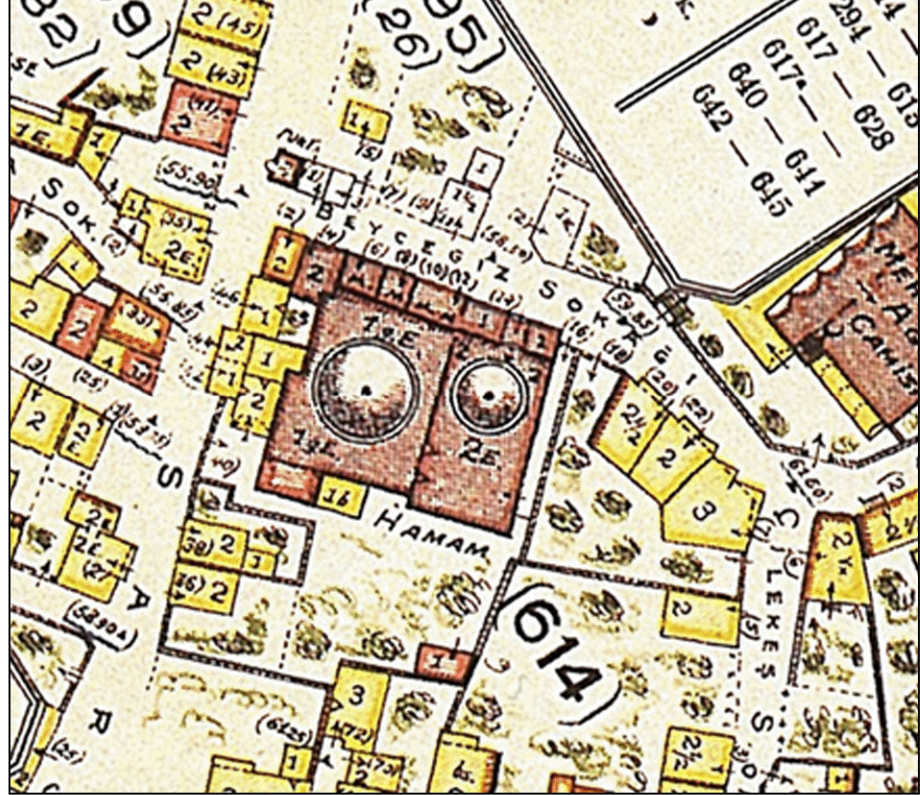

Mevcut Durum Planı

*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Hava Fotoğrafi

Pervititch Haritası

Şekil 4.45 Dar'üs-sa'ade Ağası Mehmed Ağa Hamamı Analiz Çalışması

Erkekler Bölümü Girişi

Erkekler Bölümü Soğukluğu

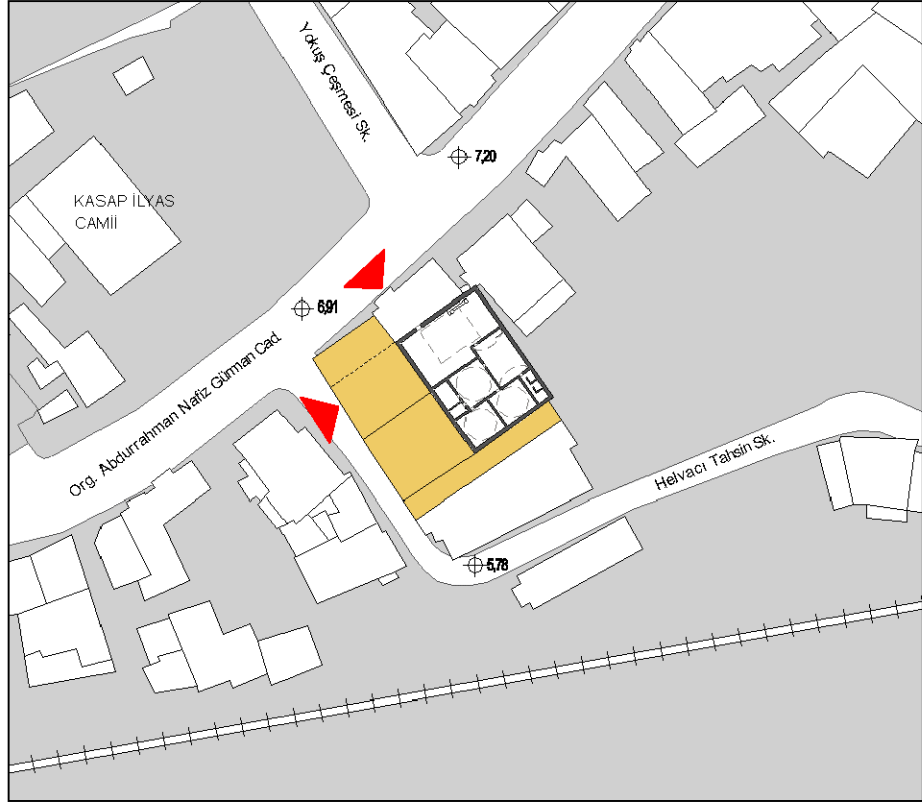

Kadınlar Bölümü Soğukluğu

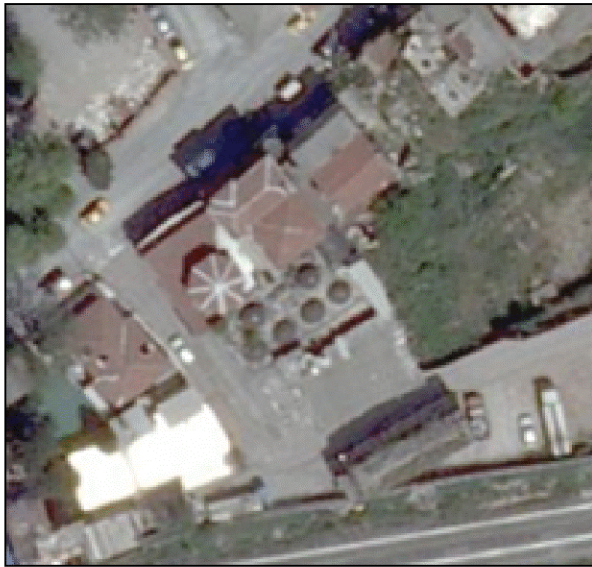
Şekil 4.46 Dar'üs-sa'ade Ağası Mehmed Ağa Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Org. Abdurrahman Nâfiz Gürman Cad. Cerrahpaşa
Yapım Yılı	: 1485
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Sadrazam Davut Paşa
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 540 m ²

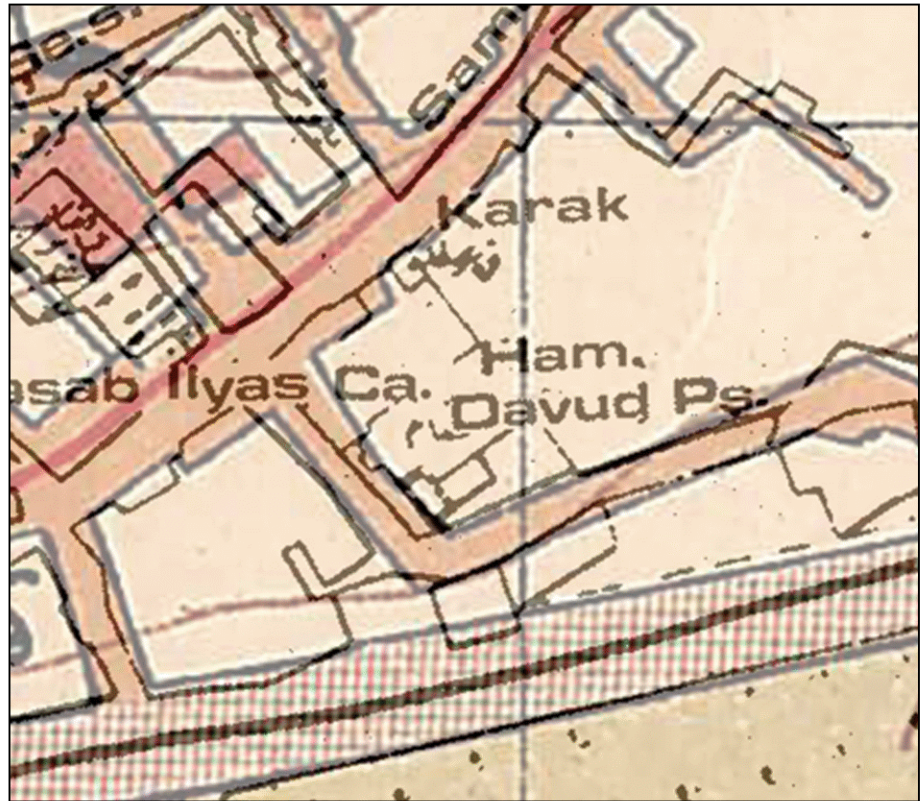
- Hamamın sahibi tarafından, hamamın önüne üç katlı ahşap bir ev yaptırılmıştır. Erkekler tarafının soğukluğuna evin altından koridor ile girilir.
- 1963-1964 yılları arasında hamamın kadınlar kısmının soyunmalığı kahvehaneye çevrilmiştir.
- Hamamın kadınlar bölümü soğukluğunda çatı feneri bulunmaktadır. Ancak erkekler bölümü soğukluğunda çatı feneri yoktur.
- Erkekler ve kadınlar bölümü soğukluğunda iki katlı soyunma odaları mevcuttur.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Ayverdi Haritası

Şekil 4.47 Davutpaşa İskelesi Hamamı Analiz Çalışması

Cephe

Kadınlar Bölümü Soğukluğu

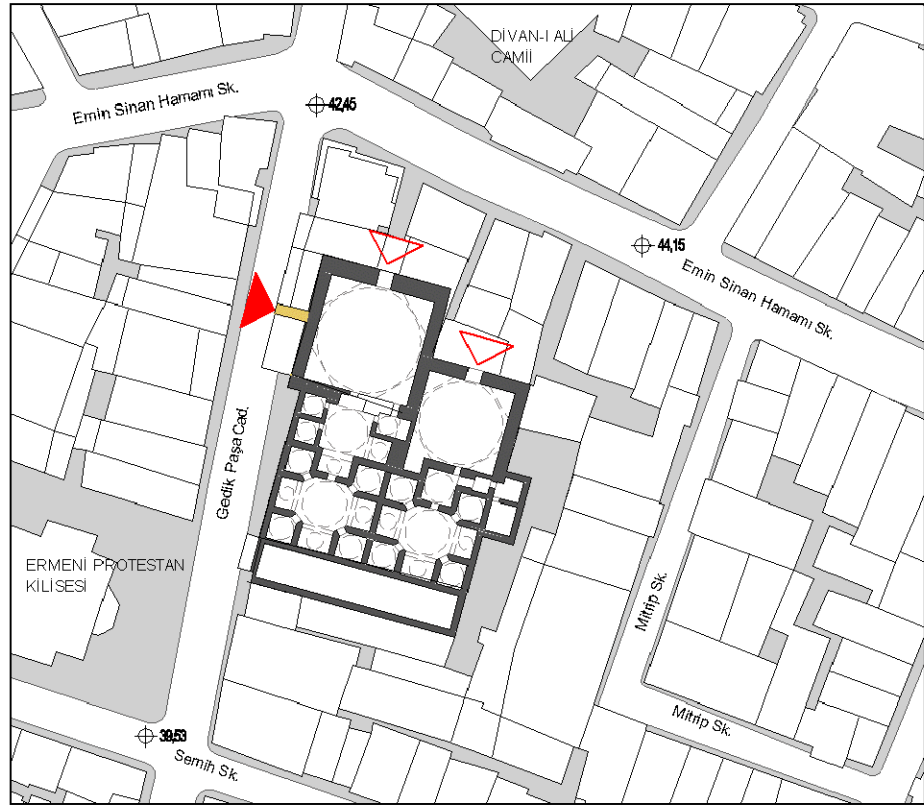

Kadınlar Bölümü Soğukluğu Çatı Feneri

Şekil 4.48 Davutpaşa İskelesi Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Emir Sinan Hamamı Sok. Mimar Hayrettin
Yapım Yılı	: 1474
Mimarı	: Mimar Hayrettin
Yaptıranı	: Gedik Ahmet Paşa
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 1210 m ²

- Günümüzde hamamın kadınlar kapısı kullanılmamaktadır. Hamamın girişi erkekler bölümü soğukluğundan sağlanmaktadır. Kadınlar bölümüne erkekler soğukluğundan geçilmektedir.
- Erkekler bölümünün soğukluğunda iki katlı soyunma odaları ve mermer şadırvan bulunmaktadır.
- Hamama sauna ve havuz eklenmiştir.
- Hamamın ön cephesi, önüne yapılmış olan binalar tarafından kapatılmıştır.
- İstanbul'un en meşhur külhanbeyleri Gedikpaşa Hamamı'ndan çıkmıştır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Pervititch Haritası

Şekil 4.49 Gedikpaşa Hamamı Analiz Çalışması

Çatı [39]

Giriş Kapısı

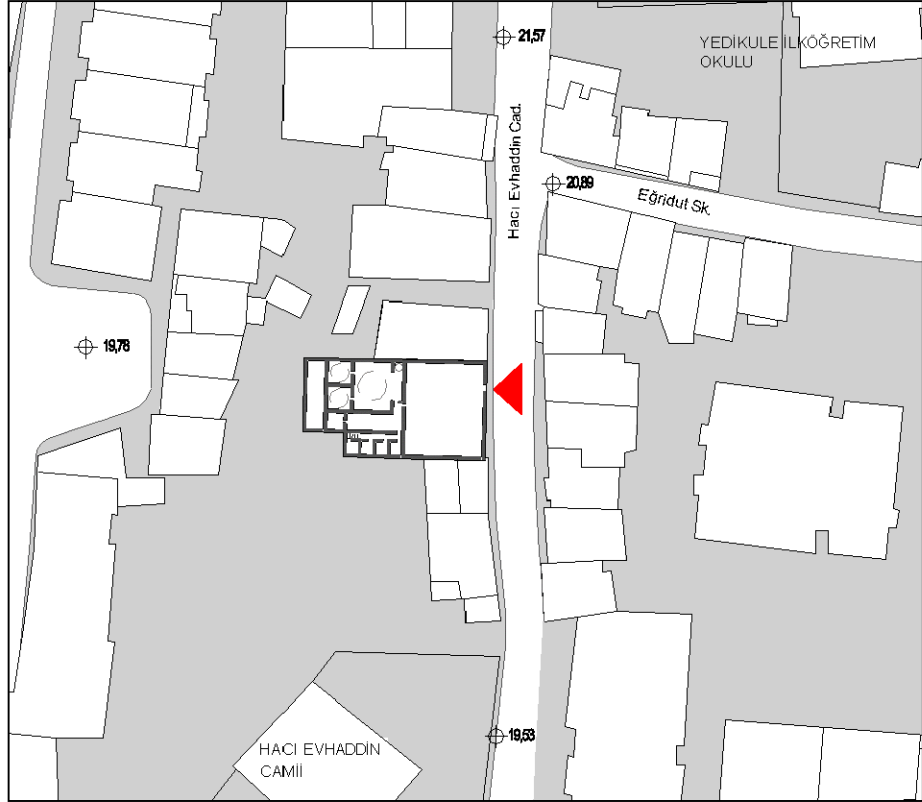

Erkekler Bölümü Soğukluğu [40]

Şekil 4.50 Gedikpaşa Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Hacı Evhaddin Cad. Yedikule
Yapım Yılı	: 1585
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Hacı Evhaddin
Türü	: Tek Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 277 m ²

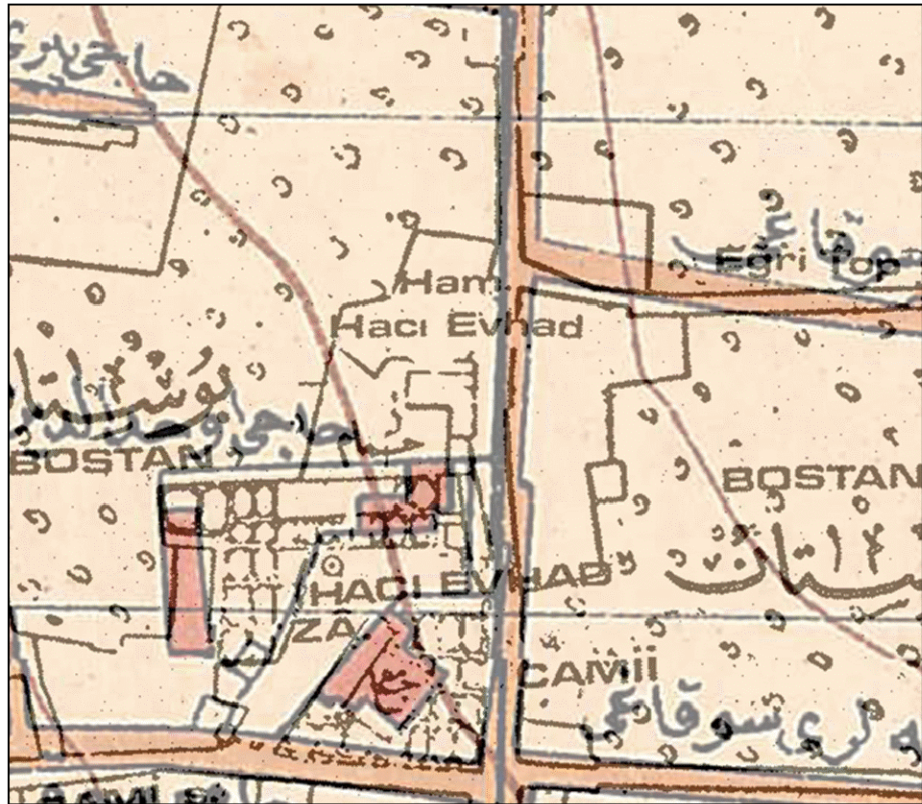
- Hamamın Hacı Evhad Camii ile beraber yapıldığı düşünülmektedir. Hacı Evhad Camii Mimar Sinan eseridir. Ancak hamam hakkında elde edilmiş sağlıklı bir bilgi bulunmamaktadır.
- Hamamın içindeki kemerlerden hamamın büyütüldüğü anlaşılmaktadır.
- Soğukluk bölümünün çatısı betonarme olarak tekrar yapılmıştır. Çatıda çatı feneri mevcuttur.
- Soğukluk bölümünde iki katlı soyunma odaları bulunmaktadır.
- Hamam sadece erkeklere hizmet vermektedir. Temiz ve bakımlı bir hamamdır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Ayverdi Haritası

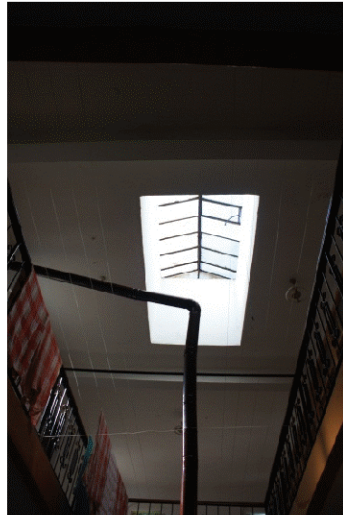
Şekil 4.51 Hacı Evhad Hamamı Analiz Çalışması

Cephe

Soğukluk

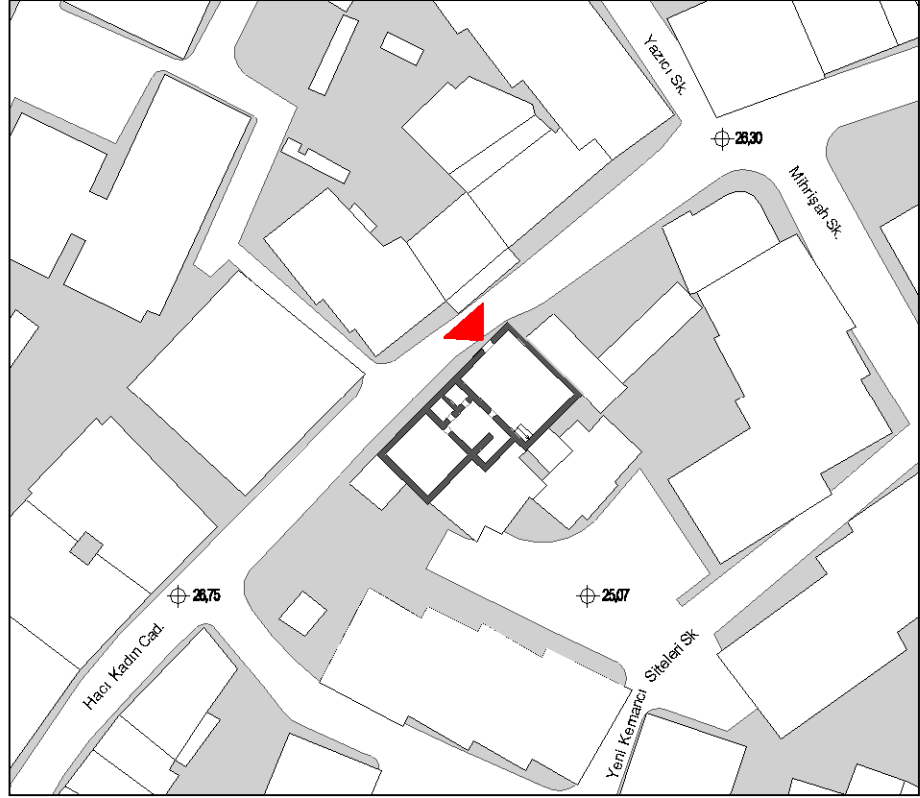

Çatı Feneri

Şekil 4.52 Hacı Evhad Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Hacı Kadın Cad. Koca Mustafapaşa
Yapım Yılı	: Bilinmiyor
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Hüseyin Efendi
Türü	: Tek Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 296 m ²

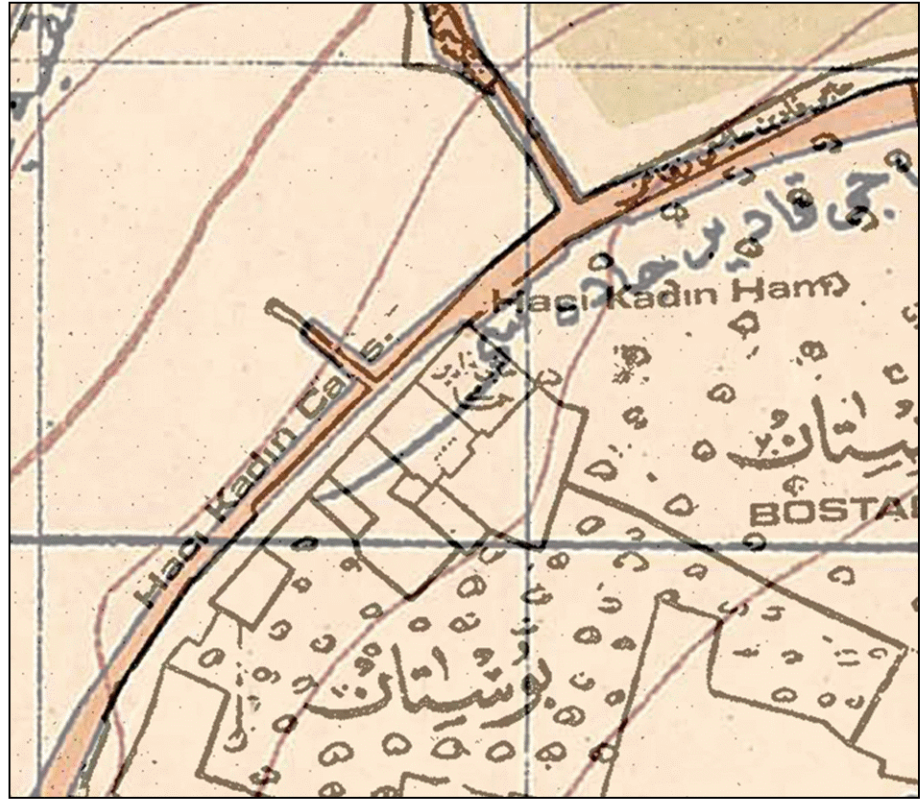
- Hamam, İstanbul'un en küçük hamamlarından bir tanesidir.
- Hamamın cephesi iki sıra tuğla hatıllı olarak muntazam kesme taştan yapılmıştır. Cephede bulunan 10 adet pencereden ışık almaktadır.
- Soğukluk bölümünde iki katlı soyunma odaları vardır. Çatı feneri bulunmamaktadır.
- Hamam sadece kadınlara hizmet vermektedir.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Ayverdi Haritası

Şekil 4.53 Hacı Kadın Hamamı Analiz Çalışması

Cephe

Sıcaklık Kubbesi

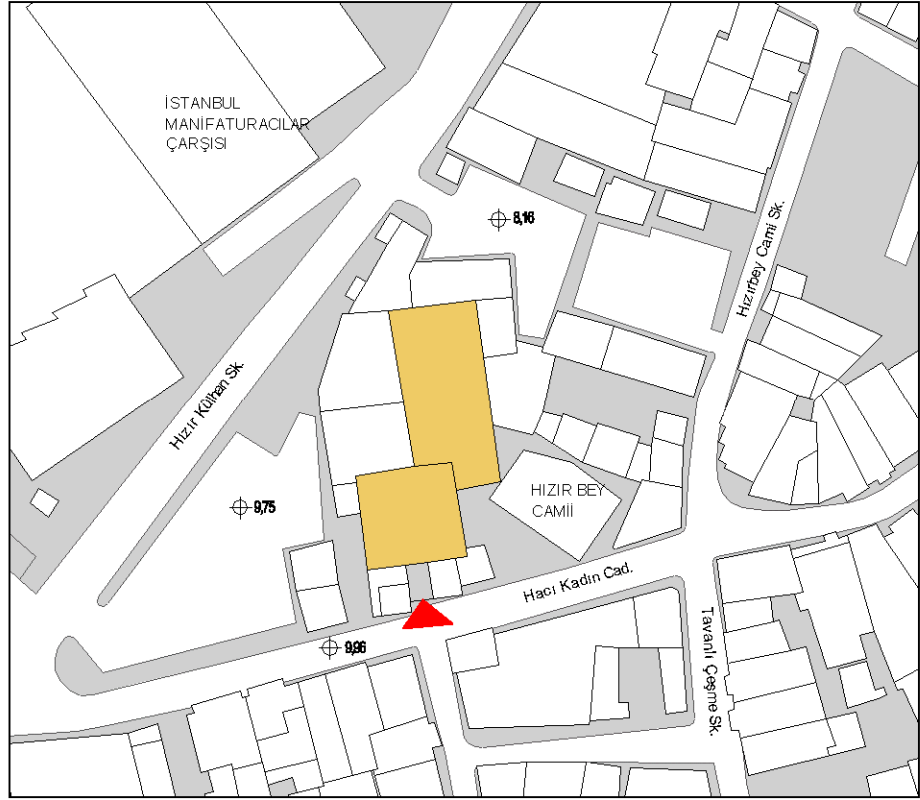

Ilıklık Kapısı

Şekil 4.54 Hacı Kadın Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Hacı Kadın Cad. Unkapanı
Yapım Yılı	: 1458
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Mihrîşah Hatun
Türü	: Tek Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 425,8 m ²

- Caddeden hamama beş basamak ile inilir. Soğukluk bölümüne girmeden önce küçük bir rüzgarlık bulunmaktadır.
- Soğukluk bölümünde iki katlı soyunma odaları bulunmaktadır. Soğukluk bölümünün çatısında çatı feneri bulunmaktadır.
- Hamamın ılıklik bölümüne üç basamak merdiven ile inilmektedir. Ilıklığa açılan kapının duvarında çini süslemeler bulunmaktadır.
- Hamamın içine sonradan sauna da eklenmiştir.
- Çarşı içinde bulunan hamam, temiz ve bakımlıdır.

Mevcut Durum Planı

*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Hava Fotoğrafı

Pervitich Haritası

Şekil 4.55 Hacı Kadın Hamamı Analiz Çalışması

Giriş Kapısı

Soyunmalık Bölümü

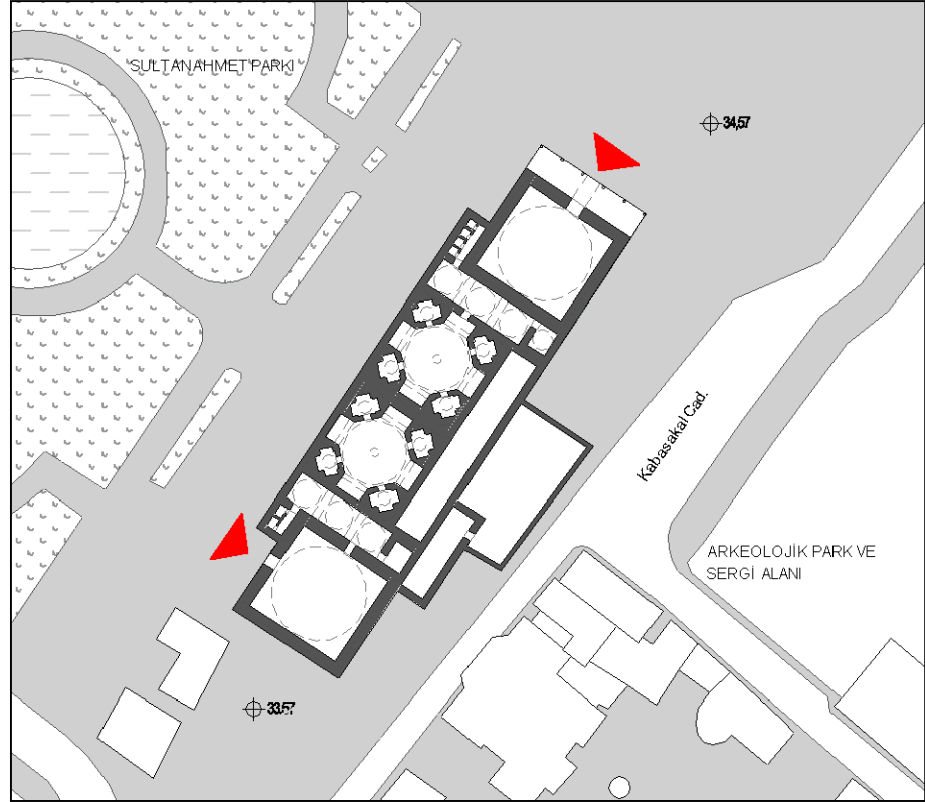

Çatı Feneri

Şekil 4.56 Hacı Kadın Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Kabasakal Cad. Sultanahmet
Yapım Yılı	: 1553
Mimarı	: Mimar Sinan
Yaptıranı	: Hürrem Sultan
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Restorasyonda
Alanı	: 1650 m ²

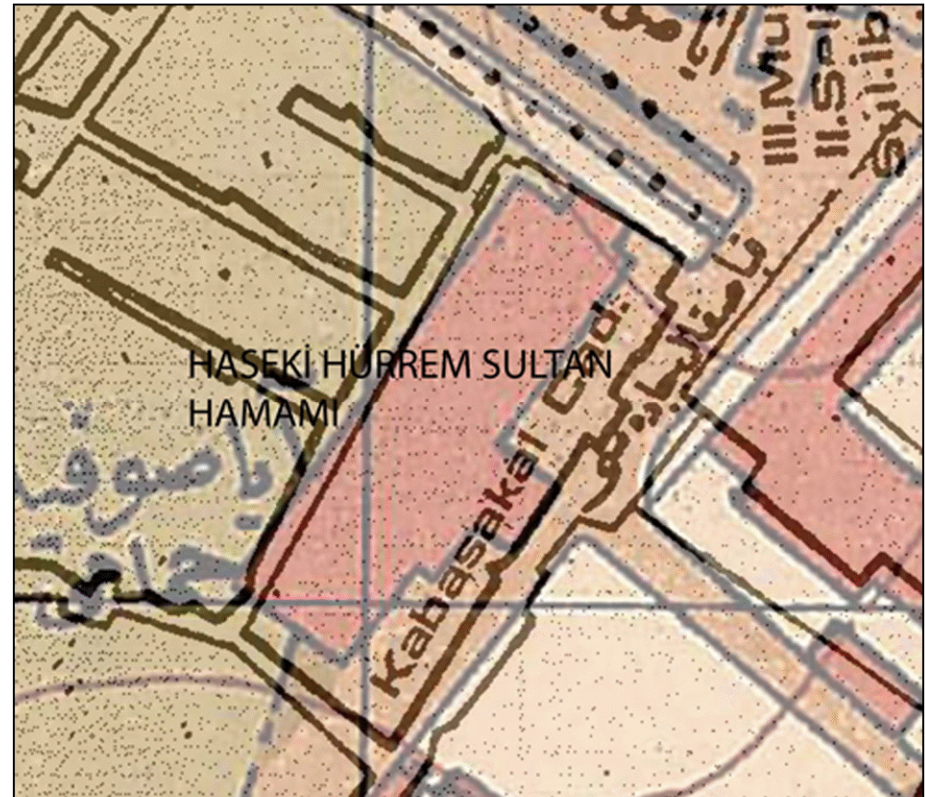
- Cumhuriyet döneminin başlarında özgün kullanımını yitiren yapı bir süre belediye'nin benzin deposu olarak kullanılmış ardından da kağıt ambarı olarak kullanılmıştır. 1980' li yıllarda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyonu gerçekleştirilen hamam Kültür Bakanlığı' nın kullanımına verilmiştir. 1988 yılından itibaren halı satış merkezi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hamam, 2010 Kültür Başkenti Projeleri kapsamında tekrar hamam olarak kullanılmak üzere restore edilmektedir.
- Hamamın erkekler soğukluğunun önünde altı mermer sütunlu bir revak bulunmaktadır. Kapısının üzerinde üç sıra halinde yazılmış bir kitabe bulunmaktadır.
- Hamam Roma döneminden yapılmış olan Zeuksippos Hamamı kalıntılarının üzerine yapılmıştır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafi

Ayverdi Haritası

Şekil 4.57 Haseki Hürrem Sultan Hamamı Analiz Çalışması

Cephe

Erkekler Bölümü Soğukluğu Çatı Feneri

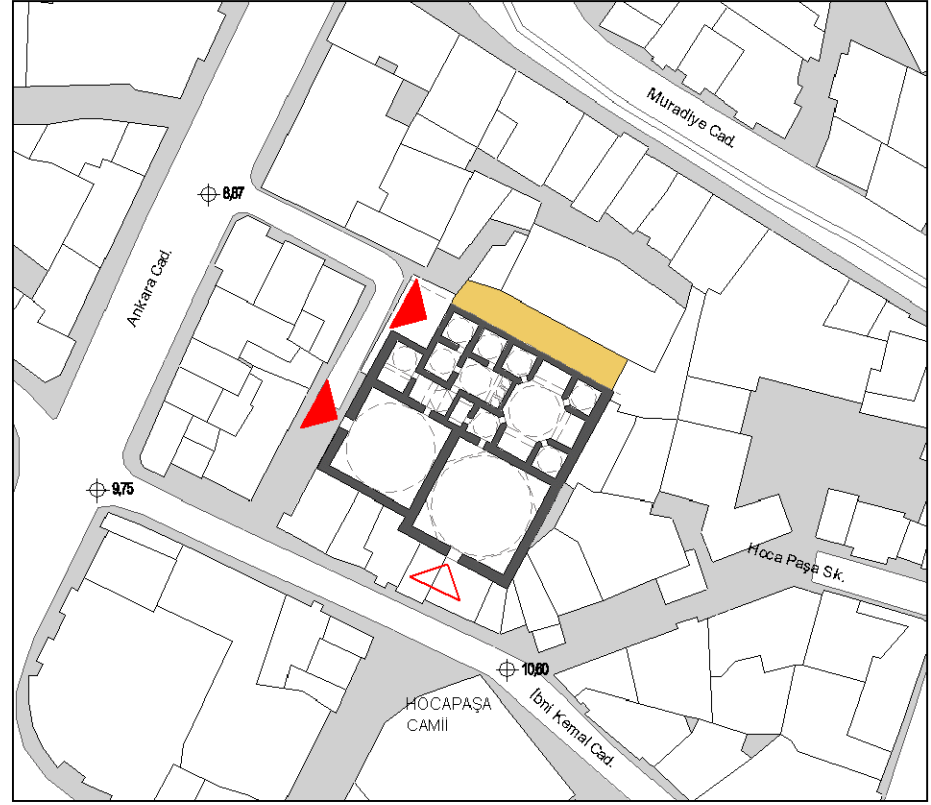

Erkekler Bölümü Soğukluğu

Şekil 4.58 Haseki Hürrem Sultan Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: İbn-i Kemal Cad. Sirkeci
Yapım Yılı	: 15.yy
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Sinan Paşa
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Çarşı – Kültür Merkezi
Alanı	: 973 m ²

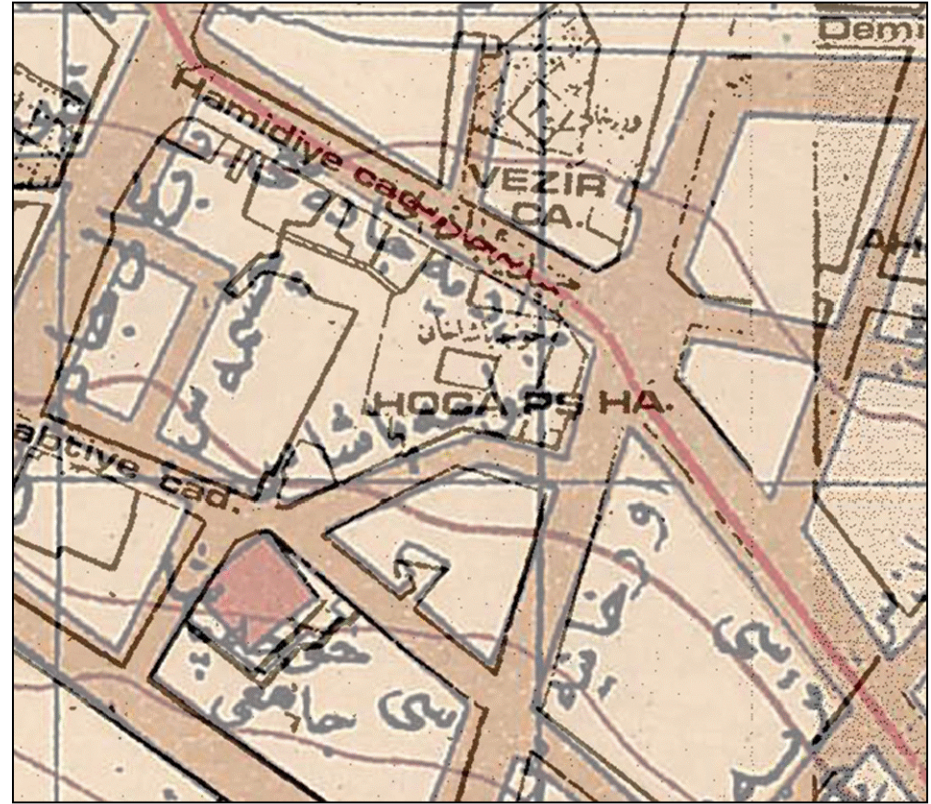
- Hamam özgün işlevini kaybettikten sonra bir süre depo olarak kullanılmıştır.Daha sonra hamamın soğukluk mekanlarında bir takım değişiklikler yapılarak kahvehane olarak kullanılmıştır. 1988 yılında hamam restore edilmiştir.
- Hamamın kadın ve erkek soğukluk bölümleri birleştirilerek 2008 yılında kültür merkezine çevrilmiştir. Ilıklık, sıcaklık ve külhan bölümleri ise çarşı olarak kullanılmaktadır.
- Kültür merkezi olarak işlevlendiren soğukluklar iki kat haline getirilmiştir. Çarşı bölümü ise üç kat haline getirilmiştir.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Ayverdi Haritası

Şekil 4.59 Hoca Paşa Hamamı Analiz Çalışması

Soğukluk Kubbeleri

Soğukluk Bölümünde Bulunan Sahne

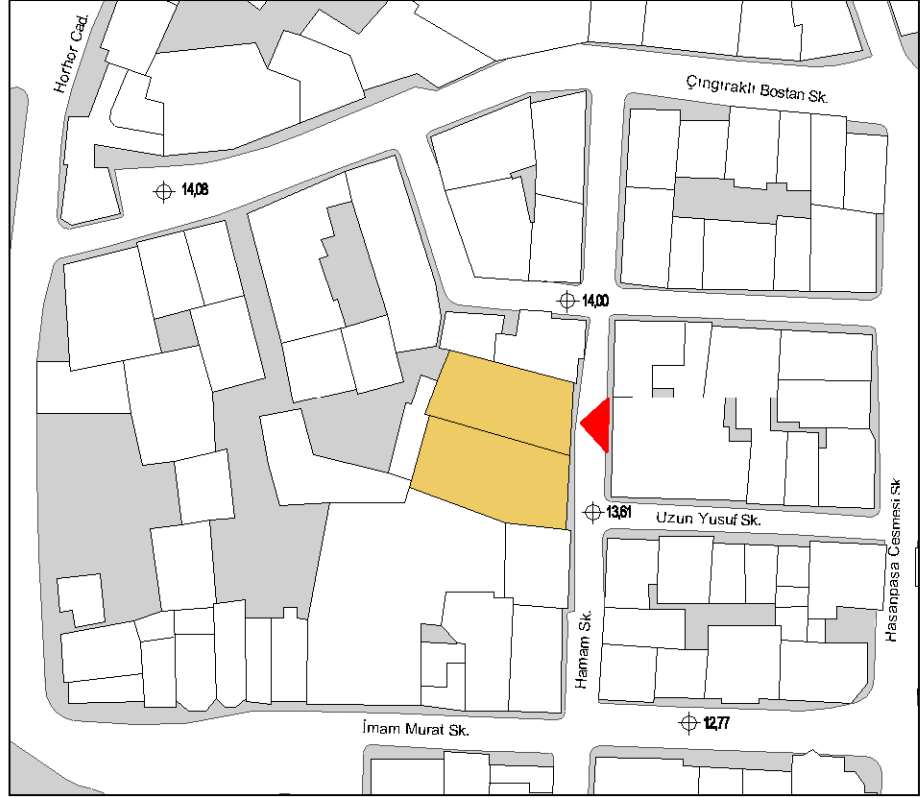

Çarşı İşlevi Verilen Bölüm

Şekil 4.60 Hoca Paşa Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Hamam Sokağı Aksaray
Yapım Yılı	: 1562
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Behruz Ağa
Türü	: Tek Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 384 m ²

- Hamam, adını arka tarafında bulunan Horhor Çeşmesi'nden almıştır.
- Hamamın kadınlar kısmı bölgede çok fazla iş yeri açıldığı için 1990 yılında kapatılmıştır.
- Soğukluk bölümünde üç kat soyunma odası bulunmaktadır. Üçüncü kattaki odalar eskiden kadınlara ait imiş.
- Soğukluk bölümünde sekizgen ahşap bir çatı feneri bulunmaktadır.
- Hamam Ekim 2010dan itibaren satılığa çıkarılmıştır.

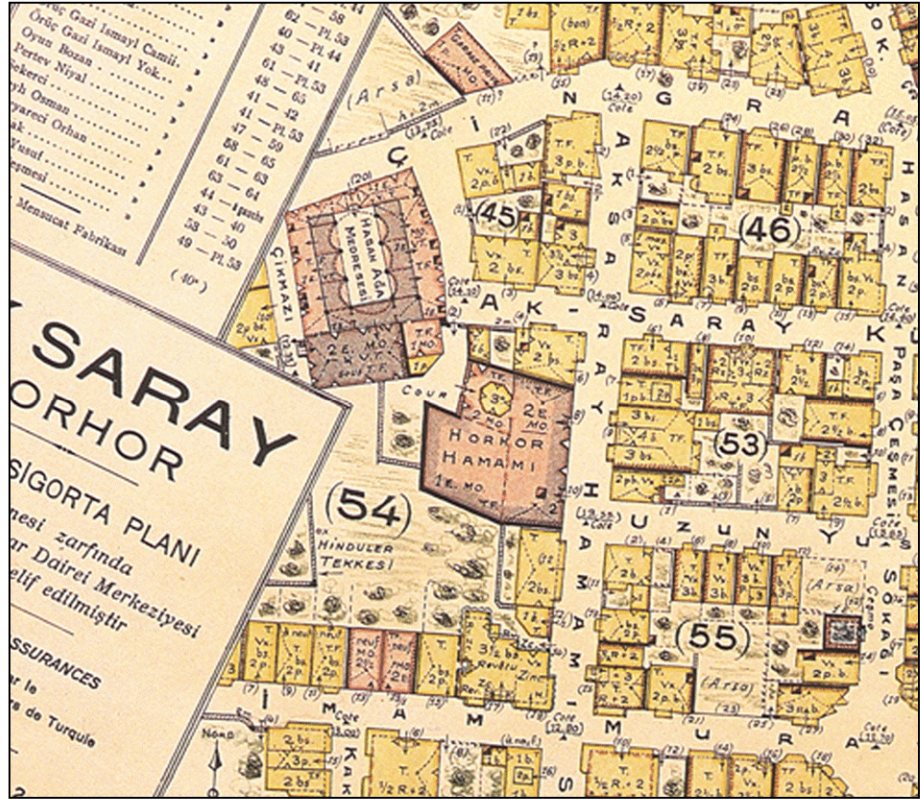

Mevcut Durum Planı

*Hamamın planına ulaşamamıştır.

Hava Fotoğrafı

Pervititch Haritası

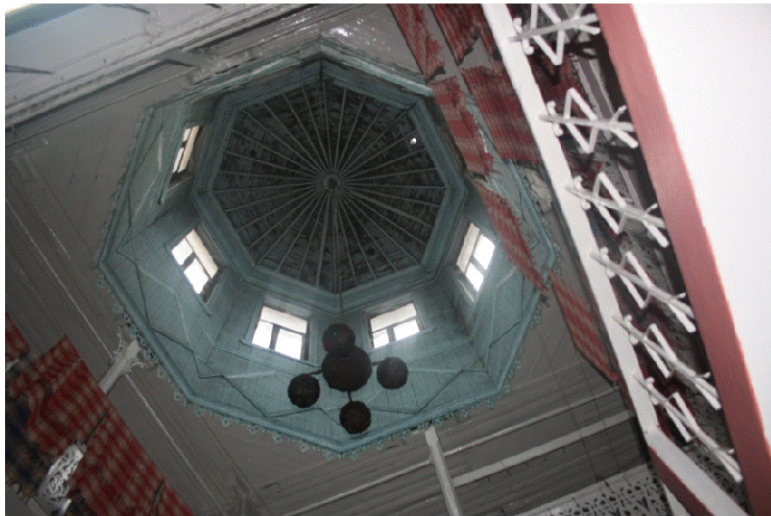
Şekil 4.61 Horhor Hamamı Analiz Çalışması

Cephe

Soğukluk

Ahşap Çatı Feneri

Şekil 4.62 Horhor Hamamı Analiz Çalışması

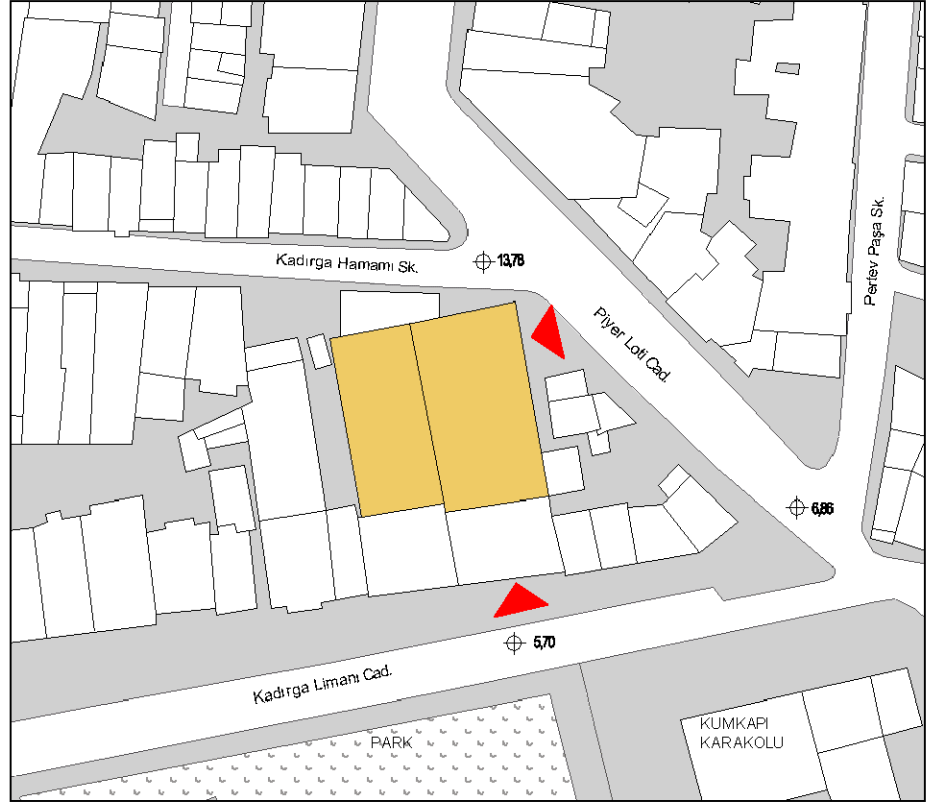
Adres	: Kadirga Limanı Cad. Şehsuvar Bey Mah.
Yapım Yılı	: Bilinmiyor
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Yahya Paşa
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 619 m ²

- Hamamın caddeye açılan erkekler kapısı üzerinde yapım yılı olarak 1734 olarak yazılmıştır. Ancak bu bilgi yanlıştır.
- Hamamın erkekler bölümü soğukluğuna önüne yapılmış olan apartmanın altından bir koridorla girilmektedir. Kadınlar kısmı soğukluğu ise sokak kotunun altında olduğu için merdivenden inilerek girilmektedir.
- Kadirga Hamamı Sokağına bakan cephesinde oto yıkama bulunmaktadır.
- Hamamın hem erkekler, hem de kadınlar soğukluğunda şadırvan ve çatı feneri bulunmaktadır.
- Erkekler ve kadınlar bölümü soğukluğunda iki katlı soyunma odaları bulunmaktadır.

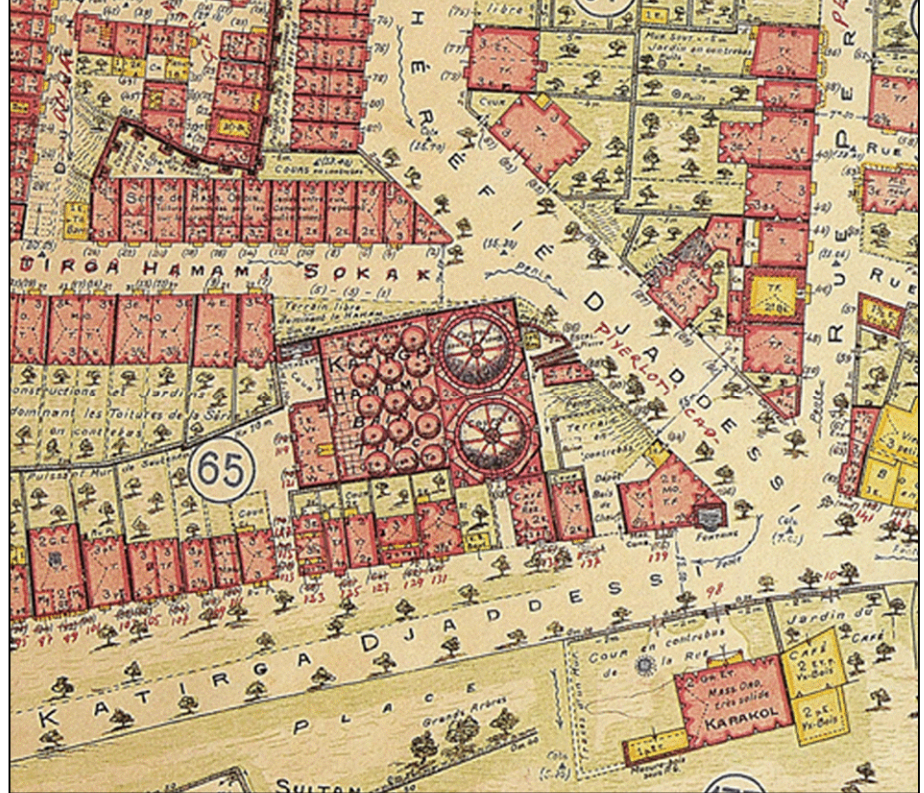
*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Hava Fotoğrafı

Mevcut Durum Planı

Pervititch Haritası

Şekil 4.63 Kadirga Hamamı Analiz Çalışması

Çatı Kubbeleri [41]

Erkekler Bölümü Soğukluğu

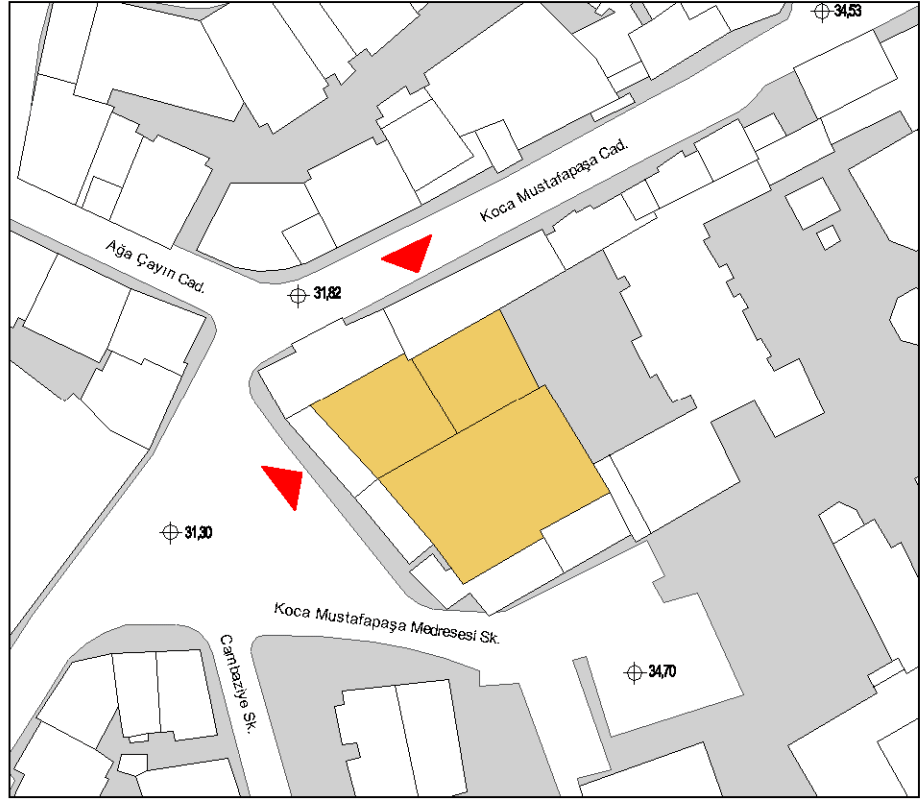
Kadınlar Bölümü Soğukluğu

Şekil 4.64 Kadirga Hamamı Analiz Çalışması

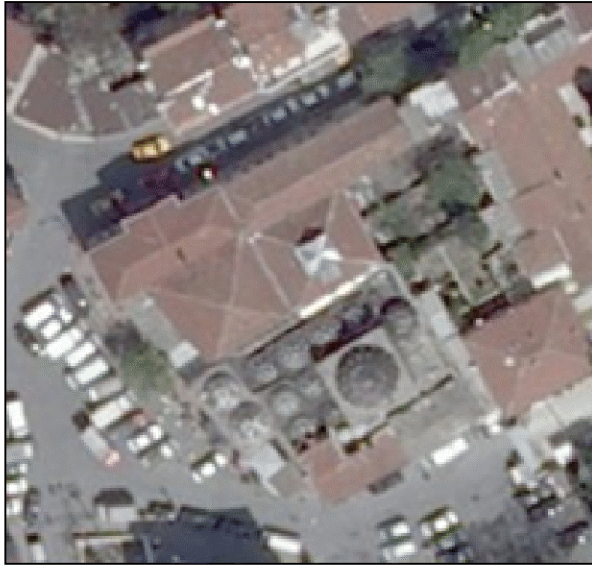
Adres	: Koca Mustafapaşa Medr. Sok. Kocamustafapaşa
Yapım Yılı	: 1486
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Koca Mustafa Paşa
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 737 m ²

- Hamamın cephesi önüne yapılmış olan binalardan dolayı gözükmemektedir.
- Hamamın erkek ve kadın bölümlerinin soğukluğunda mermer şadırvan bulunmaktadır.
- Erkekler bölümü soğukluğunda iki katlı soyunma odaları ve çatı feneri mevcuttur. Kadınlar bölümü soğukluğunda soyunma odaları tek katlıdır ve PVC den yapılmıştır. Burada çatı feneri yoktur.

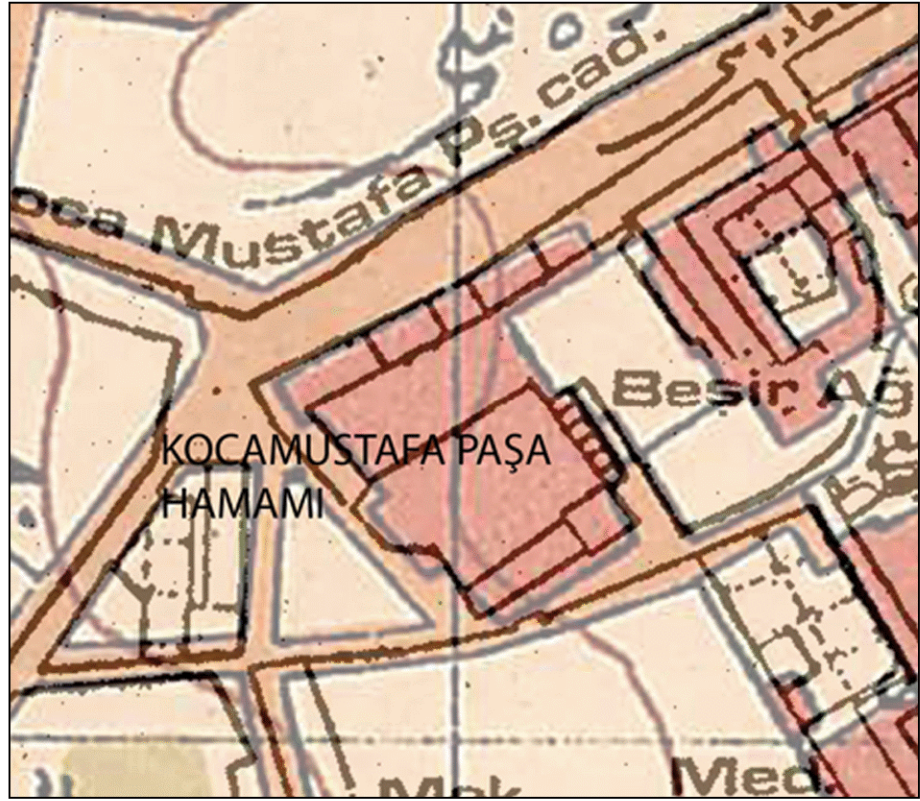
*Hamamın planına ulaşamamıştır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Ayverdi Haritası

Şekil 4.65 Koca Mustafa Paşa Hamamı Analiz Çalışması

Erkekler Bölümü Girişi

Erkekler Bölümü Soğukluğu

Erkekler Bölümü Çatı Feneri

Şekil 4.66 Koca Mustafa Paşa Hamamı Analiz Çalışması

Adres : Cevdet Paşa Cad.
Kocamustafapaşa

Yapım Yılı : 1543

Mimarı : Bilinmiyor

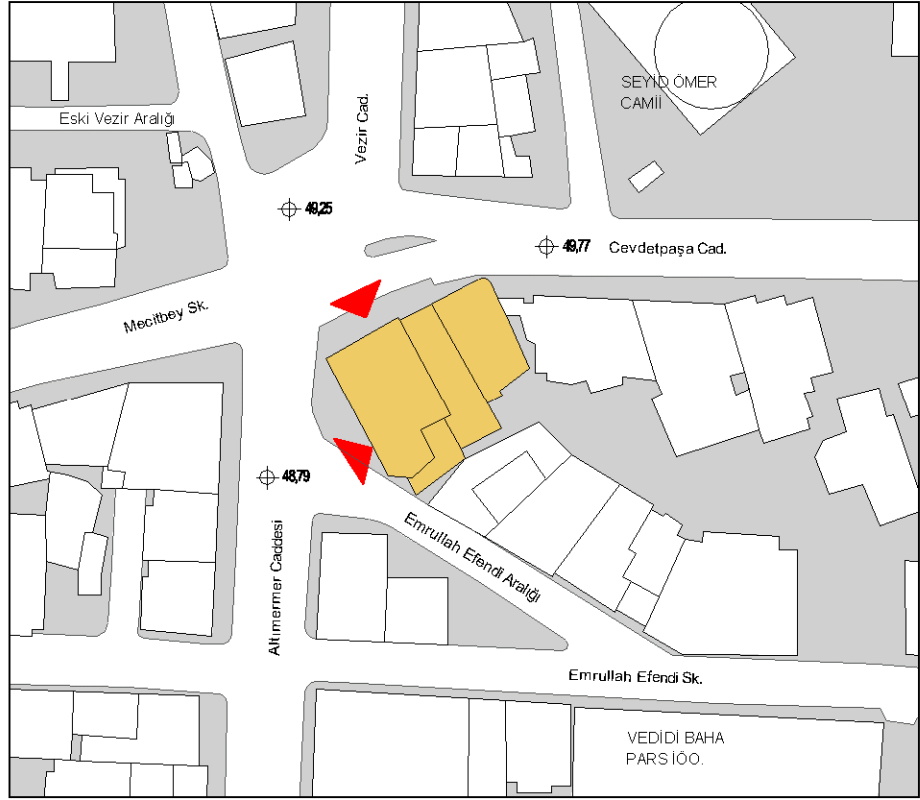
Yaptıranı : Bilinmiyor

Türü : Çifte Hamam

Mevcut durumu : Hamam

Alanı : 430 m²

- İstanbul Ansiklopedisi'nde hamamın giriş kapısında kitabesi olduğu belirtilmiştir. Ancak günümüzde bu kitabe mevcut değildir.
- Hamamın soğukluk çatıları çöktüğü için çatılar betonarme olarak yeniden yapılmıştır.
- Kadınlar bölümünün sıcaklık kubbelerindeki filgözleri yerine düz cam takılmıştır.
- Kadınlar ve erkekler bölümü soğukluğunda iki katlı soyunma odaları bulunmaktadır.

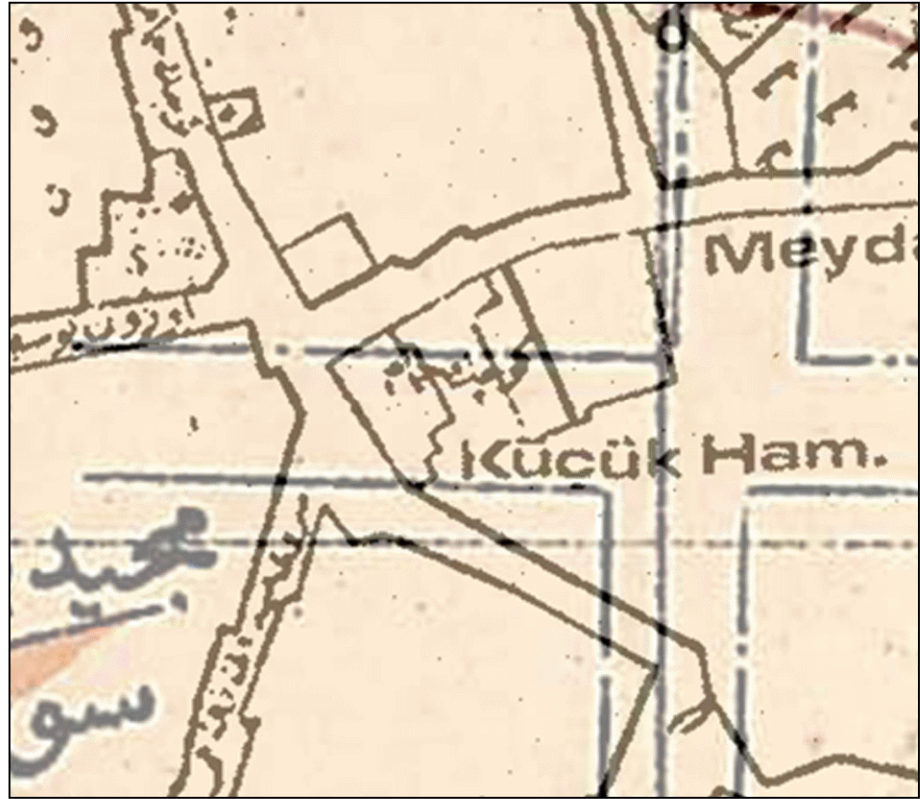

Mevcut Durum Planı

*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Hava Fotoğrafı

Ayverdi Haritası

Şekil 4.67 Küçük Hamam Analiz Çalışması

Kadınlar Bölümü Girişi

Erkekler Bölümü Soğukluğu

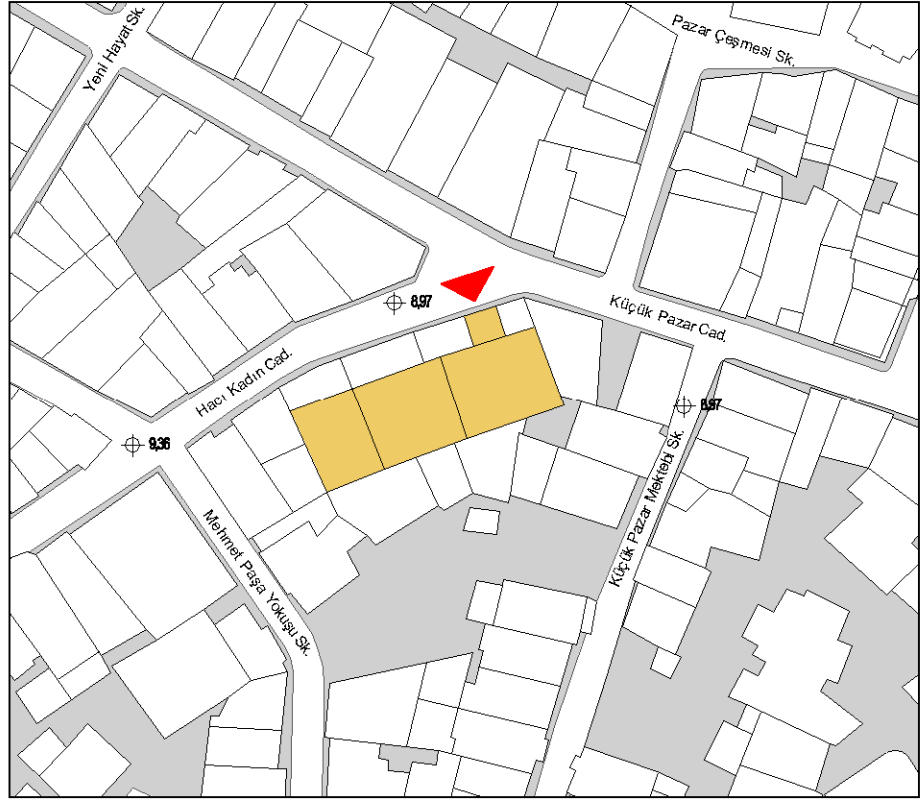
Erkekler Bölümünün Yeni Çatı Feneri

Şekil 4.68 Küçük Hamam Analiz Çalışması

Adres	: Küçükpazar Cad. Unkapanı
Yapım Yılı	: 15.yy
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Rum Mehmet Paşa
Türü	: Tek Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 410 m ²

- Hamamın cephesinin önüne binalar yapıldığı için koridordan geçilerek soğukluğa girilir.
- Hamamın soğukluk bölümünün kubbesi 1959 yılında ahşaptan betona dönüştürülmüştür.
- Soyunma odaları iki katlıdır. Soğukluk kubbesindeki çatı feneri huni şeklindedir.
- Hamam sadece erkeklere hizmet vermektedir.

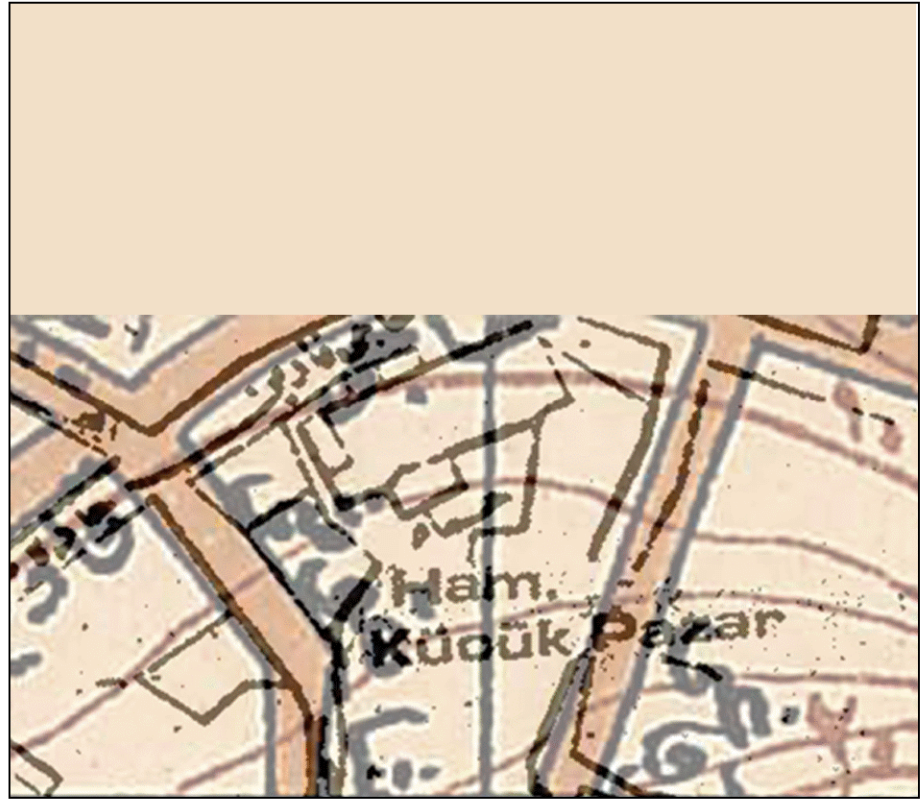
*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Ayverdi Haritası

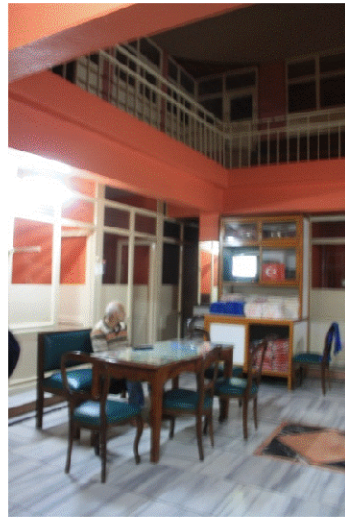
Şekil 4.69 Küçük Pazar Hamamı Analiz Çalışması

Giriş

Soğukluk

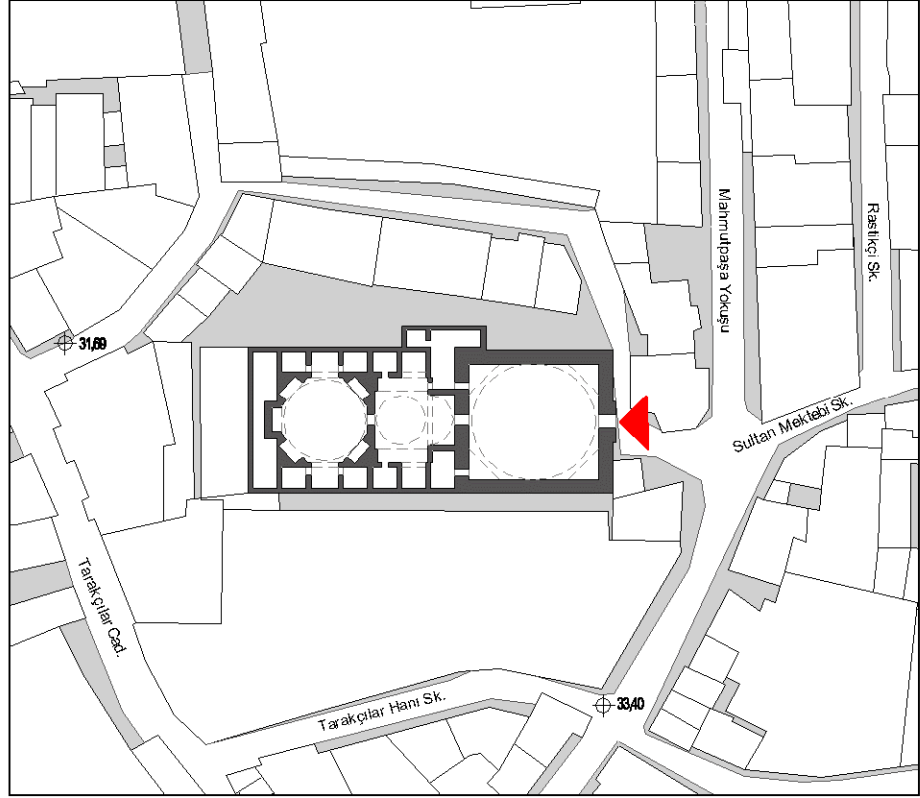

Soğukluk

Şekil 4.70 Küçük Pazar Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Mahmutpaşa Yokuşu Taya Hatun
Yapım Yılı	: 1466
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Mahmut Paşa
Türü	: Tek Hamam
Mevcut durumu	: Çarşı
Alanı	: 964 m ²

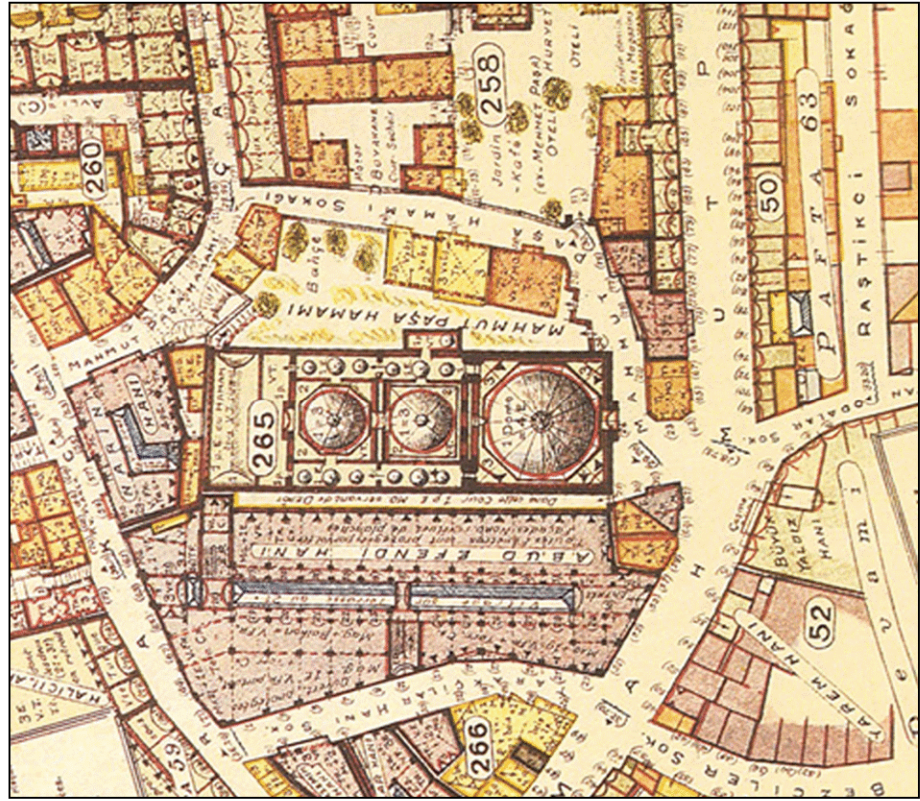
- Çifte hamam olarak yapılmış olan hamamın kadınlar kısmı 1878 yılında yıktırılarak yerine Abud Efendi Hanı yapılmıştır.
- Hamam 1989 yılında restore edilerek çarşı haline getirilmiştir. Günümüzde soyunmalık kısmı dükkan olarak , ılıklik bölümü çay ocağı ve restoran olarak sıcaklık kısmı ise halı, kilim teşhir ve satış mağazası olarak kullanılmaktadır.
- Kapısının üzerinde iki sıra halinde yazılmış Arapça kitabesi bulunmaktadır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Pervititch Haritası

Şekil 4.71 Mahmut Paşa Hamamı Analiz Çalışması

Hamam Taç Kapısı

Yan Cephe

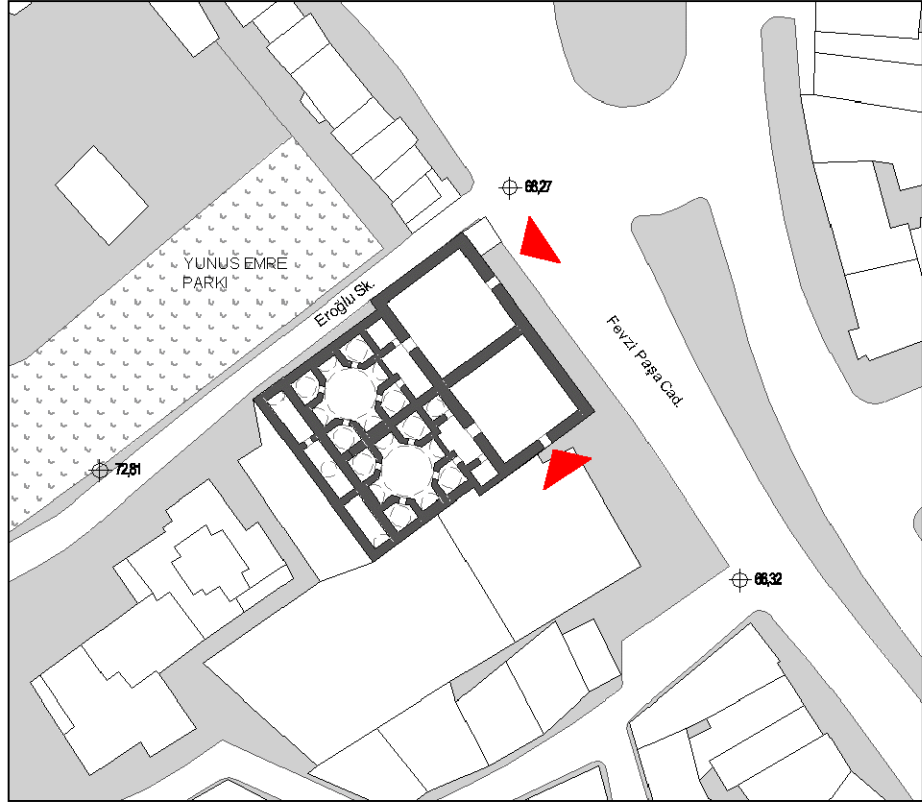

Soğukluk

Şekil 4.72 Mahmut Paşa Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Fevzipaşa Cad. Edirnekapi
Yapım Yılı	: 1565
Mimarı	: Mimar Sinan
Yaptıranı	: Mihrimah Sultan
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 981 m ²

- Hamamın ön cephesi yanındaki çeşme ile beraber 1988 yılında restore edilmiştir.
- Erkek ve kadın soğuklukları çatılarında bulunan iki büyük çatı feneri ile ışık almaktadırlar.
- Kadınlar bölümü soğukluğu betonarme bir döşeme ile iki kat haline getirilmiştir. Giriş katına havuz yapılmıştır. Üst kat ise kadınlar soğukluğu olarak kullanılmaktadır. Kadınlar soğukluğundan sıcaklığa girmek için tekrar aşağıya inmek gerekmektedir.
- Hamama sauna eklenmiştir.
- Hamam temiz bir hamamdır. Ancak hamamın orjinal planı çok değişikliğe uğramıştır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Pervititch Haritası

Şekil 4.73 Mihrimah Sultan Hamamı Analiz Çalışması

Ön Cephe

Çatı

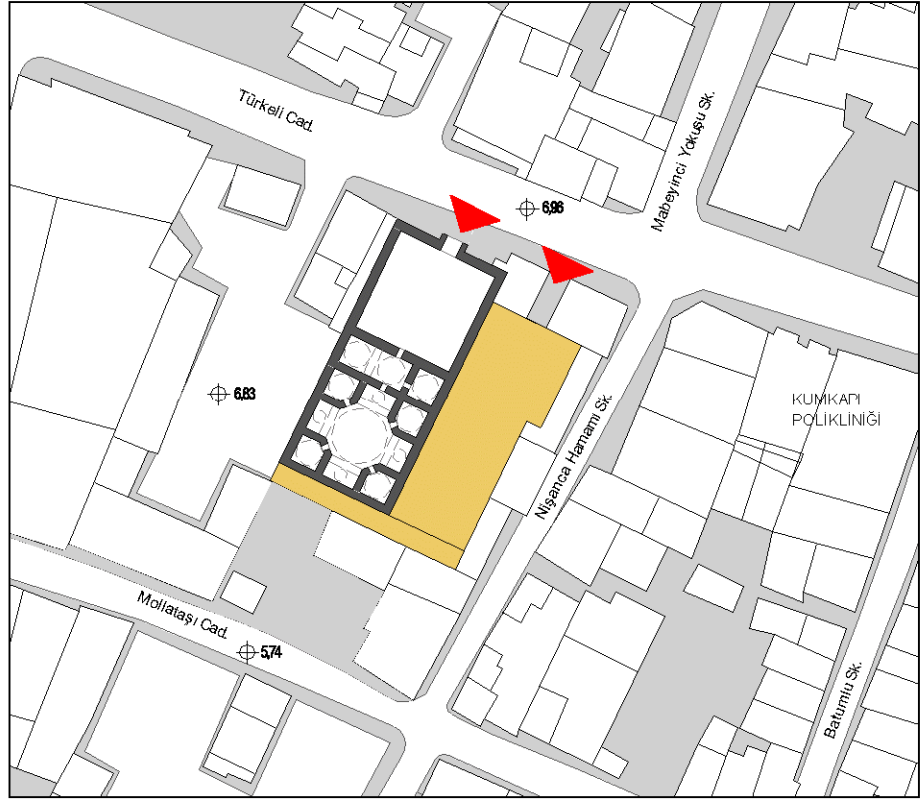

Erkekler Bölümü Soğukluğu

Şekil 4.74 Mihrimah Sultan Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Türkeli Cad. Kumkapı
Yapım Yılı	: 1475
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Nişancı Mehmet Paşa
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 1057 m ²

- Hamamın soğukluk kubbeleri 1762 de yanmıştır. Yerine çatı yapılmıştır.
- Erkekler ve kadınlar girişi mevcut yol kotunun altında kalmıştır.
- Erkekler bölümü soğuklugunda iki katlı soyunma odaları ve mermer bir şadırvan bulunmaktadır. Kadınlar bölümü soğuklugunda soyunma odaları tek kattır. Burada da mermer bir şadırvan bulunmaktadır.
- Hamamın cephesi oldukça bakımsız durumdadır.
- Hamama sauna eklenmiştir.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Pervititch Haritası

Şekil 4.75 Nişancı Paşa Hamamı Analiz Çalışması

Erkekler Bölümü Girişi

Erkekler Bölümü Soğukluğu

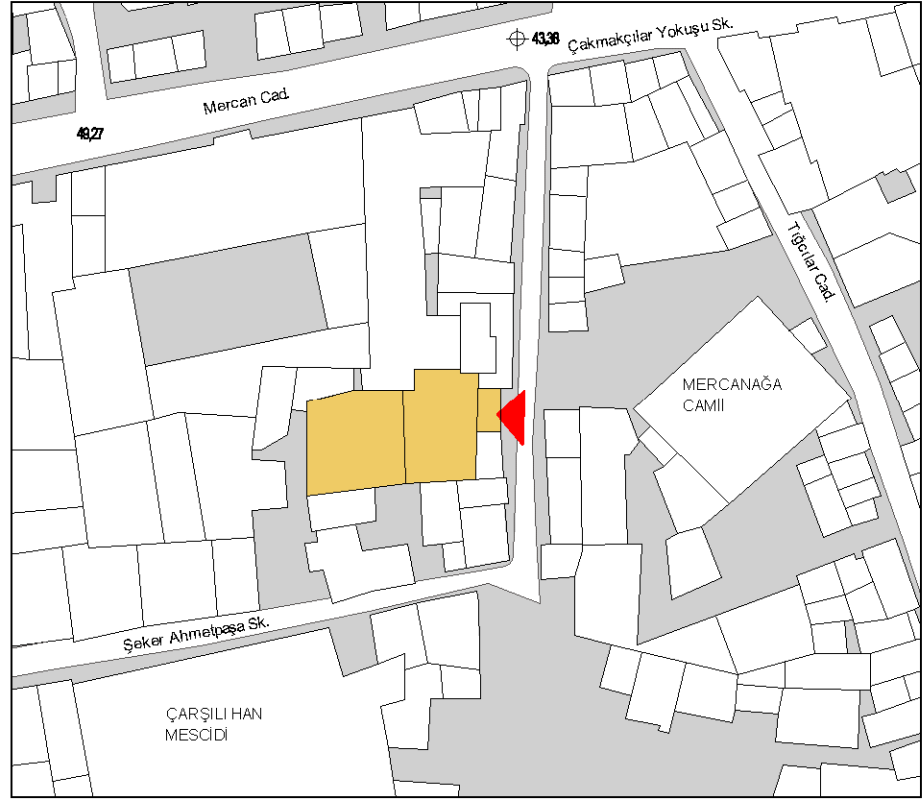
Kadınlar Bölümü Soğukluğu

Şekil 4.76 Nişancı Paşa Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Örücüler Kapısı Sok. Beyazıt
Yapım Yılı	: 15.yy
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Bilinmiyor
Türü	: Tek Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 319 m ²

- Hamam Sirt Hamamı adı ile de bilinir.
- Hamam sokak kotunun altında kaldığı için merdivenle inilmektedir
- Soğukluk bölümünde çatı feneri ve iki katlı soyunma odaları mevcuttur.
- Ilıklığa geçilen kapının olduğu duvarda çini süslemeler bulunmaktadır.
- Hamama sauna eklenmiştir.

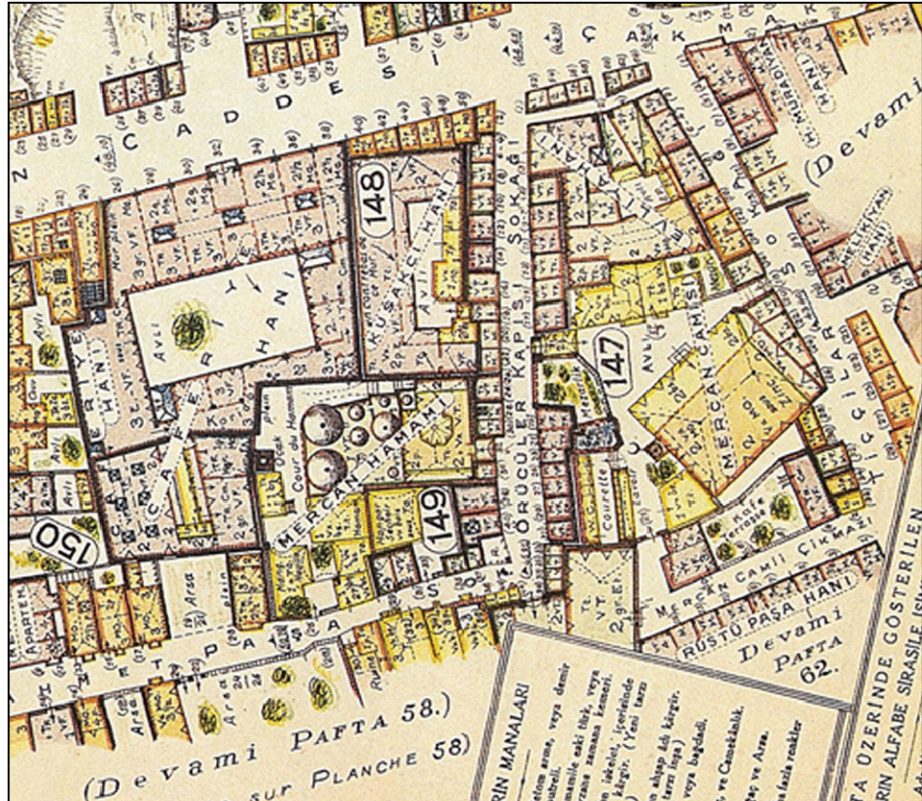
*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Pervititch Haritası

Şekil 4.77 Örücüler Hamamı Analiz Çalışması

Giriş Kapısı

Soğukluk

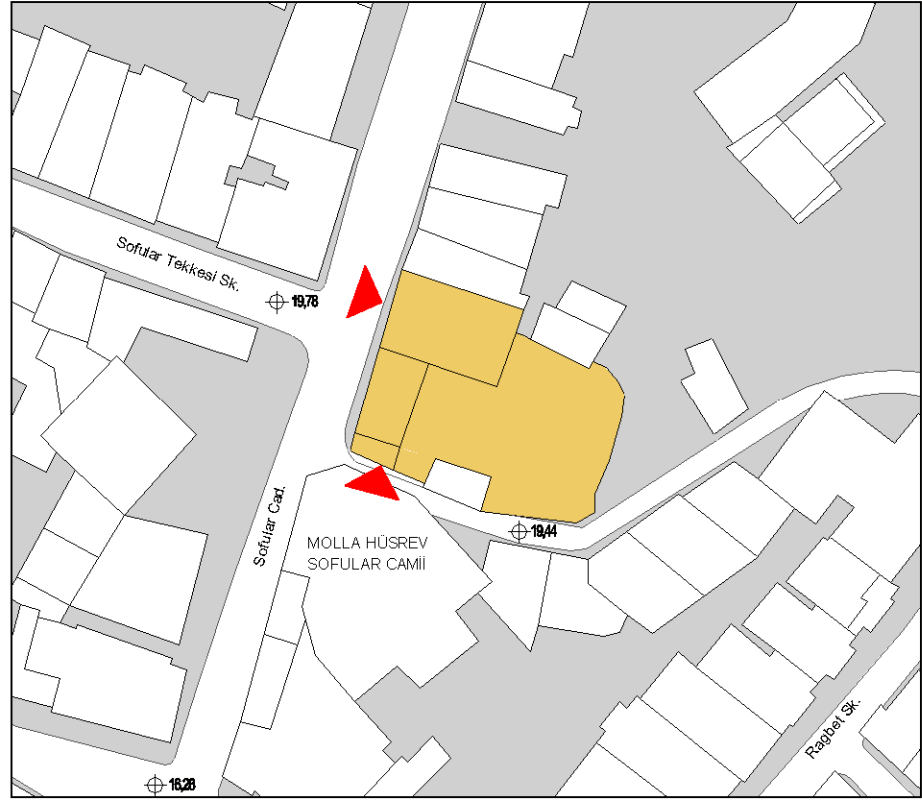

Çatı Feneri

Şekil 4.78 Örücüler Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Sofular Cad. İskenderpaşa
Yapım Yılı	: Bilinmiyor
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: II.Beyazıt
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 760 m ²

- Erkekler bölümünün soğukluğunun çatısında ahşap bir çatı feneri, ortasında fiskiyeli bir şadırvan bulunmaktadır. Soyunma odaları iki katlıdır.
- Kadınlar bölümü soğukluğunda üç kat soyunma odası bulunmaktadır. Dar ve uzun bir mekandır.
- Erkekler bölümüne merdivenden inerek girilmektedir. Kadınlar bölümünün girişi yol ile aynı seviyededir.
- Hamam 1833 yılında Cibali yangınında yanmıştır.

Mevcut Durum Planı

*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Hava Fotoğrafı

Ayverdi Haritası

Şekil 4.79 Sofular Hamamı Analiz Çalışması

Cephe

Erkekler Bölümü Soğukluğu

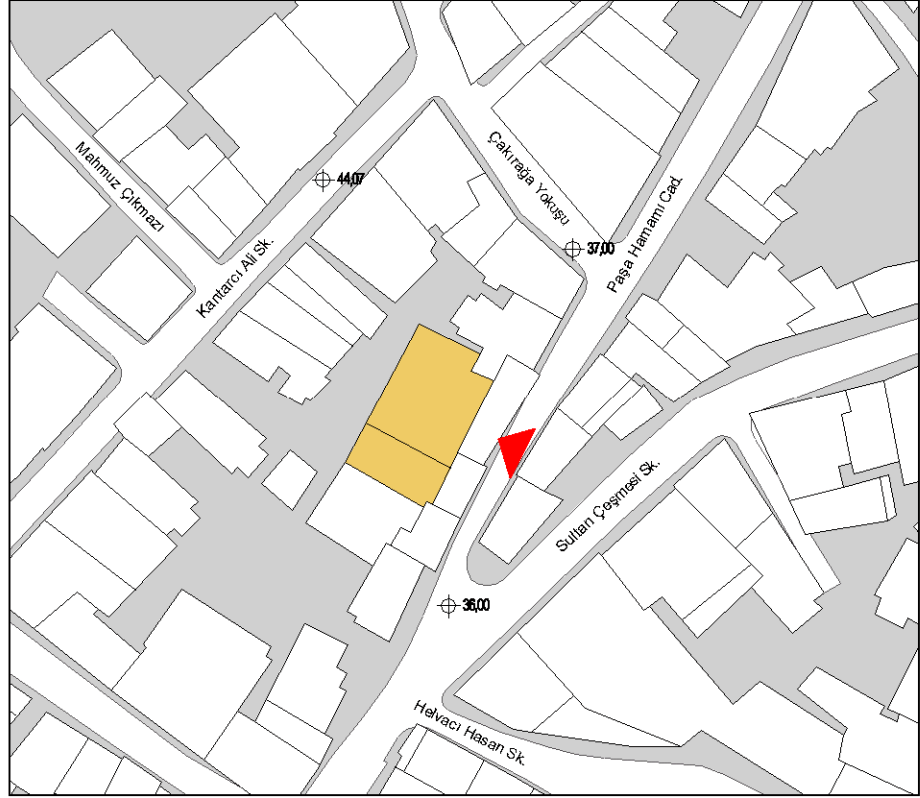
Ahşap Çatı Feneri

Şekil 4.80 Sofular Hamamı Analiz Çalışması

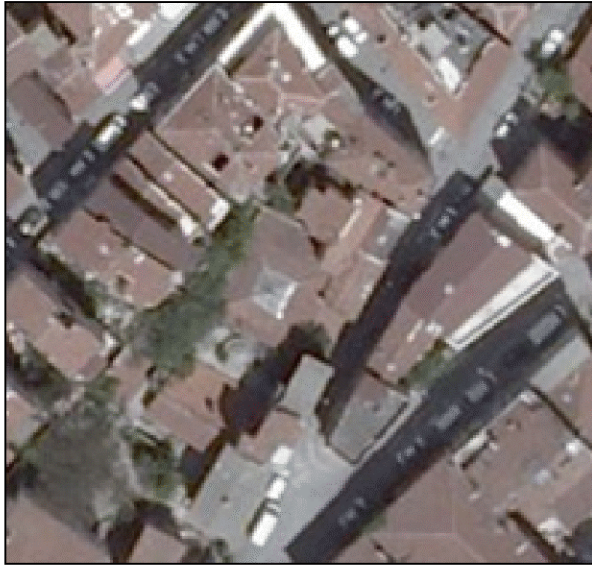
Adres	: Paşa Hamamı Cad. Edirnekapi
Yapım Yılı	: 1499
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Hatice Sultan
Türü	: Tek Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 257,8 m ²

- Hamamın adı 1882 yılına ait olan İstanbul haritasında Sultan Hamam olarak geçmektedir. 1934 yılında bulunduğu sokağın adı Paşa Hamamı Sokak olarak değiştirildiği için günümüzde hamamın adı Paşa Hamamı olarak geçmektedir.
- Hamamın soğukluk bölümü betonarme olarak tekrar yapılmıştır. Burada bulunan çatı feneri de betonarmedir.
- Soğuklukta iki katlı soyunma odaları mevcuttur. Şadırvan bulunmamaktadır.
- İstanbul'un en küçük hamamlarından bir tanesidir. Temiz bir hamamdır.
- Hamam, erkeklere hizmet vermektedir.

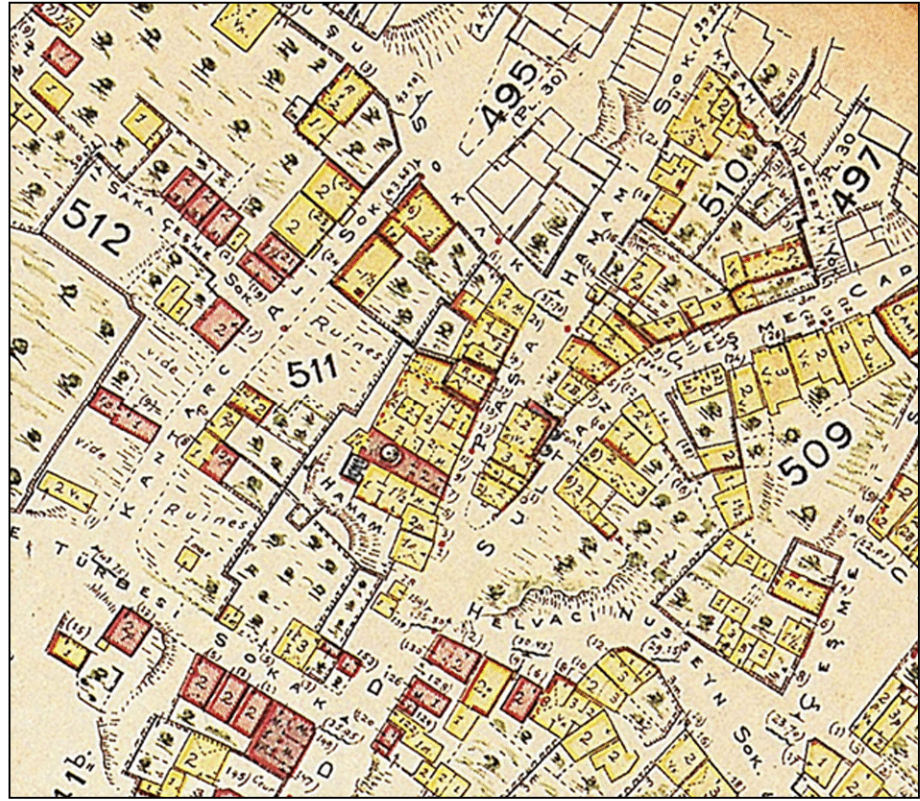
*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Mevcut Durum Planı

Hava Fotoğrafı

Pervititch Haritası

Şekil 4.81 Sultan Hamamı Analiz Çalışması

Giriş Kapısı

Soğukluk Bölümü

Galeri Katı

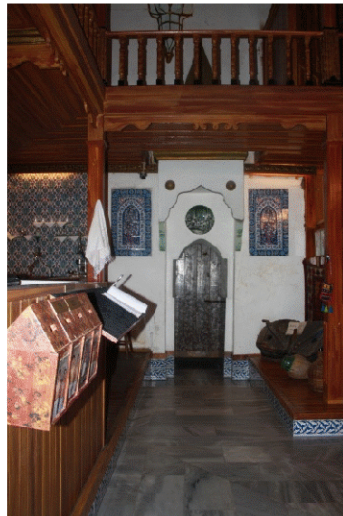
Şekil 4.82 Sultan Hamamı Analiz Çalışması

Cephe

Soğukluk

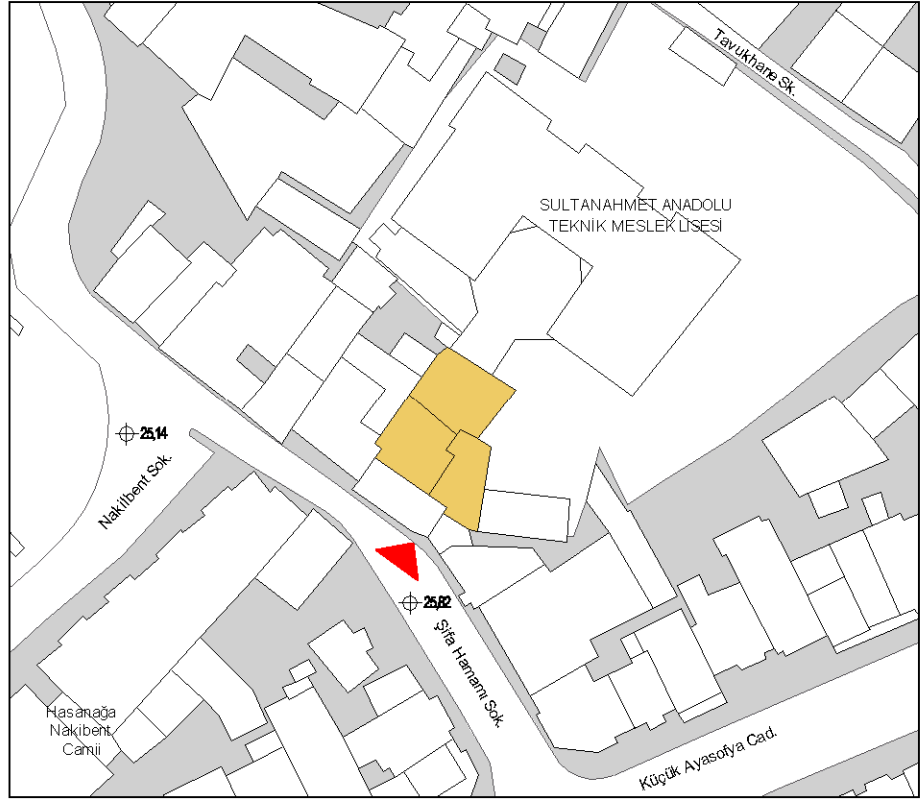

Ilıklık Kapısı

Şekil 4.84 Süleymaniye Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Şifa Hamamı Sok. Sultanahmet
Yapım Yılı	: Bilinmiyor
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Ömer Efendi
Türü	: Tek Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 240 m ²

- mama, önüne yapılmış olan binanın içinden uzun bir koridordan geçerek girilmektedir.
- Soğukluk bölümü betonarmeden yapılmıştır. Buraya yakın zamanlarda mermer bir şadırvan konulmuştur.
- Soğukluk bölümünde iki katlı soyunma odaları mevcuttur.
- Hamam turizm bölgesinde bulunduğu için kadın-erkek karışık hizmet vermektedir.

Mevcut Durum Planı

*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Hava Fotoğrafı

Nirven Haritası

Şekil 4.85 Şifa Hamamı Analiz Çalışması

Giriş Kapısı

Soğukluk Bölümü

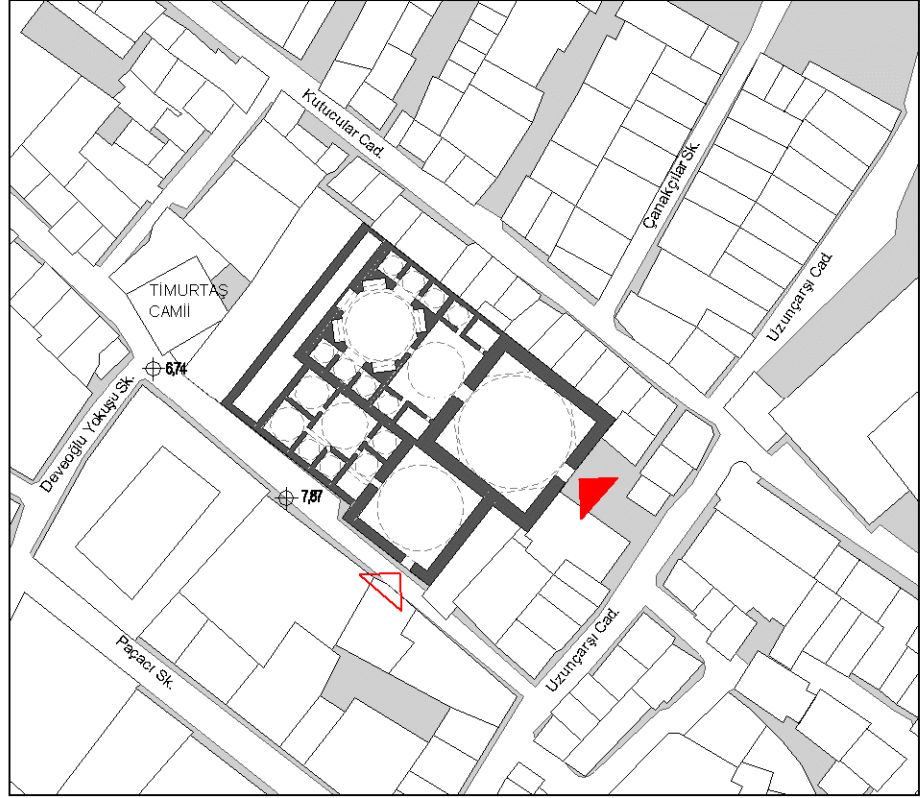

Galeri Katı

Şekil 4.86 Şifa Hamamı Analiz Çalışması

Adres	: Kantarcılar Cad. Eminönü
Yapım Yılı	: Bilinmiyor
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Bilinmiyor
Türü	: Çifte Hamam
Mevcut durumu	: Çarşı
Alanı	: 1265 m ²

- Uzun yıllar soğuk hava deposu olarak kullanılan hamam, 1988-1992 yılları arasında Doğan Kuban ve Kemal İpek tarafından restore edilmiş ve çarşı-cafe olarak yeniden işlevlendirilmiştir.
- Eski yapıdan kalan bulgular dahilinde pandandif, köşesi ortaya çıkarılan ılıklik kubbesi, sıcaklık eyvanında yarısı yıkılmış olan yivli kubbe gibi öğelerin rekonstrüksiyonu yapılmıştır.
- Hamam kubbe fenerleri tamamlanmasında Edirne Beyazıt Camii Tabhanesinde bulunan konik külah esas alınmıştır.
- Hamamın külhan duvarının dışında kalan ve aynı mal sahibine ait olan arsada hamamla sürekli, fakat tümüyle yeni bir katlı çarşı tasarlanmıştır. Terası kahve olarak düzenlenmiştir.
- Hamam restorasyon sonrası turistik çarşı işlevini uzun süre sürdürememiştir. Günümüzde hamam hırdavat eşyalarının satıldığı dükkanların bulunduğu bir çarşı olarak kullanılmaktadır.

Vaziyet Planı

Hava Fotoğrafı

Pervititch Haritası

Şekil 4.87 Tahtakale Hamamı Analiz Çalışması

Giriş Kapısı

Soğukluk Bölümü

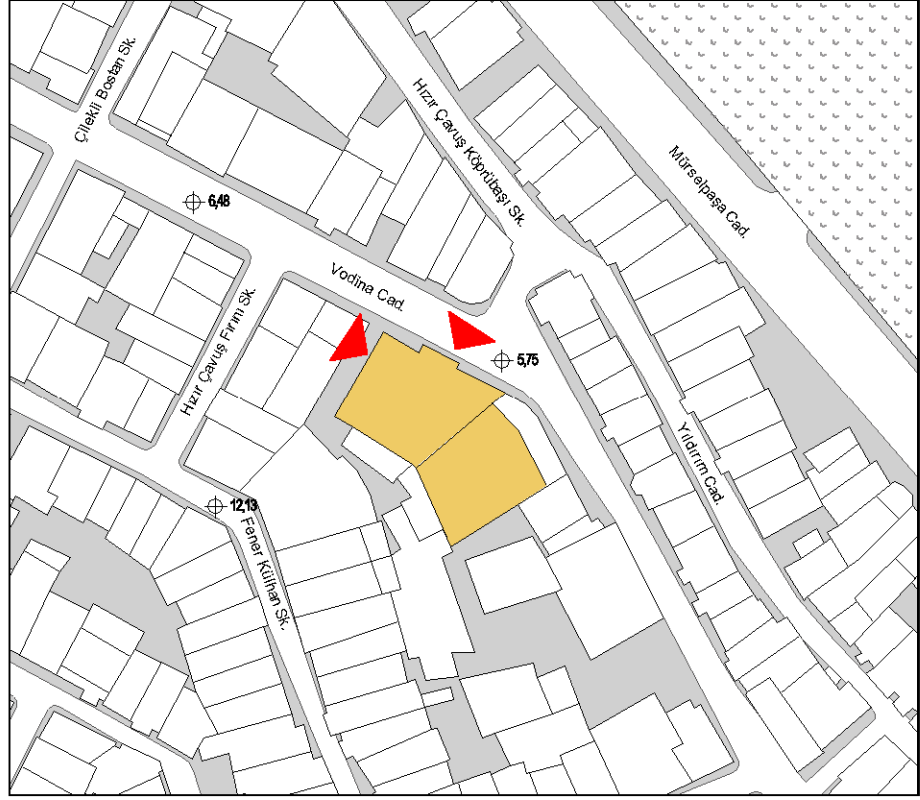

Soğukluk Bölümünde Bulunan Galeri Katları

Şekil 4.88 Tahtakale Hamamı Analiz Çalışması

Adres : Vodina Cad. Balat
Yapım Yılı : 1762
Mimarı : Bilinmiyor
Yaptıranı : Koca Ragıp Paşa
Türü : Tek Hamam
Mevcut durumu : Hamam
Alanı : 392,8 m²

- Hamam kuşluk hamamıdır. Kadınlar girişi için yan sokakta ayrıca kapı açılmıştır.
- Soğukluk bölümünde iki katlı soyunma odaları bulunmaktadır.
- Soğukluk bölümünde dikdörtgen şeklinde ahşap çatı feneri bulunmaktadır. Çatı fenerinde on adet pencere vardır.
- Hamamın sıcaklık bölümünde bulunan halvetlerden bir tanesi "Ermeni Batağı" olarak adlandırılmıştır. Ermeni damatlar evlenecekleri gün bu bölümde yıkanmışlardır.

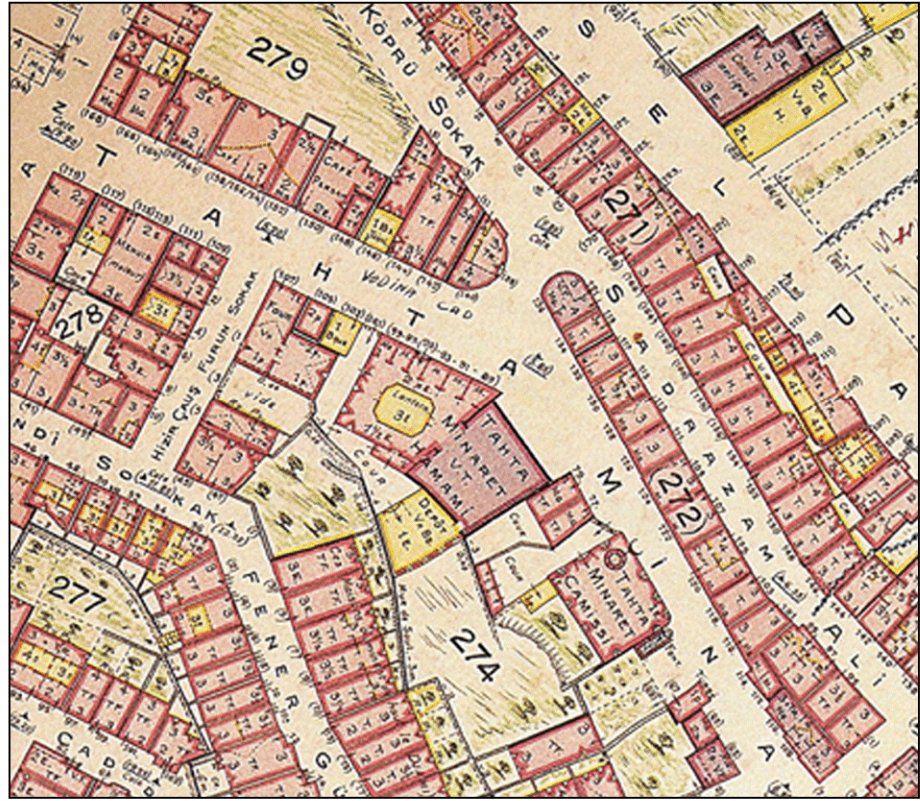

Mevcut Durum Planı

*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Hava Fotoğrafı

Pervitch Haritası

Şekil 4.89 Tahta Minare Hamamı Analiz Çalışması

Erkekler Kapısı

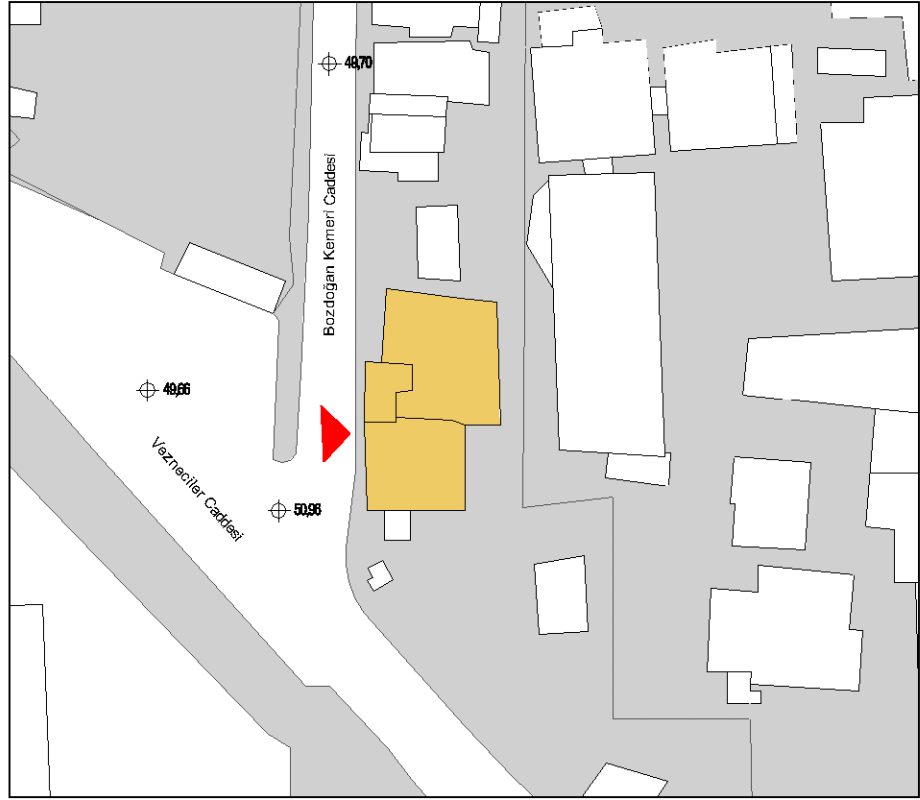

Kadınlar Girişinin Bulunduğu Yan Cephe

*İzin verilmediği için iç mekanda fotoğraf çekilememiştir.

Adres	: Bozdoğan Kemerli Cad. Beyazıt
Yapım Yılı	: 1582
Mimarı	: Bilinmiyor
Yaptıranı	: Siyavuş Paşa
Türü	: Tek Hamam
Mevcut durumu	: Hamam
Alanı	: 434 m ²

- Hamam eğimli bir arazide yapıldığı için soğukluk bölümünün altında dükkanlar bulunmaktadır. ılıklik, sıcaklık ve külhan bölümleri toprağa oturmaktadır. İstanbul'da merdivenle bir kat çıkılarak girilen tek hamamdır
- Soğukluk bölümü betonarme olarak tekrar yapılmıştır. Burada iki katlı soyunma odaları bulunmaktadır. Çatıda klasik olmayan bir çatı feneri yapılmıştır.
- Hamam kadın-erkek karışık hizmet vermektedir.

Mevcut Durum Planı

*Hamamın planına ulaşılammıştır.

Hava Fotoğrafı

Ayverdi Haritası

Şekil 4.91 Vezneciler Hamamı Analiz Çalışması

Hamamın Giriş Kapısı

Soğukluk Bölümü

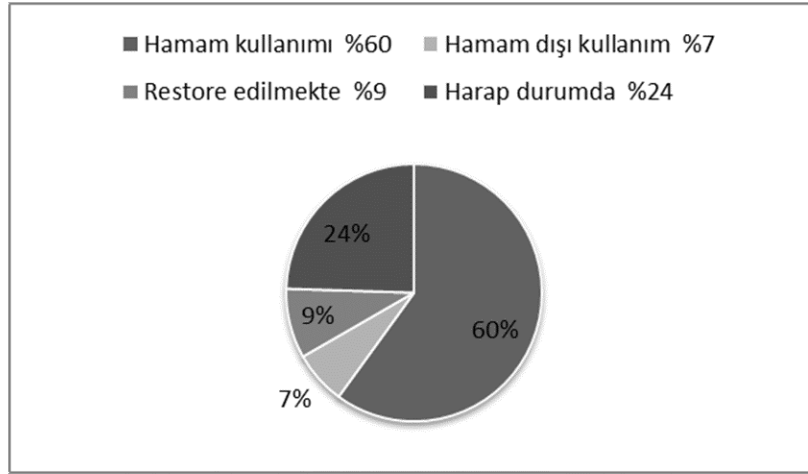

Çatı Feneri

Şekil 4.92 Vezneciler Hamamı Analiz Çalışması

4.4 Alan Çalışmasına Ait Değerlendirmeler

Günümüzde Tarihi Yarımada bölgesinde mevcut olan 11 adet hamam boş ve harap durumdadır (Şekil 4. 93). Boş olan hamamların yoğunlaştığı alan, Sultanahmet ile Kadirga arasında kalan turizmin ağırlıklı olduğu bölgededir. Bu hamamların harap ve boş durumda olmalarının sebepleri arasında şahıs mülkiyetinde olmaları, işletmesinde, restorasyonu ve bakımında çıkan güçlükler ve büyük masraflar gösterilebilir.

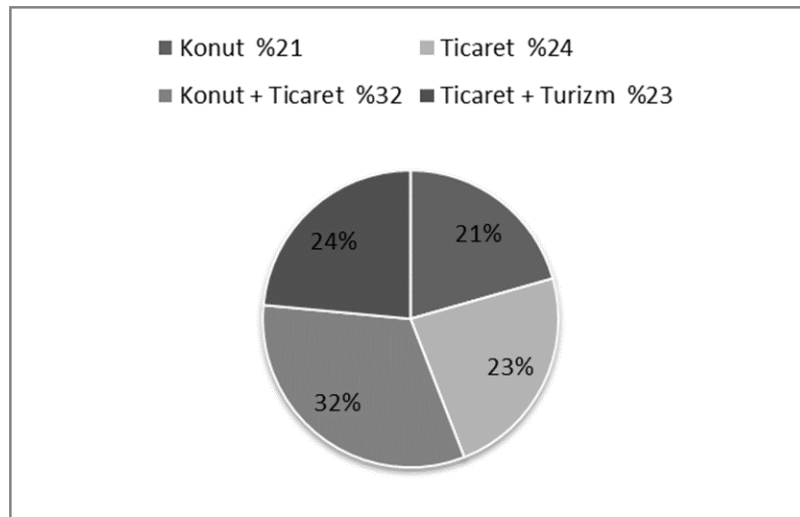
Şekil 4.93 Hamamların İşlev Durumuna Göre Dağılımı

Samatya’da bulunan Ağa Hamamı, Beyazıt’ta bulunan Beyazıt Hamamı, Zeyrek’te bulunan Çinili Hamam ve Sultanahmet’te bulunan Haseki Hürrem Sultan Hamamı ise restore edilmektedir. Ağa Hamamı için yapılan yeni proje kapsamında hamam lokanta ve çarşı olarak işlevlendirilmesi planlanmaktadır. Hamamın soğukluk bölümünün altında yol kotundan dolayı kazanılmış bodrum kat ise market olarak çalışmaktadır. Beyazıt Hamamı 2000 yılında İstanbul Üniversitesi’nin mülkiyetine geçmiş, 2006 yılında restorasyon çalışmaları başlamıştır. Restorasyonu halen devam eden hamamın planetarium ve kültür merkezi olması planlanmaktadır. Çinili Hamam ise 2009 yılına kadar hamam olarak işlevine devam etmiştir. 2010 yılında satılan hamamın etkinlik ve davet mekanına dönüştürülmesi için restorasyonuna başlanmıştır. Günümüzde restorasyonu süren hamamlardan sadece Haseki Hürrem Sultan Hamamı, 2010 Kültür Başkenti Projeleri kapsamında yeniden hamam işlevinin kazandırılması için restore edilmektedir.

Bölgede bulunan üç hamama farklı işlevler verilmiştir. Hoca Paşa Hamamı, 1988 yılında restore edilmiş ve çarşı olarak işlevi verilmiştir. 2008 yılında yapılan restorasyonda ise hamamın soğukluk bölümleri kültür merkezi haline getirilmiştir. Mahmut Paşa Hamamı, 1989 yılında restore edilmiştir. Hamamın soyunmalık kısmı dükkan olarak, ılıklik bölümü çay ocağı olarak, sıcaklık bölümü halı, kilim teşhir ve satış mağazası olarak kullanılmaktadır. Tahtakale Hamamı 1988-1992 yılları arasında gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonucunda turistik çarşı olarak işlevlendirilmiştir.

Yeni işlev verilen hamamlarda yer kazanmak amacıyla soyunmalık bölümlerine betonarme ara katlar eklenmesi, mekanların bölünüp geçiş yerlerinin açılması, şadırvan, göbek taşı, gibi hamamlara özgü mekan elemanlarının genellikle yok edilmiş olmasından dolayı mekanın orjinalinde hamam yapısı olduğunun algılanmasını zorlaştırmıştır.

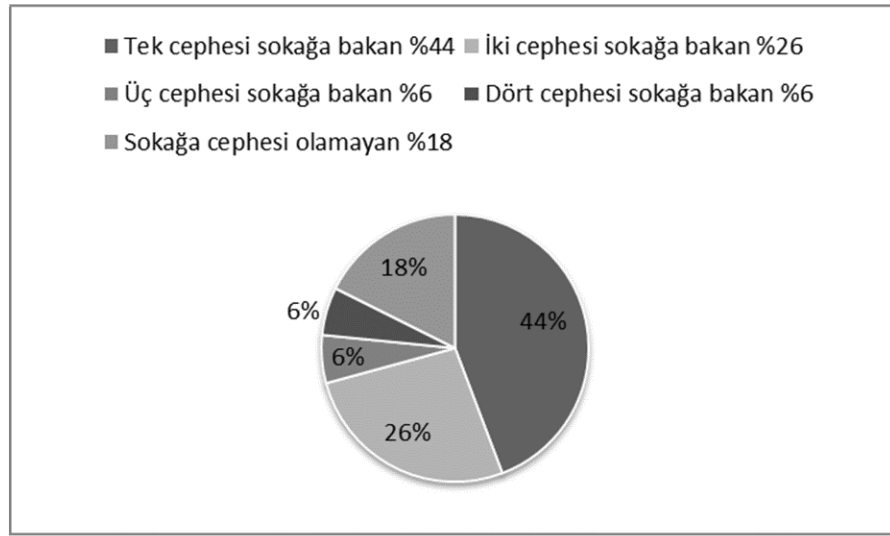
Tarihi Yarımada bölgesinde hamamların en yoğun olarak bulunduğu bölge konut ve ticaret fonksiyonlarının bir arada bulunduğu alanlardır (Şekil 4.94). Bölgede hamam dışında işleve sahip olanların hepsi ticaret alanlarında yer almaktadır. Halen hamam olarak işlevine devam eden 27 adet hamam tespit edilmiştir. Halen orjinal işlevini sürdüren hamamlar en fazla konut ve ticaret alanlarının bir arada bulunduğu bölgelerde yoğunlaşmışlardır. Günümüzde özellikle gelin hamamları yeniden moda olduğu için mahalle hamamlarının özellikle kadınlar bölümüne talep bulunmaktadır.

Şekil 4.94 Hamamların Fonksiyon Alanına Göre Dağılımı

Müşteri olarak en yoğun olan hamamlar turizm bölgesinde bulunan hamamlardır. Bu hamamların bir kısmı yoğunluktan dolayı randevu ile çalışmaktadır.

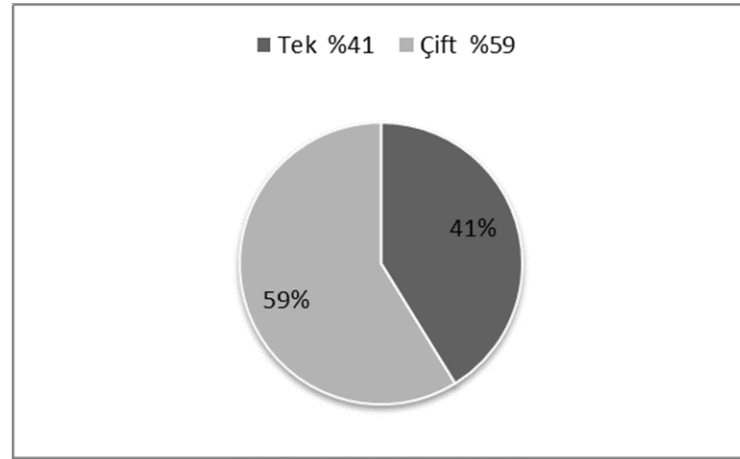
Bölgede incelenen hamamlara ait güncel haritalarla, 1922-1945 yılları arasında çizilmiş olan Pervititch haritalarını karşılaştırıldığında zaman bazı hamamların girişlerinde değişiklik olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca hamamların etrafında bulunan bina yoğunluğu artış gözlemlenmiştir. Bazı hamamların yoğun bina dokusundan dolayı cepheleri gözükmeyen, genellikle hamamların tek cephesinin sokağa baktığı tespit edilmiştir (Şekil 4.95).

Şekil 4.95 Hamamların Sokağa Olan Cephe Sayısına Göre Dağılımı

Bölgede çalışma yapılan hamamların %41'inin tek hamam, %59'unun çifte hamam olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.96). Tek hamamlardan sadece Samatya'da bulunan Hacı Kadın Hamamı kadınlara hizmet vermektedir. Tahtaminare Hamamı ise hem kadın hem erkeklere farklı saatlerde hizmet vermektedir. Turizmin ağırlıklı olduğu bölgelerde bulunan Acı Hamam, Acemoğlu Hamamı, Süleymaniye Hamamı, Şifa Hamamı ise kadın-erkek karışık olarak hizmet vermektedir.

Restorasyonu halen devam etmekte olan hamamların hepsi çifte hamamdır. Hamam dışı kullanıma sahip olan hamamlardan çarşı işlevi verilmiş olan Mahmutpaşa Hamamı tek hamam, Tahtakale ve Hocapaşa Hamamları çifte hamamdır.

Şekil 4.96 Hamamların Türüne Göre Dağılımı

Bölüm 3.5'te Prof.Dr.Semavi Eyice'nin yapmış olduğu sınıflandırmadan bahsetmiştik. Türk hamamları için en çok kabul gören sınıflandırma şekli olan hamamların sıcaklık planlarına göre sınıflandırma 6 farklı biçimde gruplandırmıştır. Bunlar:

A Tipi - Sıcaklığı haçvarı dört eyvanlı ve köşe halvetli tip,

B Tipi - .Sıcaklığı yıldızvari tip,

C Tipi - Kare bir sıcaklık etrafında sıralanan halvet hücreli tip,

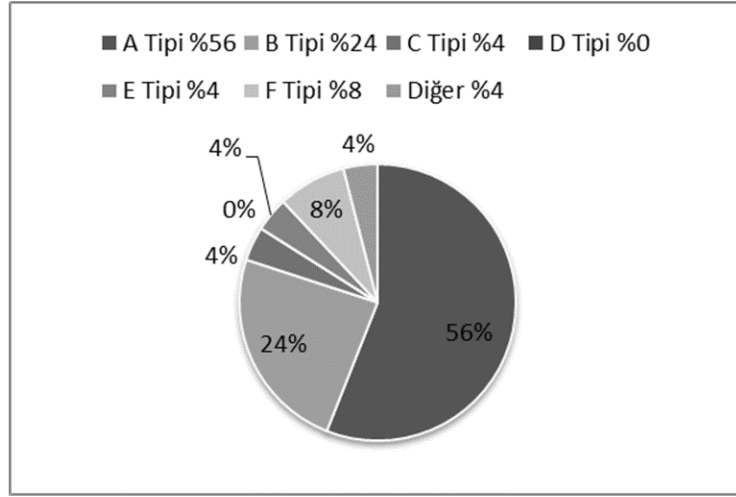
D Tipi - Sıcaklığı çok kubbeli tip,

E Tipi - Ortası kubbeli dikdörtgen sıcaklıklı çifte halvetli tip,

F Tipi - Ilıklık-sıcaklık ve halvetin eş odalar halinde olduğu tiptir (Eyice, 1997)

Ayrıca bu 6 tip dışında, daha küçük yerlerde yapılmış, sade planlı çarşı hamamları da vardır.

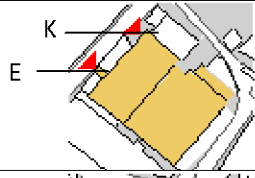
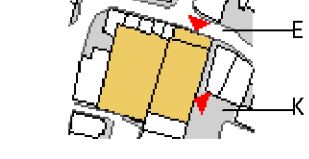
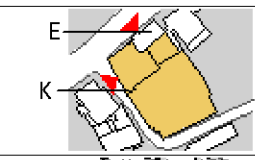
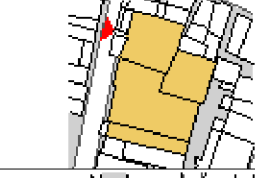
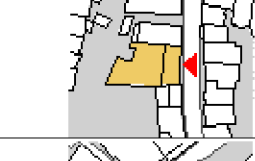
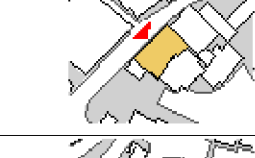
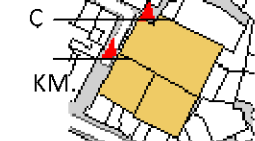
Çalışma yapılmış olan 34 adet hamamdan 18 tanesinin planına ulaşılabilmektedir. Planına ulaşılabilmiş hamamlar arasında en çok A Tipi sıcaklık planına sahip olan hamam tespit edilmiştir. Buna karşılık D tipi sıcaklık planına rastlanmamıştır (Şekil 5.97).

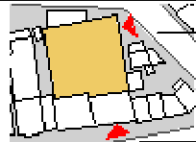
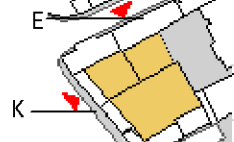
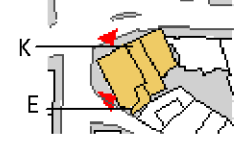
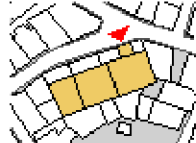
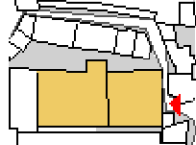
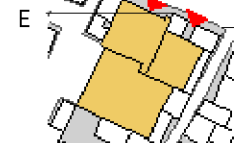
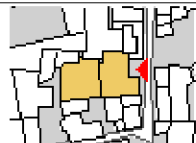
Şekil 4.97 Hamamların Sıcaklık Plan Tipine Göre Dağılımı

	HAMAMIN ADI		İŞLEV				TÜR		SOKAĞIN FONKSİYONU				SOKAK İÇİNDEKİ KONUMU						SICAKLIK PLANINAGÖRE						
			Hamam kullanımı	Hamam dışı kullanımı	Restore Edilmekte	Harap durumda	Tek	Çift	Konut	Ticaret	Konut+Ticaret	Ticaret+Turizm	Tek cephesi sokağa bakan	İki cephesi sokağa bakan	Üç cephesi sokağa bakan	Dört cephesi sokağa bakan	Sokağa cephesi olmayan	A	B	C	D	E	F	Diğer	
1	Acemoğlu Hamamı		•					•				•		•											
2	Acı Hamam		•					•				•	•												
3	Ağa Hamamı				•				•		•				•		•	K,E							
5	Arabacılar Hamamı		•						•	•				•											
8	Balat Hamamı		•						•			•		•								•			
9	Beyazıt Hamamı				•				•			•				•		•	K,E						
10	Bostan Hamamı		•						•			•			•			•	K,E						
11	Cağaloğlu Hamamı		•						•			•					•	•	K,E						
12	Çemberlitaş Hamamı		•						•			•	•					•	K,E						

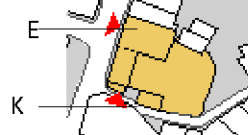
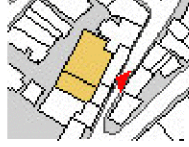
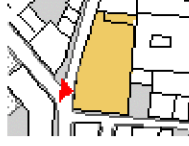
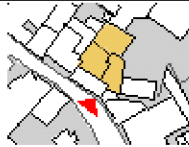
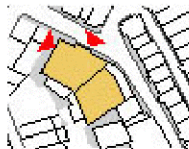
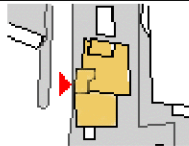
Şekil 4.98 Hamamların Genel Analizi

	HAMAMIN ADI		İŞLEV				TÜR		SOKAĞIN FONKSİYONU				SOKAK İÇİNDEKİ KONUMU						SICAKLIK PLANINAGÖRE						
			Hamam kullanımı	Hamam dışı kullanımı	Restore Edilmekte	Harap durumda	Tek	Çift	Konut	Ticaret	Konut+ Ticaret	Ticaret+ Turizm	Tek cephesi sokağa bakan	İki cephesi sokağa bakan	Üç cephesi sokağa bakan	Dört cephesi sokağa bakan	Sokağa cephesi olmayan	A	B	C	D	E	F	Diğer	
13	Çinili Hamam				•			•			•					•	• K,E								
14	Dar'üs-sa'ade Ağası Mehmed Ağa		•					•	•				•												
15	Davutpaşa İskelesi Hamamı		•					•			•			•								• E			
16	Gedikpaşa Hamamı		•					•		•			•				• K,E								
17	Hacı Evhad Hamamı		•					•		•			•								•				
18	Hacı Kadın Hamamı (Samatya)		•					•		•			•											•	
19	Hacı Kadın Hamamı (Unkapanı)		•					•			•		•												
20	Haseki Hürrem Sultan Hamamı				•			•				•				•		• K,E							
23	Hoca Paşa Hamamı			•				•		•			•				• E						• K		

Şekil 4.98 Hamamların Genel Analizi

	HAMAMIN ADI		İŞLEV				TÜR		SOKAĞIN FONKSİYONU				SOKAK İÇİNDEKİ KONUMU					SICAKLIK PLANINA GÖRE						
			Hamam kullanımı	Hamam dışı kullanımı	Restore Edilmekte	Harap durumda	Tek	Çift	Konut	Ticaret	Konut+ Ticaret	Ticaret+ Turizm	Tek cephesi sokağa bakan	İki cephesi sokağa bakan	Üç cephesi sokağa bakan	Dört cephesi sokağa bakan	Sokağa cephesi olmayan	A	B	C	D	E	F	Diğer
24	Horhor Hamamı		•					•		•				•										
26	Kadırga Hamamı		•						•			•		•										
27	Koca Mustafa Paşa Hamamı		•						•			•				•								
29	Küçük Hamam		•						•			•			•									
31	Küçük Pazar Hamamı		•					•			•					•								
32	Mahmut Paşa Hamamı			•				•			•			•				•						
33	Mihrimah Sultan Hamamı		•						•			•			•				•	K,E				
34	Nişancı Paşa Hamamı		•						•			•			•				•	K,E				
35	Örücüler Hamamı		•					•			•			•										

Şekil 4.98 Hamamların Genel Analizi

	HAMAMIN ADI		İŞLEV				TÜR		SOKAĞIN FONKSİYONU				SOKAK İÇİNDEKİ KONUMU						SICAKLIK PLANINAGÖRE						
			Hamam kullanımı	Hamam dışı kullanımı	Restore Edilmekte	Harap durumda	Tek	Çift	Konut	Ticaret	Konut+ Ticaret	Ticaret+ Turizm	Tek cephesi sokağa bakan	İki cephesi sokağa bakan	Üç cephesi sokağa bakan	Dört cephesi sokağa bakan	Sokağa cephesi olmayan	A	B	C	D	E	F	Diğer	
37	Sofular Hamamı		•						•	•					•										
38	Sultan Hamamı		•					•		•						•									
39	Süleymaniye Hamamı		•					•				•		•			•								
41	Şifa Hamamı		•					•				•				•									
42	Tahtakale Hamamı			•					•		•				•			•	•						
43	Tahta Minare Hamamı		•					•			•		•												
44	Vezneciler Hamamı		•					•			•		•												
			27	3	4	11	14	20	7	8	11	8	15	9	2	2	6	14	6	1		1	2	1	

Şekil 4.98 Hamamların Genel Analizi

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanların yıkanmak için kapalı mekanlar yapması antik çağlara kadar uzanır. Banyo amaçlı yapılmış olan kapalı mekanların asıl gelişimi Roma İmparatorluğu döneminde olmuştur. Bu dönemde yapılmış olan hamam yapıları, hem yıkanma hem de sosyal amaçlı olarak kullanılmışlardır. Geleneksel Türk hamamları da Roma hamamlarının devamı olarak sayılabilirler. Dünya tarihinde önemli bir yere sahip olan Osmanlı İmparatorluğu, yayıldığı topraklarda su mimarisine ait birçok yapı yapmıştır. Bir su yapısı olan hamamlar da camilerden sonra en çok inşa edilen yapı olmuştur.

Bugün anıt, eser, sivil mimarlık örnekleri, tarihi kent dokusu ve sosyo-kültürel çeşitliliğiyle UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde bulunan Tarihi Yarımada bölgesinde sadece Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait hamam yapıları bulunmaktadır.

İnsanların yaşam şekillerinin değişmesi ve evlerde yapılan banyoların konforunun artması nedeniyle hamamlar eskisi gibi rağbet görmemeye başlamıştır. Ancak yine de Türk toplumunun hamam ve hamam kültürüne önem vermesi “Türk Hamam” kültürünün devam etmesine ve diğer toplumlarda da kabul görmesini sağlamıştır. Günümüzde birçok konut ve otel projelerinde Türk hamamlarına yer verilmektedir. Ancak bu hamamlar başka bir yapının içinde yer aldıklarından dolayı hamam yapısının mekan tipolojisine sahip değildir.

Tarihi Yarımada bölgesinde ayakta kalabilmiş 45 adet hamam yapısı belirlenmiştir. İncelenen hamamların birçoğu, işletme yetersizliği ve tarihi yapıların yeteri kadar koruma altına alınmaması nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. 1920 li yıllarda mali sıkıntı içindeki Vakıflar İdaresi tarafından satışa çıkarılan hamamların büyük çoğunluğu günümüzde şahıs mülkiyetindedir. Diğer kültürel varlıklarımız gibi

devlet koruması altında olmayan bu hamamların restorasyonu, bakımı ve işletmesinde çıkan güçlükler nedeniyle hamamlar sahipleri tarafından satışa çıkarılmaktadır. Tarihi Yarımada Bölgesinde satışa çıkarılan hamamlardan bazıları Balat Çavuş Hamamı, Cibali Ayakapı Hamamı, Küçük Mustafa Paşa Hamamı'dır.

Bölgede bulunan hamamlardan Haseki Hürrem Sultan Hamamı ve Beyazıt Hamamı dışında bulunan hamamların tümü şahıs mülkiyetinde bulunmaktadırlar Şahıs mülkiyetinde bulunan hamamların onararak veya restore edilerek korunması için bazı yasal önlemler alınması gerektiği gözlenmiştir. Hamamların onarım veya restorasyon maliyetinin bina sahibi tarafından karşılanması mümkün olmayabilir, bunun için finans sağlanması ve teşvik edici koşulların oluşturulması devlet tarafından sağlanmalıdır.

Günümüzde halen özgün işlevlerini sürdüren hamamların bir bölümünün işlevleri itibariyle bulundukları çevreye uyum sağlamadıkları, yabancı kaldıkları gözlemlenmiştir. Özellikle ticaret bölgelerinde yüksek rant beklentilerine karşılık gelir getirici özelliği olmayan hamam yapılarının özgün işlevleri ile kullanımı giderek zor olmaktadır. Buna karşılık turizm bölgesinde bulunan hamamların oldukça iyi durumda oldukları ve çok talep aldıkları gözlemlenmiştir.

Bölgede uzun yıllar Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca halı satış merkezi olarak kullanılan Haseki Hürrem Sultan Hamamı 2010 Kültür Başkenti Etkinlikleri kapsamında yeniden hamam olarak kullanılmak üzere restore edilmektedir. Bu karar günümüzde hamam yapılarıyla ilgili olumlu olarak atılmış bir adımdır. Özgün işlevleri ile kullanımları devam eden hamamlar, belli bir dönemin kültürünü günümüze ulaştırmaktadırlar. Bu bakımdan hamamların özgün tipolojik özellikleri korunarak ilk yapıldıkları işlevle kullanımlarının devamı desteklenmelidir.

Yapılara en az zarar verecek işlevin özgün işlev olduğu kabul edilmektedir. Ancak günümüzün değişen sosyal koşullarında özgün işlevlerini yitirmeye başlayan hamam yapılarının sürdürülebilirliklerinin sağlanması için yeni işlevler aranmalıdır. Hamam yapılarına uygun işlev seçiminde yapının mekânsal oluşumu, hacim ve boyutları, konumu ve çevresel veriler göz önünde bulundurulmalıdır.

Bölgede yeni işlev verilmiş olan hamamların mekanlarına yapılmış olan müdahaleler ve hamamlara özgü mekan elemanlarının genellikle yok edilmiş olmasından dolayı yapının

orjinal işlevinin hamam olduğunun algılanması zor olmaktadır. Hamam yapılarına verilecek her tür işlevde mekansal bütünlüğün, alt yapı sisteminin (cehennemlik kanalları vb.) ve mimari elemanların korunmasının sağlanacağı öneriler oluşturulmalıdır.

Bölgede yapılan alan çalışmasından sonra hamam kültürünün geleneksel şekliyle olmasa bile halen sürdüğü gözlemlenmiştir. Ancak değişen yaşam koşullarında zaman içinde orijinal işlevini sürdüren hamamların sayısının giderek azaldığı belirlenmiştir. Hamamların bulundukları kentsel işlev bölgelerine ve konumlarına göre öncelikli olarak özgün işlevleri ile kullanılmalarına devam etmeleri desteklenmelidir. Farklı işlev verilecek olan hamamların tarihi, kültürel, karakteristik olan bütün özgün özelliklerini sergilemesine olanak tanıyacak şekilde kullanılması gerektiği sonuçlarına varılmıştır.

KAYNAKLAR

- [1] Türk Dil Kurumu, Hamam, www.tdk.gov.tr, 22 Nisan 2010
- [2] Taşcıoğlu, T., (1998). Türk Hamamı, TTK Yayınları, İstanbul.
- [3] Eyice, S., (1997). “Hamam”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 15:402-430
- [4] Abbasoğlu, H., (1998). “Hamam”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2
- [5] Yegül, F., (2006). Antik Çağ’da Hamamlar Ve Yıkınma, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul
- [6] Great Names in History, A Good Hot Roman Bath, 100falcons.wordpress.com , 22 Nisan 2010
- [7] Vitruvius, (1998). Mimarlık Üzerine On Kitap, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul
- [8] Shafe, Rome Baths of Caracalla, www.shafe.co.uk, 22 Nisan 2010
- [9] Roth, L. M., (2000). Mimarlığın Öyküsü, Kalcı Yayınevi, İstanbul
- [10] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara Roma Hamamı, www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr, 22 Nisan 2010
- [11] Bakar, N., (2008). Ankara’da Roma Hamamı ve Hamamda Ele Geçen Sütun Başlıkları, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- [12] Say Özer, Y., (2011). “Roma Dönemi Hamamları ve Kaunos Hamam Mimarisi”, Bilim ve Teknik, 518:48-53
- [13] Önge, Y., (1995). Anadolu’da XII-XIII. Yüzyıl Hamamları, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara
- [14] Aru, K.A., (1949). Türk Hamamları Etüdü, Doçentlik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul
- [15] Atlı, S., (1990). Mimar Sinan Dönemi Hamamları Konusunda Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- [16] Lady Montagu, (2004). Doğu Mektupları, Ark Kitapları, İstanbul
- [17] Yılmazkaya, O., (2002). Aydınlık Kubbenin Altındaki Sıcaklık, Çitlembik Yayınları, İstanbul.

- [18] Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, (1994).Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul
- [19] Seçkin, N., (1980). 19. Yüzyıl İstanbul Saray Hamamları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Devlet Müh. ve Mim. Akademisi, İstanbul
- [20] Önge, Y., (1988). “Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan’ın İnşa Ettiği Hamamlar”, Mimarbası Koca Sinan Yasadığı Çağ ve Eserleri, 1:403-425
- [21] Flickr, Bains de Roxellanne, www.flickr.com, 23 Mayıs 2010
- [22] Flickr, www.flickr.com, 23 Mayıs 2010
- [23] Fatih Belediyesi, Tarihi Yarımada Fatih’in Tarihçesi, www.fatih.bel.tr, 6 Ağustos 2010
- [24] Kuban, D., (1996). İstanbul Bir Kent Tarihi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul
- [25] Tosun, Y., (2008). Kültürel Mirasın Korunmasında Üst Ölçekli Projelerin Rolü 2010 Avrupa Kültür Başkenti İstanbul ve Fatih Suriçi’ne Etkileri, Yüksek Lisans Tezi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniveristesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- [26] Müller-Wiener, W., (2007). İstanbul’un Tarihsel Topografyası, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- [27] Atatürk Kitaplığı, İstanbul ve Boğaziçi-XVII. Yüzyıl, Harita Arşivi
- [28] Atatürk Kitaplığı, İstanbul ve Boğaziçi- Yaklaşık 1840, Harita Arşivi
- [29] İstanbul Büyükşehir Belediyesi (1990). 1 /5000 Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu, İstanbul
- [30] Haskan, M.N., (1995). İstanbul Hamamları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul
- [31] Arkitera, Kent ve Halk Hamamları, www.arkitera.com, 6 Ağustos 2010
- [32] Flickr, Beyazıt Hamamı, www.flickr.com, 23 Mayıs 2010
- [33] İBB, İstanbul Şehir Rehberi, sehirrehberi.ibb.gov.tr, 10 Eylül 2010
- [34] Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, Dönemin Topograf ve Haritacılarına Dair, www.obarsiv.com, 23 Mayıs 2010
- [35] Pervititch, J., (2003). Sigorta Haritalarında İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Axa Oyak, İstanbul
- [36] Ayverdi, E. H., (1978). 19. Asırda İstanbul Haritası, Baha Matbaası, İstanbul
- [37] Wowturkey, Vezneciler-Şehzadebaşı-Saraçhane, www.wowturkey.com, 2 Şubat 2011
- [38] Wowturkey, Beyazıt, www.wowturkey.com, 2 Şubat 2011
- [39] Walking İstanbul, Gedikpaşa Hamamı, www.walkingistanbul.com, 10 Ocak 2011
- [40] Gedikpaşa Hamamı, Resim Galerisi, www.gedikpasahamami.com, 10 Ocak 2011

- [41] Flickr, Kadirga Hamamı, www.flickr.com, 23 Mayıs 2010
- [42] Çakmak, C., (2002). Tire Hamamları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- [43] Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, Teberrukat Eşyaları, www.vgm.gov.tr, 3 Şubat 2011
- [44] Yapı Kredi Yayınları, (2009). Eski Hamam Eski Tas, İstanbul
- [45] Osmanlı El Sanatları, www.osmanlielsanatlari.com, 3 Şubat 2011

HAMAM SÖZLÜĞÜ

Buhurdan: Farsça kökenli olan buhurdan kelimesi Türkçe’de tütsü anlamına gelmektedir. Genellikle kadın hamamlarında kullanılan buhurdanlar gümüş, bakır veya altın kullanılarak dövme tekniği ile yapılmışlardır. Alt teknesinde güzel bitki ve nesnelerden oluşan tütsü yakılan buhurdanların kubbe biçiminde olan üst kapaklarında bulunan deliklerden çıkan duman sayesinde mekana güzel koku yayılması sağlanmıştır.	 Buhurdan [43]
Gülabdan: Gülsuyu serpmek için kullanılan, ince ve zarif formlu cam, metal veya porselenden yapılmış olan kaptır.	 Gülabdan [43]

Şekil Ek A.1 Hamam Sözlüğü

Hamam Tası: Genellikle bakırdan veya gümüşten yapılmış, yıkanılırken çeşmeden veya kurnadan suyu alarak dökmeye yarayan taktır. Hamam taslarının ortasında yarım küre şeklinde yükselti bulunmaktadır. Bu yükselti Anadolu ana tanrıçası Kybele'nin göbeğini temsil etmektedir [44].	 Hamam Tası [45]
Kirdenlik: Kirli çamaşırların içinde yıkandığı, bakırdan yapılmış olan hamam kazanlarıdır.	 Kirdenlik [45]
Kurna: Hamamın yıkanma bölümünde musluk altında bulunan, içinde su biriktirilen tekne. Genelde mermerden yapılır.	
Peştamal: Hamamda yıkanırken örtünmek için kullanılan ince dokumayla yapılmış kumaş.	

Şekil Ek A.1 Hamam Sözlüğü

Leğen – İbrik: Abdest almak ve el yüz yıkamak için kullanılır. Hamam müşterileri evlerine dönmeden önce soğukluk bölümünde son abdest alma işlemini leğen ve ibrik yardımıyla yapmaktadır. Leğen ve ibrikler bakır, pirinç, gümüş gibi malzemelerden üretilmiş olup genellikle işlemelerle süslenmiştir.	 Leğen – ibrik [45]
Sabunluk (Kildence) : İçine sabun, kese, lif koymaya yarayan; bakır, gümüş ya da pirinçten yapılmış olan üzeri kapaklı, kilitli bulunan kutulardır. Sabunluğun dibinde suyun akması için süzgeci bulunmaktadır.	 Sabunluk [45]
Nalın ve Takunyalar: Nalın ve takunyalar hamamda yıkananların ayaklarının sıcak hamam zemininden korunmasını sağlamak için kullanılır. Takunyanın tabanı tek parça ahşaptan yapılırken, nalının tabanı birden fazla ahşap parçanın bir araya gelmesinden meydana gelmiştir. Malzeme olarak uzun ömürlü olması ve neme dayanıklı olması için abanoz gibi sert dokulu ağaçlar tercih edilmiştir. Nalınların, ahşap üzeri sedef kakmalı, ahşap deri telkari ve metalli gibi farklı çeşitleri bulunmaktadır.	

Şekil Ek A.1 Hamam Sözlüğü

Tellak–Natır: Hamamda erkek müşterilere yıkayanlara tellak, kadın müşterileri yıkayanlara natır denir. Arapça elle sürme, ovuşturma anlamına gelen “dellak” sözcüğü, günümüzde tellak olarak kullanılmaktadır. Tellaklaer genellikle 13-15 yaş arası çocuklardan seçilerek yetiştirilirdi.	
Topuk Taşı – Ponza Taşı : Gözenekli ve süngerimsi bir yapıya sahip olan doğada bulunan ponza taşları, Osmanlı döneminde gümüş, bakır gibi metallerle kaplanarak süslenmişlerdir.	 Topuk Taşı

Şekil Ek A.1. Hamam Sözlüğü

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı :Demet Orcan
Doğum Tarihi ve Yeri :25 Eylül 1977 /İstanbul
Yabancı Dili :Almanca - İngilizce
E-posta :demetorcan@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Lisans	Mimarlık	Yıldız Teknik Üniversitesi	2001
Lise		Cağaloğlu Anadolu Lisesi	1995

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2009	Arup Mühendislik ve Müşavirlik Ltd. Şti	Mimar
2005	Cihan Mimarlık Mühendislik İnşaat Ltd.Şti	Mimar